

100510

**DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE
SERBEST BÖLGELER,
FAALİYETLERİ VE VERGİLENDİRME**

Yüksek Lisans Tezi

Onur BAŞER

Eskişehir 2002

**DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER,
FAALİYETLERİ VE VERGİLENDİRME**

Onur BAŞER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Maliye Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tufan ÇAKIR**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat 2002**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER, FAALİYETLERİ VE VERGİLENDİRME

Onur BAŞER

Maliye Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2001

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tufan ÇAKIR

Ülkelerin siyasi sınırları içinde olup, gümrük sınırlarının dışında kabul edilen serbest bölgeler, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren gerek tür ve gerek sayı olarak artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Gelir, Kurumlar, Katma Değer, Gümrük Vergisi muafiyet ve istisnaları, işçi gelirlerinden vergi muafiyeti kolaylıkları ile yüzde 25'e varan tasarruf sağlama, yabancı sermaye, teknoloji, istihdam ve döviz geliri sağlayan serbest bölgeler, 1980 sonrasında ihracata yönelik sanayileşme stratejisi politikası kapsamında ekonomik ve sosyal kalkınmayı benimseyip sağlam ve istikrarlı bir ekonomik temel oluşturmak isteyen Türkiye'nin amaçlarını gerçekleştirmede uygulanan önemli araçlardan birisi olması nedeniyle çalışmamızın içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümüne, farklılık gösteren bölge türlerine ilişkin açıklamalarla başlanmış, amaç ve özellikleri anlatılmıştır. İkinci bölümde, dünyadaki serbest bölgelerin tarihsel gelişimi ele alınmış, üretim ve faaliyet konuları incelenmiş, Avrupa Topluluğu içerisindeki serbest bölgelerin hukuki ve işlevsel özelliklerine değinilerek ülkelerdeki serbest bölgeler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye'deki gelişimi ve yasal alt yapısının oluşumuyla başlanmış, hukuki ve idari yapısındaki önemli noktalar anlatılmıştır. Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesiyle oluşan düzenlemelere değinilmiş, Türkiye'de kurulmuş olan serbest bölgelerin genel yapıları ile bugüne kadar yaptıkları ticaret hacimleri, verilerin toplanması ve çözümü çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde, vergi muafiyet ve istisnaları, sunulan vergi avantajlarının çeşitleri ve özellikleri anlatılmıştır. Serbest bölgeler de vergi kolaylıklarının yatırımcıları dünyaya açılmak için serbest bölgelere çektiği, serbest bölgelere olan talebin giderek arttığı, dış ticaret içindeki payının da giderek yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır

ABSTRACT

Since the early 20th century we see that the free zones which are although in the political borders, accepted as out of the customs borders, are increasing both in variety and number. As the free zones which ensure income tax, corporation tax, value added tax, customs tax immunity and exceptions, possessions up to 25 percent from the tax immunity of personal incomes and also foreign capital, technology, foreign currency and employment, are one of the important means applied in realizing the goals of the Turkey whom wanted to establish a strong and stabilized economic foundation after 1980 through economic and social progress including industrialization strategy policy towards exports, it composes the content of the study.

The first part of the study has been started with the explanation of zone kinds showing difference, their goals and characteristics has been explained. In the second part, the historical progress of the free zones in the world their production and activity subjects have been examined and also by mentioning the legal and functional characteristics of the free zones in The European Union information about the free zones in the countries has been given. The third part, has been started with the progress and construction of the legal foundations in the Turkey, the important points of the legal and administrative structure has been explained. The arrangements after the realization of Customs Union has been mentioned, the general structures of the free zones and their trade sizes till today, has been tried to be explained by gathering and solution of the data. In the fourth part the tax immunity and exceptions, variety of tax advantages has been explained. The results reached are these; the tax facilities in the free zones attracts the investors in order to open out the world, there is an increasing demand to the free zones and the share of the free zones in the foreign trade is increasing day by day.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Onur BAŞER'in "Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler, Faaliyetleri ve Vergilendirme" başlıklı tezi 07 Şubat 2002 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Maliye (Maliye Teorisi) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

- Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr.Tufan ÇAKIR
Üye : Doç.Dr.Recai DÖNMEZ
Üye : Yrd.Doç.Dr.Erol KUTLU

Prof.Dr.Omer Zühtü ALTAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGE, AMAÇLARI,

ÖZELLİKLERİ VE TÜRLERİ

1. SERBEST BÖLGE	3
------------------------	---

2. SERBEST BÖLGELERİN AMAÇLARI VE ÖZELLİKLERİ.....	3
3. SERBEST BÖLGE TÜRLERİ.....	6
3.1. Serbest Üretim Bölgesi.....	6
3.2. Maquiladora	6
3.3. Serbest Liman.....	7
3.4. Serbest Çevre.....	7
3.5. Antrepo	7
3.6. Serbest Bankacılık Bölgeleri	8
3.7. Gümrüksüz Satış Mağazaları	8

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA SERBEST BÖLGE FAALİYETLERİ, UYGULAMALARI

VE

VERGİLEME

1. DÜNYA'DA SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİMİ.....	9
2. DÜNYA'DA SERBEST BÖLGELERDE ÜRETİM YAPISI.....	11
3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SERBEST BÖLGELER	13
4. AVRUPA VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ SERBEST BÖLGELERİ FAALİYETLERİ VE VERGİLENDİRME	16

4.1. Almanya	16
4.2. Yunanistan.....	17
4.3. İspanya	17
4.4. İtalya.....	18
4.5. Fransa.....	19
4.6. İrlanda.....	19
4.7. Litvanya	20

5. ASYA ÜLKELERİ SERBEST BÖLGELERİ FAALİYETLERİ VE

VERGİLEME	21
5.1. Hindistan.....	21
5.2. Bangladeş	21
5.3. Singapur.....	22
5.4. Güney Kore.....	22

6. AFRİKA, AMERİKA KITALARI İLE AKDENİZ, ORTADOĞU SERBEST

BÖLGELERİ VE VERGİLENDİRME	23
6.1. Mısır	23
6.2. Fas.....	24
6.3. Suriye.....	24
6.4. İsrail.....	24

6.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.....	25
6.6. Meksika	26
6.7. Şili.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE FAALİYETLERİ

1. SERBEST BÖLGELER'İN TARİHSEL GELİŞİMİ VE

YASAL ALT YAPISI.....	27
-----------------------	----

2. SERBEST BÖLGELER'İN HUKUKİ VE İDARİ YAPISI

2.1. Serbest Bölgeler Teşkilatı.....	31
--------------------------------------	----

2.2. Bölgenin Düzenlenmesi.....	33
---------------------------------	----

2.3. Faaliyet Konuları, Faaliyet Ruhsatı ve İşlemleri, Bölgeye Giriş.....	36
---	----

2.4. Bölge Güvenliğinin Sağlanması	42
--	----

2.5. Bölgeye Mal Giriş ve Çıkışları	42
---	----

2.6. Serbest Bölgeler'deki Ödeme Şekli.....	45
---	----

3. SERBEST BÖLGELER'DE ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK.....

4. SERBEST BÖLGELER TESİS VE GELİŞTİRME FONU.....

5. SERBEST BÖLGELER VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

.....	51
-------	----

6. SERBEST BÖLGELERİMİZ	57
6.1. Mersin Serbest Bölgesi.....	58
6.2. Antalya Serbest Bölgesi	62
6.3. Ege Serbest Bölgesi	65
6.4. Trabzon Serbest Bölgesi	67
6.5. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi.....	69
6.6. İstanbul-Deri Serbest Bölgesi.....	71
6.7. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uluslararası	
Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi	72
6.8. Doğu Anadolu Serbest Bölgesi.....	74
6.9. Mardin Serbest Bölgesi.....	75
6.10. İstanbul- Trakya Serbest Bölgesi.....	76
6.11. Kayseri Serbest Bölgesi	77
6.12. Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi.....	78
6.13. Avrupa Serbest Bölgesi.....	79
6.14. Samsun Serbest Bölgesi	80
6.15. İzmir-Menemen Deri Serbest Bölgesi	81
6.16. Rize Serbest Bölgesi	81
6.17. Diğerleri.....	82

7. SERBEST BÖLGELER İŞLETİCİ, KURULUŞ MODELLERİ VE KURULUŞ YERLERİ.....	82
8. SERBEST BÖLGELERİMİZİN TİCARET HACİMLERİ	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER'DEKİ KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

1. SERBEST BÖLGELER'DE UYGULANMAYAN KANUNLAR VE TÜRK TİCARET KANUNUNUN DURUMU	89
2. SERBEST BÖLGELER'DE TUTULMASI GEREKEN DEFTERLER.....	91
2.1. Türk Ticaret Kanununa Göre	92
2.2. Vergi Usul Kanununa Göre	92
2.3. Serbest Bölgelerde Tutulması Gereken Defterler	94
3. SERBEST BÖLGELER'DE UYGULANAN MUHASEBE SİSTEMİ	95
4. SERBEST BÖLGELER'DE UYGULANAN GÜMRÜK KANUNU VE KAMBİYO REJİMİ	95
4.1. Transit Rejim.....	100
4.2. Aktarma Rejimi.....	101
4.3. Gümrük Antrepo Rejimi	102
5. KURUMLAR VERGİSİ	102

5.1. Kazancın Ortaklara Dağıtılması.....	105
6. GELİR VERGİSİ	106
6.1. Serbest Bölgede Faaliyette Bulunan Kişinin Gerçek Kişi Olması.....	107
6.2. Serbest Bölgede Faaliyette Bulunan Kişinin Tüzel Kişi Olması.....	108
6.3. Serbest Bölgede Faaliyet Gösteren Hizmet Personelinin Gelir Vergisi Mükellefiyeti	110
7. KATMA DEĞER VERGİSİ.....	112
8. DAMGA VERGİSİ, RESİM VE HARÇLAR.....	116
9. SERBEST BÖLGELER'DE İCRA VE İFLAS MEVZUATI	117
SONUÇ	118
EKLER.....	123
KAYNAKÇA.....	129

TABLOLAR

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.	Üretim Alanları ve Yatırımcılar	12
Tablo 2.	Litvanya, Ülke ve Serbest Bölgede Vergilendirme	20
Tablo 3.	İsrail Serbest Bölgeleri Vergilendirmesi	25
Tablo 4.	Mersin Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi	59
Tablo 5.	Mersin Serbest Bölgesindeki Firmaların Faaliyet Konularına Göre Dağılımı	61
Tablo 6.	Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı (%).....	61
Tablo 7.	Antalya Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi	64
Tablo 8.	Ege Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi	66
Tablo 9.	Trabzon Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi	68
Tablo10.	İstanbul Deri Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi	72
Tablo11.	Serbest Bölgeler Toplam Ticaret Hacminin Ükelere Göre Dağılımı ...	86
Tablo12.	Serbest Bölgeler Yıllık Ticaret Hacmi	88
Tablo13.	Eski ve Yeni Gümrük Kanunu ve Yönetmeliklerinde Serbest Bölgeler.....	96

ŞEKİLLER

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.	Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Organizasyon Şeması	32
Şekil 2.	Faaliyet Ruhsatı Başvuru İşlemleri	40
Şekil 3.	Gümrük Birliği Kapsamında Serbest Bölgeler	56
Şekil 4.	Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	60
Şekil 5.	Antalya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	65
Şekil 6.	Ege Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	67
Şekil 7.	Trabzon Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	69
Şekil 8.	İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	70
Şekil 9.	İstanbul Deri Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	71
Şekil 10.	Doğu Anadolu Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	74
Şekil 11.	Mardin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi	76

KISALTMALAR

ABGY	: Avrupa Birliği Gümrük Yönetmeliği
a.g.e	: adı geçen eser
ASB	: Avrupa Serbest Bölgesi
ASBAŞ	: Antalya Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
B.	: Bası
BDT.	: Birleşmiş Devletler Topluluğu
BKİ	: Bölge Kullanıcı ve İşleticisi
C.	: Cilt
DESBAŞ	: İstanbul Deri Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
DPT	: Devlet Planma Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
FTZ	: Serbest Ekonomi Bölgesi
EPZ	: İhraç İşlem Bölgesi
ESBAŞ	: Ege Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
GK.	: Gümrük Kanunu
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSBAŞ	: İstanbul-Trakya Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
KV.	: Kurumlar Vergisi
md.	: madde
MESBAŞ	: Mersin Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
OGT.	: Ortak Gümrük Tarifesi
S.	: Sayı
SASBAŞ	: Samsun Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
SBK.	: Serbest Bölgeler Kanunu
SBUY	: Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRANSBAŞ	: Trabzon Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi
TTK.	: Türk Ticaret Kanunu
vb.	: ve benzeri
VUK	: Vergi Usul Kanunu
Y.	: Yıl
Ya.No.	: Yayın No

GİRİŞ

Serbest bölgelerin gelişmekte olan ülkelerin ihracatını arttırmasındaki önemi, 1967 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonu tarafından belirtilmesi ile bölgelerin kurulma çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Türkiye, dünya ekonomisi ve ticaretinin liberalleşmesi ve hızlanan küreselleşme karşısında kendini entegre etme çalışmalarına başlamıştır. 24 Ocak kararlarıyla beraber dışa kapalı ithal ikameci sanayileşme stratejisini bırakarak, özünü ihracata yönelik yeni bir sanayileşme modeli benimsemiştir. Bu amaçla serbest bölgelere ağırlık vermiş ticari kapasiteyi arttırmaya yönelik kolaylıklar getirilmiş dışa açılmaya çalışılmıştır.

Ülkeler serbest bölgelerde kanuni mevzuatının tamamını veya bir kısmını uygulayabileceği gibi hiç birinde uygulamayabilir. Burada belirleyici olan ülkelerin ekonomik politikalarıdır. Buna göre kurulan serbest bölge modelleri, yapıları ve tercih edilme nedenleri birinci bölümde anlatılmıştır.

İkinci bölümde, İrlanda ve Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkelerin 2. dünya savaşından sonra uyguladıkları serbest bölge projelerinin başarıya ulaşması ile dünya'daki serbest bölgelerin gelişimi, ülke yapısına göre farklılık gösteren serbest bölgelerdeki kolaylıkların, diğer ülke yatırımcılarını çekmesiyle oluşan faaliyet çeşitleri, Avrupa Topluluğu oluşumu ve bunu takip eden Gümrük Birliği süreci ile ülkeler arasındaki mevzuat uygulamalarını, Avrupa, Amerika, Asya, ve Afrika'da önemli bölgelere sahip olan bazı ülkelerin serbest bölge uygulamalarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğuna kadar uzanan serbest bölgelerin değişik şekiller ve adlar altında oluşturulmaya çalışılan hukuki alt yapısı incelenmiş, farklı özelliklere sahip oldukları için teşkilatlanmaları, düzenlenmesi, güvenliği, gelir kaynakları gibi belirgin özellikleri yayınlanan kanun, yönetmelik ve genelgelerle açıklanmıştır. Gümrük Birliği süreci ile oluşan değişiklikler belirtilmiş, Türkiye'de 1985 yılında ilk kurulan serbest bölgelerin başarısının arkasından kurulan

diğer serbest bölgeler incelenmiş günümüzde aktif halde bulunan bölgelerin ticaret hacimleri yıllar itibariyle aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, dünya'da ve Türkiye'de serbest bölgelerin tercih nedenlerinin başında olan vergi kolaylıklarının Türkiye'deki uygulamaları incelenmiş, bölgelerde Gelir Vergisinden muafiyet ve istisnanın, gerçek ve tüzel kişilik bakımından nasıl sonuç doğurduğu, Kurumlar Vergisinin niteliği, KDV'nin uygulama şartları ve diğer kanun uygulamaları incelenmiş ve sonuçları anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGE, AMAÇLARI, ÖZELLİKLERİ VE TÜRLERİ

1. SERBEST BÖLGE

Serbest bölge kavramı, yalın bir anlatımla; ülkenin özel olarak seçilmiş bir bölümünde, ülkeye ait olan dış ticaret kısıtlamalarının ve mevzuatının tamamen veya kısmen uygulanmaması olarak tanımlanabilir.

Uzmanların geniş kapsamlı tanımlamalarına bakıldığında: Serbest bölgeler, uygulamasını başarıyla gerçekleştiren bir ülkenin genel olarak üretimini, ihracatını, döviz girdilerini ve istihdamını arttıran, dış ticaretini geliştiren, yabancı ve teknoloji transferini gerçekleştiren ve çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanılabilen, ülkenin siyasal sınırları içinde ancak gümrük sınırları dışında kalan çeşitli teşvik ve istisna avantajlarına haiz ticari ve/veya sınai faaliyetlerin yapıldığı alanlardır¹ şeklinde tanımlandığını görebiliriz.

2. SERBEST BÖLGELERİN AMAÇLARI VE ÖZELLİKLERİ

Çağımızda uluslararası bağlantılara yeni bir boyut kazandıran serbest bölgeler, hazır altyapı ve dileyen yatırımcının kullanımına sunulan altyapı olanakları ile sermayenin daha az bürokrasi ve daha az riskle yeni pazarlara girişine olanak sağlar. Pazar ekonomisinin yükselişe geçtiği günümüzde dünya nüfus yapısındaki değişme ve

¹ Soner Gedik, "Türkiye'de Serbest Bölgeler Uygulamasına Doğru," *Vergi Dünyası Dergisi*, S.67, (İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, Mart 1987), s. 35-36.

bölgeselleşme çabaları, serbest bölgeleri hem geliştirmekte olan hemde gelişmiş ülkelerin aynı bütünün birer parçası olabilmelerini sağlayacak araçlardan birisi haline getirmiştir².

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun 1. maddesinde serbest bölgelerin amacı “bu kanun, Türkiye’de ihracat için yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak üzere,...” şeklinde ifade edilmiştir.

Serbest bölgeler’den ülke içerisine giren mallar, hizmetler ve sermaye ülkeye ait olan dış ticaret mevzuatına tabi olmaktadır. Mevzuatlarda bulunan belirgin kısıtlamalar önemli kazançların ortadan kalkmasına neden olabilmektedir. Bu amaçla, ülkeler re-eksport ve transit ticaretini kolaylaştırmak, ithalât ve ihracat zorluklarını kaldırmak, yabancı sermaye girişini arttırmak için en kolay ve verimli yol olan serbest bölge kurma çalışmalarına başlamışlardır.

Dünyada serbest bölgeler aşağıdaki özellikleri nedeniyle tercih edilmektedir:

- Mal ve hizmet giriş çıkışlarında bürokrasi en alt düzeye indirilmeye çalışılmıştır.
- Bölgede yapılan işlemlerde döviz kullanılmaktadır.
- Yabancı firmalar aracılığıyla doğrudan ve dolaylı istihdam yaratılır.
- Bölgeye giren hizmet ve malların bölgede kalma süresi kısıtlı değildir.
- Yurtiçinden hammadde ve yarımamül gibi girdiler almak yarar sağlamaktadır.
- Yatırımları çekerek yabancı sermaye ve teknoloji transferini gerçekleştirmede yardımcı olur.
- Ülke politikalarının uygulanabilirliğinin kontrolünde etkilidir.

² Kürşad Tüzmen, “Serbest Bölgeler Buldukları Ülkenin Refahının Artmasında ve Dünya Ekonomisi ile Entegre Olmasına Katkıda Bulunmaktadır,” *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek:25. İstanbul: Türkiye’de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.1.

— Temel maddesini yurtdışından sağlayan yerli firmaların girdilerini, gümrüksüz ve KDV'siz alınmasını sağlamaktadır

Yerinin iyi saptanması serbest bölge uygulamasında çok önemlidir. Uluslararası ana ulaşım ve transit yolları üzerinde kurulması, bölgenin geniş bir hiterland'a sahip olması, alt yapının düzgünlüğü, bölgedeki konaklamanın elverişli olması serbest bölgeden elde edinilmek istenen verimi beraberinde getirmektedir.

Hükümetler serbest bölgelerde yapılacak olan faaliyetleri programlarına göre sınırlandırabilirler. Bunun yanında tamamen serbestde bırakabilirler. Genellikle serbest bölgelerde yapılan faaliyet kolları şu şekildedir:

- Tekstil sanayi ve konfeksiyon,
- Kimya ve ilaç ,
- Elektronik ve elektrik aletleri,
- İçki ve tütün,
- Kıymetli maden,
- Otomotiv montaj sanayi,
- Gıda,
- Optik aletleri sanayi kolları,
- Sigortacılık,
- Bankacılık,
- Sergileme,
- Kiralama.

3. SERBEST BÖLGE TÜRLERİ

Ülkeler ekonomik ve siyasi karakterlerine uygun serbest bölge yapılanmaları oluşturabilir ve çeşitlilik gösteren bölgeleri aynı anda farklı yerlerde uygulayabilirler. Serbest bölgeler açık ve kapalı serbest bölgeler olmak üzere iki grup şeklinde belirlenebilir. Ülkeye ait mevzuatın hiç birinin uygulanmadığı her türlü faaliyetin yapılmasına izin verilen bölgeler açık serbest bölge olarak tanımlanmaktadır. Ticari ve sinai faaliyet bakımından kısıtlama yapılmamaktadır. Faaliyetlerde ve mevzuatta sınırlamaya gidilen bölgeler kapalı serbest bölgelerdir. Bu bölgelerde hükümetler programları doğrultusunda faaliyet sınırlaması yapacakları gibi, mevzuatın da sadece belirli bir kısmını uygulamazlar.

3.1. Serbest Üretim Bölgesi

Serbest ticaret bölgelerine benzer bir tip yapıya sahip olan bu tip bölgelerde ana amaç sinai üretim yapabilmektir. İş gücünün ucuz olduğu her türlü vergi, resim, harç muafiyetinin tam ve kısmi olarak uygulandığı, altyapı imkanlarının gelişmiş olduğu bu bölgelerde genellikle ihracata yönelik yerli ve yabancı yatırımlar yapılmaktadır. Amaç ihracata yönelik olduğundan, çoğunlukla buralarda üretilen malların ev sahibi ülkeye girişi yasaklanmış bulunmaktadır. Bu bölge türüne Güney Kore, Seylan, Endonezya, Taiwan, Çin Halk Cumhuriyeti uygulamalarını örnek verebiliriz³.

3.2. Maquiladora

Serbest Üretim Bölgeleri'nin tipik örneklerindedir. ABD ve Meksika sınırında kurulmuşlardır. Bu fabrikalarda Meksika firmaları ABD'den gümrüksüz olarak ithal ettikleri hammadde ve girdileri işleyip, montajını yaptıktan sonra tekrar ABD pazarına ihraç etmekteydiler. ABD ise malların ülkeye girişinde malın tümüne gümrük vergisi koymayıp yalnızca Meksika'da eklenen değere (katma değer) vergi koyuyordu. Önceleri

3 Gedik, a.g.e., s.18.

sınırdaki kurulmasına izin verilen bu fabrikalar 1970'lerden sonra içeri bölgelerde de kurulmaya başlanmıştır. Ancak ABD, Meksika ve Kanada arasında 1994 yılında imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) anlaşması ile bu fabrikaların da işlevi değişmiş bulunmaktadır⁴.

3.3. Serbest Liman

Bu tür limanlar bağlı oldukları ülkenin gümrük sınırları dışında yer almalarına rağmen, o ülkenin siyasi sınırları içinde bulunurlar. Menşei ne olursa olsun gemilerin bu limandan yararlanmaları sağlanır.

3.4. Serbest Çevre

Serbest çevre, sınırlanarak yerel tüketim amacına yönelik gümrüksüz ithalatın gerçekleştirildiği bir bölgeyi ifade eder. Bu uygulama genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Ülke sınırları içinde yer alan herhangi bir bölgede ithal gümrük vergisinin kaldırılmasının amacı, bölgenin tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu nitelikte bölgelere ihtiyaç duyulmasının nedeni ise; ülkenin belirli bölgelerinde yerel tüketim ihtiyaçlarının yurtiçi ticari faaliyetlerle karşılanamamasıdır⁵.

3.5. Antrepo

Karşı ülkeye gidecek malların gümrükte müdahaleye uğramadan transit olarak geçmesidir. Bu sebeple transit bölge olarakta adlandırılmaktadır. Genellikle sahil ülkelerinde bulunan bölge çeşididir.

⁴ Mehmet Tomanbay, *Dışticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı* (Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık, 1995), s.129.

⁵ Engin Erdoğan, "Serbest Bölgeler ve Türkiye," *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C.3, S. 2, (Eskişehir: Kasım 1988), s.185-186.

3.6. Serbest Bankacılık Bölgeleri

Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Banking) serbest bölgelerin önemli bir türüdür ve Serbest Bankacılık Bölgesi (Free Banking Zone) olarak tanımlanmaktadır. Kıyı bankacılığı uluslararası piyasalarda dolaşan yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için oluşturulur. Özellikle 1960'lardan sonra önce euro-dolar piyasanın gelişmesi ve sonrada OPEC ülkelerinde petrol gelirlerinin artması kıyı bankacılığı'nın gelişmesinin başlıca nedenleridir.

Serbest bankacılık bölgelerinde kurulan bankalarda, içinde bulunduğu ülkenin bankacılık sektörü için düzenlenmiş yasa ve yönetmelikler uygulanmaz. Örneğin; bankalar kanuni karşılık tutmak zorunda değildir. Bankacılık faaliyetleri sonucu doğan bankacılık gelirleri vergilendirilmez ve bankaların döviz hesapları üzerinde herhangi bir sınırlama bulunmaz⁶.

3.7. Gümrüksüz Satış Mağazaları

Liman bölgelerinde bulunup içki, sigara ve diğer ürün satışları yapılan alanlardır. Son zamanlarda sayıları giderek artmakta olan mağazalar, gümrük vergileri azlığı nedeniyle alışlar için tercih edilmektedir. Buralarda üretimden ziyade ufak ürün satışları dikkat çekmektedir.

⁶ Tomanbay, a.g.e., s.129-130.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA SERBEST BÖLGE FAALİYETLERİ, UYGULAMALARI

VE

VERGİLEME

1. DÜNYA'DA SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİMİ

1929 ekonomik buhranının ardından 2. Dünya Savaşına kadar az gelişmiş ülkeler ithal ikameci politikalar uygulamaya başlamışlardır. 2. Dünya Savaşından sonra Hong Kong, Singapur gibi serbest limanların yanında İrlanda ve Güney Kore Serbest Bölgelerinin başarıları ülkelerin bu tür bölgelere olan eğilimlerini arttırmıştır.

İlk serbest bölge 1958 yılında İrlanda'da Shanon Havaalanında kurulmuştur. 1960'lı yıllarda büyük hızla sayıları artan serbest bölgelerden, 1962 yılında Amerika Kıtasında Porto Riko'nun Mayaquez, 1965 yılında Asya'da Hindistan'ın Kandla bölgesinde kurulmuş olanları az gelişmiş ülkelerdeki ilk örneklerdir... 1980 yılı sonunda ise 30 kadar az gelişmiş ülkede 55'e yakın çalışır durumda serbest bölge olduğu saptanmıştır⁷.

.... 1982 yılına gelindiğinde 406'ya yükselmiştir. Amerika'da serbest bölgelerin sayısı 10'dan 60'a çıkarılmıştır. Avrupa'da 90'a ulaşmıştır. 1980 yılında toplam 1,6 trilyon dolar olan dünya ticaret hacminin yaklaşık 150 milyar doları (% 9) serbest bölgelerden gerçekleşmiştir⁸. Dünya serbest bölgeleri özellikle son yıllarda fonksiyonları itibariyle de değişik uygulamalara sahne olmaktadır. Örneğin; Tayvan, Kore ve Amerika Birleşik

⁷ TBMM, Serbest Bölgeler (Genel Bir Değerlendirme) (Ya.No.7. Ankara: Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1984), s. 9.

⁸ Ticaret Bakanlığı, Serbest Bölgeler Hakkında Hazırlanan Not (S.378. Ankara: Ocak 1983), s.1.

Devletleri gibi başarılı serbest bölge uygulamalarına sahip ülkelerde, klasik serbest bölge kavramının dışına çıkmış, ihtisaslaşma ve yüksek teknolojiye yönelik uygulamalara geçilmiştir⁹.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında ve ihracatın artırılmasında serbest bölgelerin sağladığı katkının, 1960'lı yıllardan itibaren uluslararası kuruluşlarca da kabul edilmesinden sonra tüm dünyada bu uygulamaların sayısı hızla artmaya başladı ve bugün itibariyle yüzden fazla ülkede 850'den fazla serbest bölge faaliyet gösterir hale gelmiştir¹⁰.

Sonuç olarak A.B.D. , İngiltere, Almanya, Macaristan, Yugoslavya, Suudi Arabistan, Pakistan, Hindistan, Tayland, Çin gibi farklı rejimlerle idare edilen 80 ülkede, serbest bölgeler üzerinden gerçekleştirilen ticaretin hacmi 500 milyar dolara ulaşmıştır¹¹.

Dünya İhraç İşleme Bölgeleri Birliği (WEPZA)* tarafından yapılan bir araştırma uluslararası ticaretin geliştirilmesinde serbest bölgelerin rolü ve önemini vurgular niteliktedir. 13-16 Eylül 1998 tarihleri arasında A.B.D'de yapılan WEPZA konferansında sunulan bir tebliğ ile bu araştırmanın sonuçları açıklanmış ve serbest bölgesi bulunan 102 ülkenin dış ticaretinde son on yılda sürekli bir artış gözlemlendiği; buna karşılık serbest bölgesi bulunmayan 126 ülkenin dış ticaret hacimlerinin ya marjinal düzeyde arttığı ya da gerilediği belirtilmiştir¹².

⁹ Tüzmen, "Serbest Bölgeler Buldukları Ülkenin Refahının Artmasında ve Dünya Ekonomisi ile Entegre Olmasına Katkıda Bulunmaktadır," a.g.e., s.40.

¹⁰ Yavuz Ege, "Serbest Bölgeler Yatırımların ve İhracatın Artırılmasında Büyük Önem Taşıyor," **Dünya Gazetesi**, (Özek Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.1.

¹¹ Özer Öz ve Verda Yahni, **Türkiye'de Serbest Bölge Uygulaması ve İSBAŞ** (İstanbul: İSBAŞ Yayınları, 1998), s.9.

* **WEPZA (World Export Processing Zones Association) , Dünya İhraç İşleme Bölgeleri Birliği**, 1978 yılında Birleşmiş Milletler Sinai Kalkınma Örgütü (UNIDO) himayesinde Filipinler-Manila'da kurulan, halen 40 ülkede 50 özel ve kamu serbest bölge idaresinin üye olduğu kuruluş. Türkiye 1991 yılından bu yana üyedir.

¹² Tüzmen, "Serbest Bölgeler Buldukları Ülkenin Refahının Artmasında ve Dünya Ekonomisi ile Entegre Olmasına Katkıda Bulunmaktadır," a.g.e., s.40.

2. DÜNYA'DA SERBEST BÖLGELERDE ÜRETİM YAPISI

Dünya'daki serbest bölge modellerinin büyük çoğunluğu genel amaçlı serbest bölgelerdir. Örnek verilecek olursa, Amerika Birleşik Devletlerinin değişik şehirlerinde 213 adet genel amaçlı serbest bölge faaliyette bulunmaktadır. İthal edilen malların gümrük vergilerinin askıya alınarak satış ve depolanması için, bu yörelerde daha çok ihracat amacıyla üretim yapılmaktadır. Bu tür serbest bölgelere dünyanın hemen her yerinde rastlamak mümkündür ¹³.

Serbest bölgeler'de genel olarak; üretim, alım-satım, depolama, kıyı bankacılığı, sigortacılık, paketleme-ambalajlama, bakım-onarım, montaj-demontaj, mühendislik, kiralama ve sergileme faaliyetleri yapılmaktadır. Bu faaliyetler serbest bölgelerin bulunduğu ülkelere, serbest bölgelerde döviz üzerinden işlem yapıldığı için döviz girdisi sağlamaktadır. Sağlanan döviz gelişmekte olan ülkelerin ödemeler bilançosuna etki edebilmektedir. Bunun yanında sermaye ve teknoloji transferi sağlanmaktadır. Bu sayede istihdam oranı artmaktadır. Gelişmiş ülkeler üretim bölümlerini gelişmekte olan ülkelere aktarmaktadırlar. Serbest bölgelerde ağırlıklı olan sanayi kollarına bakıldığında;

- Elektronik ve elektrikli aletler,
- Metal Ürünleri,
- Ölçme aletleri,
- Tekstil ürünlerinden oluşmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki işçi ve özellikle vasıfsız işçi ücretleri, gelişmekte olan ülkelerdeki işçilik ücretlerinin bir kaç katıdır.

¹³ Selahattin Tuncer, "Türkiye'de Mevcut Serbest Bölge Çeşitleri," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.42.

Tablo 1. Üretim Alanları ve Yatırımcılar

ÜLKELER	ÜRETİM ALANLARI	YATIRIMCI ÜLKELER
KOLOMBİYA	Giyim, ayakkabı, deri eşyalar, tıbbi araç, gereç, mücevherat, otomobil yedek parçası, kimyasal madde, dikiş makineleri, oyuncak, deniz tekmesi, asansör, besin maddeleri...	ABD
MISIR	Tıbbi araç, gereç, giyim, araba lastiği, makine montaj, tekstil, petro-kimya, elektrikli aletler, elektroniik...	FRANSA, İTALYA, ABD
HİNDİSTAN	Elektrikli aletler, tekstil, elektrik düğmesi, örgü malzemesi, ecza ürünleri, gözlük çerçevesi, besin maddesi, plastik eşya, film, elektronik, konteyner, deri eşyalar, porselen, giyim...	ABD, KANADA, ALMANYA
ENDONEZYA	Elektronik, giyim, besin maddesi...	ABD, KORE, HONGKONG, TAYLAND, JAPONYA,
BARBADOS	Mücevherat, ayakkabı, oyuncak, havalandırma aletleri, deri eşyalar, bisiklet...	ABD
FİLİPİNLER	Tekstil, giyim, ayakkabı, plastik eşyalar, kompresör, metal ürünler, elektronik, elektrikli aletler, araba kaportası, gemi yapımı, gemi tamiri, ağaç ürünleri, spor eşyaları...	JAPONYA, AVUSTRALYA, AVUSTURYA, İNGİLTERE, NORVEÇ, ABD, SİNGAPUR, ENDONEZYA, ALMANYA, KORE
G. KORE	Elektronik, elektrikli aletler, metal eşyalar, makine, optik eşyalar, bisiklet, iletişim araçları, inşaat malzemeleri, plastik eşyalar, oyuncak, giyim, ayakkabı, kâğıt ürünler, deniz teknesi...	ABD, JAPONYA, ALMANYA
SRI LANKA	Giyim, çay, balıkçılık malzemeleri, lastik eşyalar, eldiven, mücevherat, deri eşyalar, tekstil, şemsiye...	ABD, İNGİLTERE, HONGKONG, HİNDİSTAN, SİNGAPUR, ALMANYA
TAYVAN	Otomobil, makine, elektronik, tekstil, kimyasal maddeler, elektrikli eşyalar...	ABD, JAPONYA
SURİYE	Giyim, iç çamaşırı, diş macunu, kozmetik, parfümeri, buzdolabı, havalandırma aletleri, meyve suları, otomobil radyatörü, prefabrik ev, mücevherat, halı...	ABD

Kaynakça: TBMM, Serbest Bölgeler (Genel Bir Değerlendirme) (Ya.No.7. Ankara: Kütüphane - Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yayınları, 1984), s.14.

Gelişmiş ülkeler işyeri kirası, su, elektrik, hammadde taşıma ücretleri, banka sigorta hizmet ücretleri gibi pek çok üretim girdisinin maliyeti yanında, konut, beslenme, giyim, sağlık harcamaları konularında da gelişmekte olan ülkelere göre daha avantajlı durumdadır. Bunun sonucu olarak Amerika, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri, aynı üretim konusunun emek yoğun kısmını, gelişmekte olan ülkelere taşımaya başlamıştır¹⁴. Yukarıda bazı ülkelerdeki serbest bölgeler'in başlıca üretim alanları ile yatırımcı ülkeler gözükmektedir.(Tablo 1)

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SERBEST BÖLGELER

Avrupa Topluluğunda topluluk dışı ticarete ortak bir gümrük tarifesi (OGT:Ortak Gümrük Tarifesi) uygulanmaktadır. Topluluk içinde ise Gümrük Birliğinden bahsedilmektedir.

Topluluk içi ticarete göre "Roma anlaşmasının 2. maddesinin A fıkrasında üye devletler arasında malların giriş ve çıkışlarında gümrük vergilerinin miktar kısıtlamalarının eş etkili diğer tüm önlemlerin kaldırılması şeklinde iç ticareti kolaylaştırıcı ve arttırıcı yönde hükümler vardır. Ancak bu kolaylığa rağmen topluluktaki bir üretici ürünlerini başka bir üyeye satmak isterse ürünlerini o üyenin endüstri standartları ile veya o ülkenin hukuki düzenlemelerine uyumlulaştırmak veya bir test veya belgeleme sürecine sokmak zorundadır¹⁵.

Avrupa'da yer alan serbest bölgelerin çoğunluğu Avrupa Topluluğu sınırları içindedir. Serbest bölgeler ve antrepolar hakkında Avrupa Topluluğu Gümrük Kanununda, bunun yanında Avrupa Topluluğu Gümrük Yönetmeliğinde düzenlemelere gidilmiştir.

¹⁴ Öz ve Yahni, a.g.e., s.9.

¹⁵ Mehmet Yiğit, İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi (Kütahya: Üniversite Kitabevi, 1996), s.83.

Üye ülkeler, serbest bölge ve antrepoları için kendi sistemlerini oluşturabilmektedir. Yükleme, boşaltma, transit yükleme, depolama ve işleme bölgelerdeki temel faaliyetlerdir. Gümrük Kanununun 166 ila 168. maddeleri arasında bölge ve antrepolar hakkında genel düzenlemelere gidilmiş, 166. maddede, topluluk malları, ithal vergilerini ve ticaret politikasındaki ithalat düzenlemelerine tabi olduğunda topluluk gümrük hattında sayılmazlar.

Bunlar serbest dolaşım durumunda da değildirler. Bunlar gümrük yönetmeliğinde yer almayan diğer bir gümrük rejimine tabidirler veya gümrük yönetmeliğine tabi olmadan kullanılırlar veya tüketilirler ¹⁶ denilmiştir.

Bölgelere giren malların gümrük yetkililerine gösterilmesi veya beyanda bulunulması gerekmez. Görevliler isterse taşıma belgelerinin birer örnekleriyle malları kontrole tabii tutabilir. Kontrolü gerektiren haller Gümrük Kanununun 170. maddesinin 2. fıkrasında belirtilmiştir. Bölgede giriş yapacak malların nitelikleri 169. maddede yer almıştır. Serbest bölgelerde veya serbest antrepolarda topluluk içi ve topluluk dışı mallar yer alabilir. Ancak, gümrük otoriteleri tehlikeli malların diğer malları bozabilecek nitelikte olanların ve diğer nedenlerle beklemesi özel bazı imkanlar gerektiren malların, özel ekipmanlarla donatılmış yerlerde saklanmasını isteyebilir ¹⁷ denilmektedir. Malların serbest bölgeye ve antrepolara girişi için yapılması gerekenler yönetmelikle düzenlenmiştir.

Malların bölgede ve antrepolarda bekleme süresine ilişkin zaman sınırı yoktur. Ancak komisyon kararıyla zaman sınırı getirilebilir. Bölgede yürütülen faaliyetlerden gümrük yetkililerinin haberi olmalıdır. Gümrük yetkilileri özel durumlarda faaliyetlere kısıtlama getirebilir.

¹⁶ Atilla Bağrıaçık ve Çetin İnanc, **Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler** (İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi, 1997), s.10-11.

¹⁷ Aynı, s.22-23.

Topluluk dışı mallar, bölge ve antrepolarında kaldıkları sürede serbest dolaşıma sokulabilir, genel işlemde geçirilebilir, aktif işleme tabi tutulabilir. Antrepolarında ve bölgelerde faaliyette bulunanların uygun şekilde stok kayıtlarını tutmaları gerekir. Avrupa Birliği Gümrük Yönetmeliği'nin 817 ila 819. maddeleri arasında da stok kayıtlarının düzenlenmesinden bahsedilmiştir.

Bölgeden çıkarılma işlemleri ise Gümrük Kanununa göre uygulanabilecek özel hükümler saklı kalmak şartıyla, serbest bölge ya da antrepodan çıkarılan mallar için;

- Topluluk gümrük hattından ihraç ya da re-export edilebilir ya da,
- Topluluğun diğer bir gümrük bölgesine alınabilir....şeklindedir.

Yönetmelikte ise ihracatın ihracat vergilerine veya ticaret politikası önlemlerine 6. bölümün hükümlerine tabi olduğu durumlara uygulanabilen usüller saklı kalmak üzere eşyanın doğrudan Topluluk Gümrük Bölgesinden alınması halinde, ne eşyanın ne de gümrük beyanının arz edilmesi gereklidir denilmektedir ¹⁸.

Maddelerden de anlaşıldığı gibi serbest antrepolar ve serbest bölgelerden oluşan kısımlar; bürokratik kaidelerden, ithalatta tedbirler ve vergilendirmeden arındırılmıştır. Bununla birlikte antrepolarında ve bölgeler de süre sınırsızdır. Fakat bunda önce faaliyet izni alınması gerekmektedir. Bu faaliyet izniyle de her türlü sanayi ve ticari hizmet gerçekleştirilebilir. Ayrıca, topluluk içindeki diğer alanlarda sokulabilir.

¹⁸ Aynı, s.27.

4. AVRUPA VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ SERBEST BÖLGELERİ FAALİYETLERİ VE VERGİLENDİRME

4.1. Almanya

Almanya'da uygulanan muafiyet ve teşvikler bir çok Avrupa ülkesinden daha geniştir. Almanya'da serbest bölgelerde izin verilen önemli faaliyet kollarını şu şekilde sıralayabiliriz; depolama, ayırma, yükleme, bölme, sergileme, boşaltma, etiketleme, sevkiyat, gemi yapım, yeniden ambalajlama, bankacılık ve sigortacılıktır. Bölgelere yanıcı madde, hayvan, değerli maden ve sanat eserleri gibi bazı malların giriş çıkışları, kurallara tabidir. Almanya'daki serbest bölgelerde arsa alımı yasaklanmıştır.

Almanya'daki serbest bölgeler de, bölgeye giren mallardan katma değer vergisi, ithalat vergisi, gümrük vergisi ve tüketim vergisi alınmamaktadır. Serbest bölgeden yapılacak ihracatın katma değer vergisi bulunmamaktadır. Aynı uygulama çok uluslu firmaların merkez birimleri olan ülkeye yaptıkları ihracat içinde geçerliliğini korumaktadır.

Almanya'da hükümet, serbest bölgelerde gümrük, istihsal, satış ve tüketim vergilerinin süresiz olarak uygulanmayacağı konusunu garanti etmektedir. Aynı zamanda dövizlerin konvertibilitesi, ihracat ve kredi sigortasında gelirin % 80'inin ticari risklere, %90'ının ise politik riskleride kapsamak üzere garantiye alındığı görülmektedir ¹⁹. Avrupa Topluluğu üyesi olan Almanya, topluluk üyesi ülkelere yaptığı ihracatta gümrük vergisi ödememektedir. Yapılmış olan 30 kadar antlaşma ile yabancı firmaların çifte vergilendirilmesi engellenmekte ve firma ortaklarına aktarılacak kâr paylarının düşük vergilendirilmesi yada muaf tutulması sağlanmaktadır.

¹⁹ Hüsnü Erkan ve Rezzan Tatlıdil, *Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi* (Ya. No.17. Ankara: TOBB Yayınları, 1990), s.18.

4.2. Yunanistan

Thessalonik ve Pireaus gibi iki önemli serbest ticaret bölgesine sahip olan ülkenin arazi kiralaması, yükleme, depolama, ve malların nakliyesine bu bölgeler içerisinde izin verilmektedir. Her iki limandaki serbest bölgeler içerisinde ithalat yapma, endüstriyel kuruluşlar açma, yeniden etiketleme, ambalajlama ve ayıklama gibi işlemlere izin verilmektedir²⁰.

Kendi vatandaşlarına serbest bölgeden deniz aşırı ülkelere yük alan Yunan bayraklı gemiler'in onarımı için gerek araç ve gereç ile yedek parçadan vergi ve rüsum* alınmaz, ayrıca serbest bölge'den iç limanlara yük alan 300 ton'un altındaki Yunan bayraklı gemilerin liman yetkililerinin izniyle onarımları için gerekli malzemelerde vergi ve rüsumlar uygulanmaz.

Yabancılar da ise; tekel malları hariç hiç bir mal gümrüğe tabi değildir, hiçbir maldan kira, yükleme ve boşaltma ücreti dışında vergi ve rüsum alınmaz, yabancı gemilerin onarımı için gerekli araç ve gereç, onay alınması halinde vergi ve rüsumdan muaf tutulmaktadır. Ayrıca bölgelerde kırılan, bozulan ve tahrip olan mallardan hiç bir vergi ve rüsum alınmaz, bunun yanında bölgeden transit gelip geçen, depolanan ve başlıca ülkelere giden mallara kira, yükleme, boşaltma gibi ücretler dışında hiçbir vergi ve rüsum uygulanmaz²¹. Bu maddeler kendi vatandaşları için de geçerlidir.

4.3. İspanya

İspanya gerek tarihsel, gerek konum itibariyle Akdeniz, Afrika ve Amerika gibi pek çok kıtayla ticari ilişkisi mevcuttur. Bu yüzden de İspanya'da serbest bölge niteliğindeki

²⁰ Hüseyin Şahin, "Serbest Bölge," **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, S.10 –1991/3, (Ankara: 1991), s.88.

* **Rüsum** : Genelde hizmetler karşılığında alınır ve çoğu dolaylı vergi türüne girer. Bunlar; hizmet ve üretim fiyatları içinde belirli oranlarda yer alır.

²¹ Şahin, "Serbest Bölge," a.g.e., s.88.

alan sayısı fazladır. Bu alanlar değişik özelliklere sahip bulunmaktadır. Bu alanlar serbest liman, serbest ticaret bölgelerinden meydana gelmektedir. Bu alanlarda ithalat, depolama, işlem den geçirme, örnekleme, markalama, sergileme, transit yükleme, satış, küçük örnek paketleri yapma, ticari depozit karşılığı satış gibi faaliyetler yapılmaktadır. Bölgelere giriş yapılan mal ve hizmetler gümrük vergisi dışında kalmaktadır. Bölgede yapılacak depolama işleminde mallar gümrüksüz en fazla altı yıl tutulabilmektedir. Daha uzun süreler izne tabi olmaktadır.

İspanya Serbest bölgelerinde firmalar % 33 oranında gelir vergisi ödemekle yükümlüdür... Patent, lisans hakları ile kira ödemeleri isteğe bağlı vergi yöntemlerine göre uygulanmaktadır. Hükümet serbest bölgedeki gümrük ve benzeri vergi muafiyeti uygulamalarını garanti etmektedir. Maliye Bakanlığı'nın onayını almak koşuluyla firmaların yerli-yabancı veya ortak girişim kurmaları durumunda bazı vergilerden yüzdeyüze yaklaşan vergi muafiyeti sağlanmaktadır.... Yatırım firmaları Gelir Vergisinin tamamından ve yerel vergilerinde bir kısmının dışına alınmışlardır. Sermaye gelirlerinin % 25'inin iki yıl içinde yeniden yatırıma dönüştürülmesi ve gelecek iki yıl içinde de sermaye gelirlerinin yatırımda kullanılacağı bir plan ile vergi dairelerine beyan edilirse sermaye geliri vergi dışına bırakılabilmektedir. Ayrıca bazı yatırımlar için yapılan yatırımın iki yıllık değerinin % 25'i vergi dışıdır²².

4.4. İtalya

İtalya'da önemli bir geçmişe sahip ve önemi bulunan iki serbest bölgeden bahsedilebilir. Birincisi Trieste, ikincisi ise Venedik limanıdır. Bu bölgelerde açık depolar, kereste, kahve ve yağ maddelerinden yaratılan kazanç ilk sırayı oluşturmaktadır. İtalya'da bölgeye gelen yabancı mallardan gümrük vergisi ile resim ve harç alınmaz.

²² Erkan ve Tatlıdil, a.g.e., s.29.

Hükümet firmaların bölgelerdeki faaliyetleri için gümrüksüz uygulamaları garanti etmektedir. Güney bölgesindeki az gelişmiş kısımlarda vergilendirilebilir gelirin % 70'ine vergi muafiyeti tanınmaktadır. Ayrıca 10 yıldan az ikamet eden yabancılar kazançlarının % 80'ini yurtdışına çıkarabilirler. Firmalar Gelir Vergisi yönünden karları üzerinden % 25 oranında, Kurumsal Vergi yönünden ise % 15 oranında da vergiye tabidir²³.

4.5. Fransa

Antrepo ve depolar'da Gümrük Vergisi ödenmemektedir. Malların bölge dışına çıkması Gümrük Vergisine tabi olmalarını gerektirmektedir. İsviçre ile diğer ülkelere göre daha fazla ticari ilişkisi bulunmaktadır.

Serbest bölgelerde bulunan firmalar, dağıtılan kârlar ve şube gelirleri üzerinden % 25 oranında vergi ödemesi yapmakla yükümlüdürler. Fransız hükümeti serbest bölge içinde hiç bir şekilde Gümrük Vergisi, İstihsal Vergisi, Satış Vergisi ve Tüketim Vergisi ödenmeyeceği konusunda garanti vermektedir²⁴.

4.6. İrlanda

İlk serbest üretim bölgesi 1958 yılında İrlanda'nın Shannon Havaalanı yakınında kurulan Shannon serbest bölgesidir. Atlantik hava yolunda başlıca ikmal noktası olan Shannon Havaalanı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir gelişme göstermiştir. Shannon Serbest Üretim Bölgesinde aynı yıl (1958) kurulmuştur. Daha sonra, 1959 yılında İrlanda Millet Meclisi'nden bölgenin kuruluş kanunu (The Shannon Free Airport Development Company Act) geçmiştir. Bölge yönetimi şirketleştirilerek, amaçlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli yetki ve finansal destek sağlamıştır²⁵. Bu bölgeye giren, depolanan veya çıkan mallardan vergi ve ücret alınmamaktadır.

²³ Erkan ve Tatlıdil, a.g.e., s.27.

²⁴ Erkan ve Tatlıdil, a.g.e., s.15.

²⁵ Engin Erdoğan, "Serbest Üretim Bölgeleri," *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 4, S. 2, (Eskişehir: Kasım 1986), s.277.

Serbest bölgede satın alma, satış ve Katma Değer Vergisi ödenmemektedir. Firmalar ve bireyler İrlanda Vergi Yasası kapsamında Gelir ve Kurumlar Vergisine tabidirler. Shannon'dan Avrupa Topluluğu'na re-eksport yapılan mallarda topluluk sınırları içinde Gümrük Vergisi, malların varış tarihinden itibaren 6-12 ay içinde ödenmektedir²⁶.

4.7. Litvanya

Avrupa'nın kuzeydoğusunda Baltık ülkelerinden olan Litvanya, 1940'lardan sonra hızlı sanayileşmeyi denemiştir. Doğu Litvanya'da gelişmiş ve çeşitli bir sanayi vardır. 1996 yılında Kaunas'ta bir Serbest Ekonomi Bölgesi (FEZ) kurmuştur. Serbest bölge ile ülkedeki vergileme tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Litvanya, Ülke ve Serbest Bölgede Vergilendirme

Vergi Tipi	Normal Oranlar	FEZ Oranları
Gelir Vergisi	%24 Gelirden yatırıma ayrılan bölüm %8	İlk 5 yıl %80 sonraki 5 yıl %50 indirim. Tekrar yatırılan bölüm “ % 0 ” vergi.
Kurumlar Vergisi	%28 Yatırıma ayrılan kazançlar %10	Aynen gelir vergisindeki gibi indirimli
Yabancı Sermayeli Şirket Vergisi	Sermayenin en az %30'unu teşkil eden asgari 2 milyon \$ yabancı yatırıma 3 yıl tam muafiyet sonraki 3 yıl %50 indirim	%30 şartıyla en az 1 milyon \$ yatırım halinde ilk 5 yıl %100 sonraki 5 yıl %50 indirim
Hazine Arazisi Kiralaması	Arazi değerinin %3'ü olan verginin yarısı	Bu şekilde hesaplanan vergide %50 indirim
Gayri Menkul Vergisi	Değerinin %1'i	Tam muafiyet
KDV	Bazı istisnalarda %18	KDV'den tam muafiyet
Gümrük Vergisi	%5 ile %50 arasında	Dışarıdan FEZ' e gelen ve FEZ'den dışarıya giden mallarda tam muafiyet olup Litvanya ile olan işlemler ise sabit oranda vergiye tabidir.

Kaynakça: A.Suha Alacaklıoğlu, **Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar** (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.36.

²⁶ Erkan ve Tatlıdil, a.g.e., s.25.

5. ASYA ÜLKELERİ SERBEST BÖLGELERİ FAALİYETLERİ VE VERGİLEME

5.1. Hindistan

Hindistan'da Kandla ve Sta. Cruz gibi yerleşim bölgelerinde bulunan serbest bölgeler faaliyet göstermektedir.

Hindistan'da üretim artıkları ve yan ürünler dahil olmak üzere her türlü mal ihraç edilebilir. Tüketilebilir hammadde, yardımcı malzeme, yedek parça, ambalaj malzemesi, sermaye malları ve araç gereçler, gümrük ve diğer vergilerden muafır²⁷.

Gelir vergisi oranı % 20 dolayında olup, bu oran beş yıl süreyle uygulanmaktadır. Daha sonra vergi muafiyet ve indirimleri azaltılarak devam etmektedir.

5.2. Bangladeş

Bangladeş'de bölgeler "İhracat Bölgeleri" adı altında kurulmuştur. Dünya'da genellikle Serbest Ekonomi Bölgesi (FTZ) olarak adı geçerken bu ülkede İhraç İşlem Bölgeleri (EPZ) adını alır ve sadece ihracata yönelik yerli ve yabancı kuruluşlara açıktır. Bölgelerde ilk on yıl Gelir Vergisi muafiyeti, sonraki yıllarda ise ihracat kazançları üzerinden % 30 ile % 100 arasında vergi iadesi bulunmaktadır. İthalatta kullanılan makine, hammadde ve teçhizatın gümrüksüz ithalinin yanında yabancı müdür ve teknik elemanların maaşlarında 3 yıl için Gelir Vergisinin dışında tutulmuştur. Bunların yanında dış krediler harici ödenen teknik yardım ve know-how ücretleri, royalti gibi haklar kar transferleri ile ilgili ödemelerin vergiden muaf tutulması vardır²⁸.

²⁷ Erkan ve Tatlıdil, a.g.e., s.28.

²⁸ A.Suha Alacaklıoğlu, Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.33-34.

5.3. Singapur

Singapur özellikle off-shore merkezi konumunda bulunmaktadır. Singapur'da ki serbest bölgeler finans merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Singapur'da Gelir Vergisi % 40 oranında uygulanmaktadır. Bölgede yapılacak depolama ve servis faaliyetlerinde ihrac gelirinin % 50'si 5 yıl için vergiden muaf tutulmuştur. Ön endüstriler için bütün vergiler 5 veya 10 yıl zaman aralığında muaf tutulmuştur. Ayrıca Singapur'a dışarıdan gelen gelirler, gelir vergisine tabidir.

5.4. Güney Kore

1971 yılında Güney Kore'den Amerikan askerlerinin çekilmeye başlaması ve 1974 Dünya Petrol Krizi ile birlikte dünya konjonktürünün daralması ekonomik gelişmeyi ve ihracat artışını olumsuz yönde etkilemiştir. ...İhracattaki tıkanıklığı aşabilmek için ise, Güney Kore dış ticarete hem pazar, hem de ürün çeşidini artırma politikasını seçmiş ve Avrupa ile özellikle Orta Doğu'ya ihracatı arttırırken, dış müteahhitlik hizmetlerini de başarılı bir şekilde genişletmiştir²⁹.

01.01.1970 tarihinde yürürlüğe giren Serbest İhracat Bölgesi Kanunu ile Kore Massan ve İri bölgelerinde olmak üzere iki adet serbest bölge kurulmuştur. Adından da anlaşılacağı üzere bu bölgelerde ihracata yönelik faaliyet esastır. Fakat bu bölgelerin toplam ihracat içindeki payları ve istihdam sorununa etkileri ve döviz kazançları, genel ekonomi içinde, minimal düzeyde kalmıştır. Çeşitli vergi muafiyetlerine rağmen birçok yabancı firmanın sermayelerini memleketlerine transfer etme eğiliminde oldukları resmi raporlarda belirtilmiştir³⁰.

²⁹ Necat Berberoğlu, "Güney Kore Massan Serbest Bölgesi," *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C.4, S.1, (Eskişehir: Haziran 1986), s.118-119.

³⁰ Alacaklıoğlu, Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar, a.g.e., s.34-35.

Bölgedeki kuruluşlar, ithal ettikleri vergiden muaf hammaddeleri ve yarı mamulleri kullanarak üretim ve montaj işlemlerini Gümrük Vergisi ödemedi yapabilmektedir. Bölgedeki tüm kuruluşlar, ilk amaçları doğrultusunda edindikleri mülkiyet üzerine terk edilen her tür Emlak Vergilerinden kısmen veya tamamen muaf tutulmaktadır. Ayrıca bu kuruluşlar Gelir ve Kurumlar Vergisi muafiyetinden de yararlanabilmektedir. Örneğin; bölgedeki kuruluşlardan Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Emlak Vergisi verginin doğduğu ilk tarihten itibaren alınmaktadır³¹.

6. AFRİKA, AMERİKA KITALARI İLE AKDENİZ, ORTADOĞU SERBEST BÖLGELERİ VE VERGİLENDİRME

6.1. Mısır

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde 1974 yılında kabul edilen 43 sayılı kanuna dayanılarak Kahire, İskenderiye, Port Said, Port Tevfik ve Süveyş olmak üzere beş serbest bölge kurulmuştur. Mısır'da kurulan serbest bölgeler Enver SEDAT'ın dışa açılma politikasının bir sonucudur.

Mısır'da yabancı şirket ve şahısların bölgede depo yapmaları veya kiralamaları Mısırlı bir ortak ile mümkündür. Yapılacak yatırımlar beş yıl vergiye tabi değildir. Serbest bölgeden Mısır'a ihraç edilen malların içinde % 40 veya daha fazla Mısır kaynaklı parça ve hammadde bulunduğu takdirde Mısır'a girişte Gümrük Vergisinde % 50 indirim yapılmaktadır. Bunun yanında çifte vergilendirmeyi engelleyecek mütekabiliyet esasına dayalı tedbirler, uzun süreli vergi muafiyetleri ve bazı belirli vergilerden tam muafiyet vardır³².

³¹ Berberoğlu, a.g.e., s.122-123.

³² Şahin, a.g.e., s.86-87.

6.2. Fas

Fas'ta 1961 yılında Tanca (Tangier)'de bir serbest bölge kurulmuştur. Gümrük hattı dışında sayılan bu bölgeye mal giriş çıkışları ile bölgede üretilen ve depolanan mallar gümrükten ve K.D.V.'den muaftır.

Faaliyette bulunan firmalar için 15 yıl süre ile Kurumlar Vergisi % 10 oranında uygulanır. Gelir Vergisinde ise % 80 indirim yapılır. Kent Vergisi de 15 yıl süreyle uygulanmaz³³.

6.3. Suriye

Suriye'de Lazkiye, Tartus gibi önemli bölgeler vardır. Bu bölgelerde hiçbir vergi alınmamaktadır. Serbest bölgede sendika, asgari ücret, çalışma şartları ve işten ayrılma konularında Suriye Kanunları uygulanmaz. Suriye serbest bölgelerin de tarım aletleri, meyve suyu kutulama, sprey aparatları, keçi kılından örme ve iplik imali gibi endüstri kolları başta gelmektedir.

Bölge kullanıcıları Arap Ortak Pazarı'na ve Suriye ile anlaşmalı diğer ülkelere ihracat yaptıkları zaman düşük gümrük tarifelerinden yararlanabilirler. En az % 40 yerli işgücü ve malzeme ile üretilen mallara Suriye Menşe-i Şahadetnamesi verilir. Bu kadar kolaylık tanındığı için serbest bölgeler ünlü firmaların sığınağı haline gelmiştir.

6.4. İsrail

İsrail'de Serbest Ticaret Bölgeleri (Eliat), serbest limanlar (Ashdod ve Eliat) ve ihracat bölgeleri önem taşımaktadır. Ülkedeki değişik yapıdaki serbest bölgelerde uygulanan vergi oranları aşağıda verilmiştir. (Tablo 3)

³³ Alacaklıoğlu, Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar, a.g.e., s. 32.

Tablo 3. İsrail Serbest Bölgeleri Vergilendirmesi

Vergi Tipi	Serbest Liman	Serbest Tic. Böl.	İhracat Bölgesi
Gelir Vergisi	7 yıl muafiyet tanınmakta sonraki yıllar muafiyet max. %30	Gelirin sadece %10 vergiden muaf	İlk 20 yılda imtiyazlı şirketler vergiden muaf
Kurumlar Vergisi	Şirketler dağıttıkları kâr payları üzerinden tahsil edilen verginin %15 iade.Sermaye kazançları vergiden muaf	Gelir vergisi ile aynı	Dağıtılmamış kâr üzerinden %15 ve hisselerin bölge içinde satıştan elde edilen sermaye kazancından %15 vergi
Diğer Vergiler	Emlak vergisi muafiyeti	KDV ve istihdam vergisi muafiyeti	

Kaynakça: A.Suha Alacaklıoğlu, Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.31.

6.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

K.K.T.C’nde kurulmuş bulunan Gaziosmanpaşa Serbest Liman ve Bölgesinde faaliyette bulunacak üretim tesisleri, 26/1983 sayılı Serbest Liman ve Bölge Yasası ile bu yasa altında çıkarılmış tüzüklerle idare edilir. Bölgeler de esas tercih üretim faaliyetidir. Başvurular 1500 \$ bir harca tabidir.

Serbest bölgenin karakteristiği olan gümrük muafiyetinden ayrı olarak, işletme izni alınmış olan işletmelerin serbest bölge’deki faaliyet ve işlemlerinden doğan kazançları Gelir Vergisi ile Kurumlar Vergisinden muafır³⁴.

³⁴ Alacaklıoğlu, Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar, a.g.e., s.35.

6.6. Meksika

Meksikada göze çarpan serbest bölge türü maquiladora'dır. Yedek parça, mamül hammadde ve makine ithalat ve ihracatından gümrük vergisi alınmamaktadır. İhracata yönelik çalışan kuruluşlardan ilk üç yıl Gelir Vergisi alınmamaktadır. Daha sonraki yıllarda % 5'e varan indirim bulunmaktadır³⁵.

6.7. Şili

Şili'de biri kuzeyde (Iquique) diğeri güneyde (Punda Areras) olmak üzere iki adet serbest ticaret bölgesi bulunmaktadır. Her iki bölgede de modern imalat, paketleme ve ihracata imkân veren yapılaşma mevcuttur. Malların bu bölgeye giriş ve çıkışında Gümrük Vergileri ve K.D.V. uygulanmaz. Bu serbest bölgeler civarındaki yerleşim alanları da genişletilmiş vergiden muaf bölge kabul edilmektedir. Bu bölgelerde Gümrük Vergisi sadece % 66 oranında alınırken, K.D.V.'den muafiyet vardır. Serbest bölgede deposu bulunan ithalatçılar malların Şili'deki müşterilerince teslim alınması halinde Gümrük Vergisi ve K.D.V. öderler³⁶.

³⁵ DPT, **Serbest Bölge Çalışmaları Hakkında Rapor** (Ya. No.3. Ankara: 1985), s.5.

³⁶ Alacaklıoğlu, **Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar**, a.g.e., s.33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE FAALİYETLERİ

1. SERBEST BÖLGELER'İN TARİHSEL GELİŞİMİ VE YASAL ALTYAPISI

Türkiye'de serbest bölge kurulması ile ilgili düşünce öneri ve girişimlerin tarihi, İstanbul Ticaret Odası'nca yapılan son araştırmalara göre, Osmanlı imparatorluğu dönemine kadar geri gitmektedir. 1856 yılında bugünkü Romanya sınırları içinde Sulina kentinde, bir serbest bölge kurulması önerilmiştir. O zamanki ortam ve koşullar altında bu önerinin gerçekleşmesine olanak yoktu. Fakat kentin coğrafi konumu çok elverişli olduğu için Romanya Hükümeti 5 Ağustos 1978 tarihli bir kararname ile (Decree On The Free Port of Sulina) Sulina'yı serbest liman haline getirmiş ve işletmeye açmıştır³⁷.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Türk tüccarları 1923-1929 yılları arasında dış ticaretten aldıkları payı azaltan şartların değiştirilmesi için devletin tedbir almasını istemişlerdir. Bu tedbirler arasında İstanbul Limanı içinde serbest bölge kurulması öneriside yer alıyordu. Bu serbest bölgenin ilerisi için çok şey vaad eden bir gelişme olacağı ve transit ticaret hacmini arttırarak, Türk Ticaret Sermayesi'ne yeni imkanların kapısını açacağı fikri kuvvet kazanıyordu³⁸.

³⁷ Selahattin Tuncer, **Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler** (İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1992), s.26.

³⁸ Erdoğan, "Serbest Bölgeler ve Türkiye," a.g.e., s.187.

Gerçekten de serbest bölgeler herşeyden önce yatırımların ve ihracatın arttırılmasında ve kaynakların en etkin şekilde kullanılmasında büyük önem taşımaktadır. Zira, serbest bölgeler sayesinde üretimde ucuz girdi sağlayabilmekte, özellikle bölgelerde ithal girdi kullanarak üretim yapan firmalara Gümrük Vergilerinden muaf, dünya fiyatlarından girdi temini imkanı sağlanarak, ilave bir rekabet gücü sağlanabilmektedir ³⁹.

Türkiye'deki serbest bölge uygulaması yabancı yatırımcı açısından ancak belirli şartlar altında bir avantaj sağlamaktadır. Bu yatırımcılar, zaten Türkiye'de yatırım yapma kararı vermiş şirketlerdir. Yatırım kararları da daha çok Türkiye içinde faaliyet göstermek ve Türkiye pazarına girmek için yapılmaktadır. Dolayısıyla, serbest bölgelerin kullanımı yabancı yatırımcılar açısından şimdiki haliyle de pariferal kalmaktadır ⁴⁰.

19.07.1927 tarihli 637 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 1132 Sayılı Serbest Mıntika Kanunu ile serbest bölge uygulaması başlamış ve bu kanuna dayanılarak Ford Motor Company'e , İstanbul'da Tophane rıhtımında otomobil, kamyon ve traktör montajı yapmak üzere sözleşme ile 1928 yılında özel bir müsaade verilmiş, fakat bu girişim iyi sonuç vermediğinden bundan vazgeçilmiştir ⁴¹. Türkiye'de transit olarak geçecek halı, kilim ve kürk eşyası için 4893 sayılı Kanun 17 Mayıs 1946 tarihinde kabul edilerek 24 Mayıs 1946 gün ve 6315 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 20 yıl aradan sonra "Serbest Mıntika'nın" adı "Serbest Yer" olarak değiştirilmiş, bu yerde işlem görecekt ithal mallar kalem kalem sayılmıştır.... O zamanlar Eminönü civarında bir antrepo bu işe ayrılmış ve kısa bir uygulamadan sonra istenilen sonuç alınamadığı için bu işlemde de vazgeçilmiştir ⁴².

İstanbul'da bir serbest bölge kurulmasına olanak sağlayan 1132 sayılı Serbest Mıntika Kanunu, Türkiye'nin gerek duyulan herhangi bir yerinde de serbest bölge kurulabilmesini

³⁹ Ege, a.g.e., s.41.

⁴⁰ İsmail Hakkı Gökmen, "Yabancı Yatırımcılar ve Serbest Bölgeler," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.42.

⁴¹ Ticaret Bakanlığı, a.g.e., s.22.

⁴² Tuncer, Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler, a.g.e., s.29-30.

gerçekleştirmek üzere 21 Aralık 1953 tarihinde kabul edilen 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 1956 yılında 6209 sayılı kanun'a dayanılarak 4/7713 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Serbest Bölge Nizamnamesi çıkarılmıştır. Ancak mevzuatın öngördüğü kısıtlı olanaklar çerçevesinde 15.5.1957 tarihinde yalnız İskenderun Serbest Bölgesi işletmeye açılabilmiş ve iki parti maldan başka eşya getiren olmadığından dolayı serbest bölge kaldırılmıştır⁴³.

6209 sayılı Serbest Bölge Kanununun kabulü ve bu kanuna ilişkin tüzüğün yürürlüğe girmesinden sonra Maliye Bakanlığı, serbest bölgelerle ilgili olmak üzere, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 14 sayılı Karara ilişkin (9) numaralı tebliği 21.3.1957 tarihinde yayımlanmıştır. Bu tebliğde serbest bölgedeki kambiyo işlemlerinin ne şekilde yürütüleceği ayrıntılı biçimde gösterilmiştir. Kanun ve tüzük yürürlüğe konulamadığı için, Maliye Bakanlığı'nın bu tebliği'nde uygulanmamıştır⁴⁴.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik perspektifinde 1980'li yıllarda yaşanan önemli dönüşümler ile başlatılan dışa açılma politikaları ile birlikte ithal ikamesine dayalı büyüme modelinin yerini ihracata dayalı büyüme modeli almış ve serbest bölgeler kurulması ile ilgili somut ve kalıcı adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu yöndeki çalışmaların ilk sonucu 1984 yılı icra planına "serbest bölgeler tesis edilecektir" maddesinin konulmasıyla alınmıştır⁴⁵.

1967 yılında Teşvik ve Uygulama Başkanlığı'nın kurulması ile Türkiye'de yatırım teşvikleri hızlı bir şekilde uygulanmış ve bunun neticesi olarak gelişen sanayileşme ve daha sonra 24 Ocak 1980 kararlarının yürürlüğe girmesi ile ihracat seferberliği aşamasına gelinmiştir.

⁴³ Ekrem Yavuz, "Serbest Bölgelerin Başarılı Olma Açısından Yasal Altyapıları," *Vergi Dünyası Dergisi*, S.48, (İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği Yayınları, 1985), s.49.

⁴⁴ Tuncer, *Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*, a.g.e., s.32.

⁴⁵ Erkut Duran, "Serbest Bölgelerimiz Kullanıcılara Risksiz ve Karlı Bir Ortam Sunuyor," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.1.

Bu gelişen ticari ve sınai faaliyetlerin bir sonucu olarak serbest bölge ile ilgili çalışmalar hızlandırılmış ve 15.6.1985 tarihinde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu çıkartılmıştır⁴⁶. 10/03/1993 tarihinde 21520 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği ile düzenlemelere devam edilmiştir. 27.10.1999'da kabul edilen ve 05.02.2000 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile yeni düzenlemeler yapılmıştır. Son olarak 27.03.2001 tarih itibariyle Serbest Bölgeler Yönetmeliğinde değişiklik yapılmış, 27.03.2001 tarih 24355 nolu Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

1985 yılında kabul edilen 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar, Mersin, Antalya, Ege, İstanbul Atatürk Havalimanı I. ve II. kısımları, İstanbul Atatürk Havalimanı Kıyı Bankacılığı, Adana-Yumurtalık, İstanbul-Trakya, Trabzon, İstanbul-Deri Endüstri, Doğu Anadolu, Mardin, İMKB, İzmir-Menemen Deri, Rize, Samsun, Kayseri, Avrupa ve Gaziantep serbest bölgeleri olmak üzere toplam 19 bölge kurulmuştur.... Yine bu Kanunun ikinci maddesi hükmü çerçevesinde, Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlı olarak serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesini sağlamak amacıyla söz konusu serbest bölgeler için tüzel kişiliği haiz işletici ve kurucu işletici şirketler tesis edilmiştir⁴⁷.

2. SERBEST BÖLGELER'İN HUKUKİ VE İDARİ YAPISI

Serbest bölgeler uygulama açısından özelliklere sahip olması, buraların düzenlemelerinde özel kılınmıştır. Bölgelerin düzenlenmesi, kurulması, güvenliği, giriş çıkışlar, alt ve üst yapı oluşturulması kanun, yönetmelik, genelgeler ve tebliğler ile sağlanmıştır.

⁴⁶ HDTM, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor (S.379. Ankara: 19 Kasım 1993), s.3.

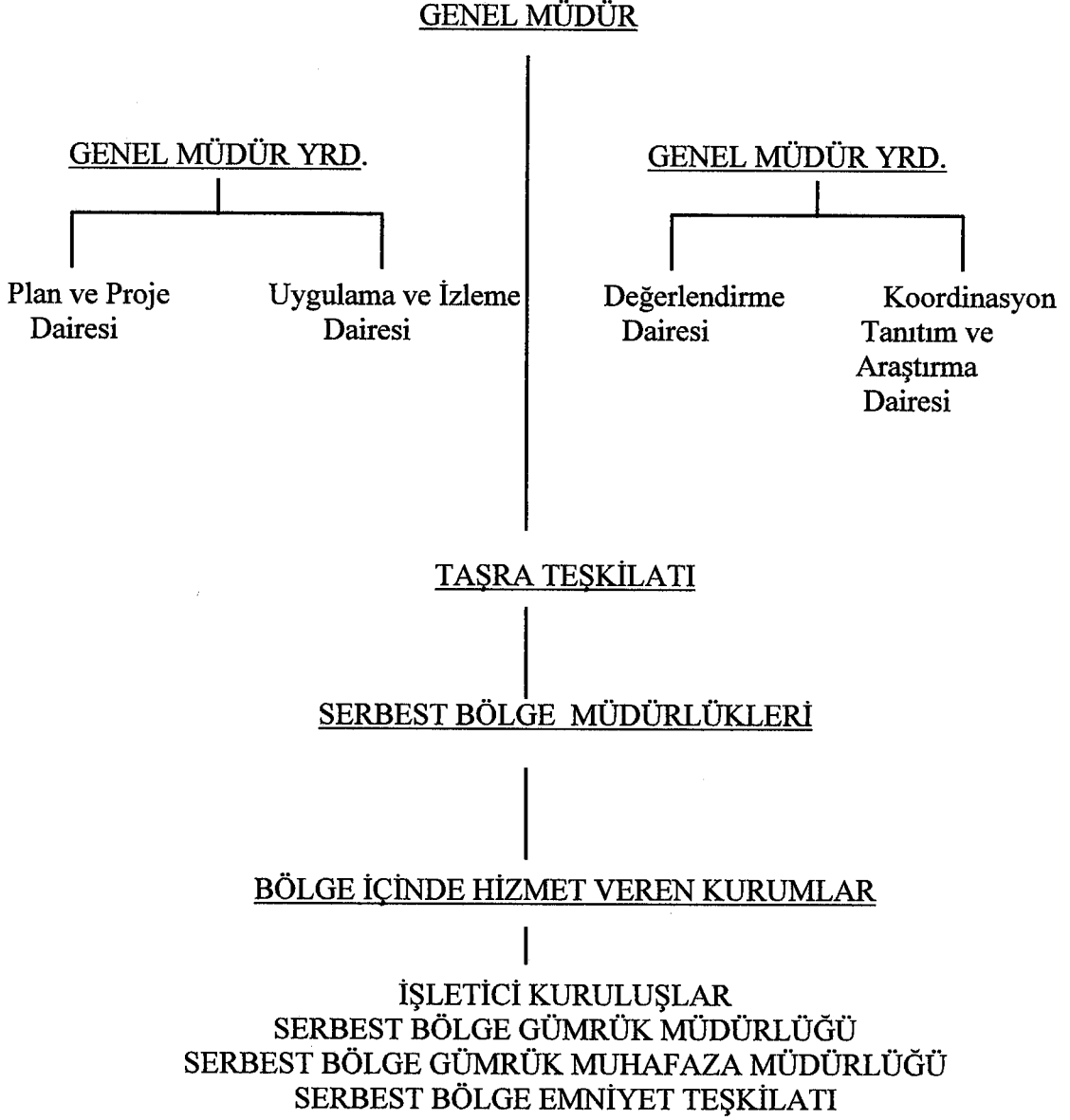
⁴⁷ Cüneyd Sel, 1992'ye Girerken Serbest Bölgelerimiz (Ya.No.1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1992), s.1.

2.1. Serbest Bölgeler Teşkilatı

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1983 yılında 151 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak kurulmuştur. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1984 yılında 223 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başkanlık olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na daha sonra, 1991 yılında 436 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile tekrar Genel Müdürlük olarak Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. 1994 yılında 594 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Dış Ticaret ve Hazine Müsteşarlıkları olarak ikiye ayrılması sonucu Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda, daha sonra bu Kanun Hükmünde Kararname'nin iptali ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığı'nın ayrı teşkilatlar olarak 1994 yılında yeniden oluşumunu sağlayan 4059 sayılı Kanun ile Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde kalarak görevlerini yerine getirmektedir.

Kurum bünyesinde bir genel müdür ve iki genel müdür yardımcısı, görev yapmaktadır. Plan ve Proje Dairesi, Uygulama Dairesi, Değerlendirme Dairesi, Koordinasyon, Tanıtım ve Araştırma Dairesi olmak üzere dört birim genel müdür yardımcılıklarına bağlı olarak hizmetlerini yürütmektedir. (Şekil 1) Merkez birimden sonra direkt olarak taşra teşkilatı yer almaktadır. Taşra teşkilatı bünyesinde bulunan Serbest Bölge Müdürlükleri hakkında 7.5.1985 tarih ve 18861 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kuruluş, görev, yetki ve çalışma esaslarına ilişkin 16.8.1985 tarih ve 55/9801 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile düzenleme yapılmıştır. Kararın 1. maddesine göre “ Bakanlar Kurulunca yer ve sınırları belirlenen serbest bölgelerde, bu bölgelerin buldukları illerin valiliklerine bağlı olarak, herbiri için Serbest Bölge Müdürlüğü kurulması öngörülmektedir. Bakanlar Kurulu Kararının 2. maddesinde Bölge Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri düzenlenmiş ve son olarakta Bölge Müdürü'nün görev ve yetkileri hakkında düzenleme yapılmıştır. Bunun yanında bölge içinde işletici kurumlar, Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, Serbest Bölge Gümrük Muhafaza Müdürlüğü ve Serbest Bölge Emniyet Teşkilatı fiili hizmet veren kurumlardır.(Şekil 1)

Şekil 1. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Organizasyon Şeması

Kaynakça: HDTM, **Serbest Bölgeler 93** (Ya.No. 2. Ankara: Koordinasyon Tanıtım ve Araştırma Dairesi, 1993), s. 15.

2.2. Bölgenin Düzenlenmesi

Bölgenin düzenlenmesi hakkında, Serbest Bölgeler Kanunun'da yer ve sınırlarının belirlenmesine Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğu bunun yanında bölgelerin kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişilerce kurulmasına yine Bakanlar Kurulu'nun karar vereceği belirtilmiştir⁴⁸.

Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliğine göre; bakanlık, işletici veya B.K.İ.(Bölge Kurucu ve İşleticisi) drenaj, kanalizasyon, arıtma tesisi, yol, su, elektrik, haberleşme tesisleri, giriş-çıkış kapıları, kantar, kaçak eşya ambarı ve sair bina ve tesisleri yaptırabilir. Liman ve havalimanı gibi kamuya ait yerlerde serbest bölge kurulması halinde altyapı çalışmaları Genel Müdürlük tarafından diğer kuruluşlarla koordinasyon yapılarak sağlanır denilmektedir.

Bölgenin kurulup işletilmesi B.K.İ. tarafından yapılması halinde sözleşmede belirlenen şartlar gözönüne alınmak şartıyla, altyapı için gerekli inşaatlara faaliyet ruhsatının verilmesinden sonra sözleşme sonuna kadar inşaatların tamamlanmasını, müteşebbüslere kapalı işyerlerini kiralamak, arazileri satmak ve bunların takibini yapmakla yükümlü olmaktadır⁴⁹.

Bölge sınırlarının nasıl olacağı ilk olarak 4458 sayılı Kanunla belirtilmiştir. Yönetmeliğin 656. maddesinde bölgenin sınırları şu şekilde ifade edilmektedir; “serbest bölgeyi çevreleyen sınırlar ile serbest bölgede faaliyette bulunan işletici ve kullanıcılara ait depo ve ambarlar, gümrük idarelerinin serbest bölge dışında denetim işlemlerini yürütmelerine imkan verecek ve serbest bölgeden kanun dışı yollardan eşya çıkarılmasını önleyecek şekilde olmalıdır.”

⁴⁸ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı (4.B. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1996), s. 2.

⁴⁹ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s. 4.

Hazine veya mülkiyeti kamuya ait arazi bölge için tahsis edilmesi halinde, kısmen veya tamamen işletici veya B.K.İ.'ne verilebilir. Faaliyeti uygun bulunan kullanıcılara da sözleşme karşılığı kiralanabilir. Faaliyet ruhsatı alan kullanıcılar projelerine göre çalışmalarına başlarlar. Arazisi ve üstyapısı kendi mülkiyetinde olan B.K.İ. ve kullanıcılar, sözkonusu arazi veya üstyapıyı kullanıcılara, D.T.M. ile yapmış olduğu sözleşme esasları dahilinde satabilir veya devredebilir⁵⁰.

27 Mart 2001 tarihli 24355 nolu Resmi Gazetede yayımlanan Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelikle 8. madde yeniden düzenlenerek aşağıdaki şekli almıştır.

Bölge için tahsis edilen Hazineye veya mülkiyeti bir kamu kuruluşuna ait arazi Genel Müdürlük tarafından üzerine üst yapı yapılmak üzere İşletici veya B.K.İ.'ne bir sözleşme ile tamamen veya kısmen kiralanabileceği gibi, faaliyet ruhsatı verilmesi uygun bulunan gerçek veya tüzel kişilere de bir sözleşme ile kiralanabilir.

Bölgedeki bina ve tesisler; işletici veya B.K.İ.'nin yanında, kullanıcılar tarafından da yaptırılabilir. Söz konusu bina ve tesisler diğer kullanıcılara kiraya verilebilir, devredilebilir veya mülkiyeti B.K.İ. ya da kullanıcılara ait olması durumunda satılabilir. İnşaat aşamasındaki tüm onay ve denetim işleri Bölge Müdürlüğü tarafından yapılır. Söz konusu onay ve kontrollük hizmetleri Bölge Müdürlüğünce B.K.İ.'ne de yaptırılabilir. Ancak, özellik arz eden tesislerin inşaat projeleri Genel Müdürlük tarafından onaylanır. Faaliyet ruhsatı verilmesi uygun görülenler, İşletici veya B.K.İ. ile kira veya satış sözleşmesi yaparlar, Bölge Müdürlüğünce onaylanan bu sözleşmeyi müteakiben Genel Müdürlükçe faaliyet ruhsatı düzenlendikten sonra, bölgede yatırım faaliyetine başlayabilirler.

Bina veya tesis yaptıracak kullanıcılar, projelerini hazırlayıp üst yapı taahhütlerini yerine getirdikten sonra "İskan Ruhsatı" almak üzere Bölge Müdürlüğüne başvururlar.

⁵⁰ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s. 15.

İskan ruhsatının verilmesiyle yatırım aşaması tamamlanarak işletme dönemine geçilmiş olur. Faaliyet ruhsatı müracaat formunda belirtilen proje ve inşaatın, belirtilen süreler içerisinde tamamlanması gerekir. Bu süreler faaliyet ruhsatında belirtilen işletme süresine ilave edilir. Ancak, proje ve inşaatın kabul edilebilir zorunlu nedenlerle süresi içerisinde tamamlanamaması halinde 54 üncü madde hükmüne istinaden ek süre verilebilir. Ek süreler faaliyet ruhsatı süresine ilave edilmez. Kullanıcılar, kiralanan veya satın alınan arazide inşa edilecek bina veya tesisin inşaatı tamamlanmadan (iskan ruhsatı almadan) Bölge Müdürlüğünden "Geçici İskan Ruhsatı" olarak binalarında veya kiraladıkları bir başka işyerinde ticari faaliyete başlayabilirler. Bu takdirde geçici iskan ruhsatı aldıkları veya kapalı alan kiraladıkları tarihte işletme dönemi başlamış kabul edilir.

Açık alan kiralanan yapılar üst yapılar ilk kullanıcıya tanınan faaliyet ruhsatı süresini aşmamak kaydıyla Genel Müdürlüğün uygun göreceği diğer bir kullanıcıya devredilebilir. Arazisi Hazineye ait serbest bölgelerde işletici, B.K.İ. ve kullanıcılar tarafından inşa ettirilen bina ve tesisler, faaliyet ruhsatı süresinin sona ermesi veya faaliyet ruhsatının iptali halinde Hazineye intikal eder. Söz konusu bina ve tesislerin kullanılır halde devredilmesi esastır. İşletici/B.K.İ. ile Bölge Müdürlüğü bu hususta gerekli tedbirleri birlikte alırlar. Arazisi özel mülkiyete ait serbest bölgelerde, kiraladığı arazi üzerinde bina ve tesis yaptıran kullanıcıların faaliyet ruhsat sürelerinin bitiminde, arazi kira sözleşmesinde üst yapıların devri için belirtilen süreyi aşmamak kaydıyla adlarına yeni bir ruhsat düzenlenebilir.

Kira sözleşmesinde belirtilen bu sürenin sona ermesi halinde inşa ettirilen bina ve tesisler B.K.İ.'ne intikal eder. Bu kullanıcılar, faaliyet ruhsatı süresi içinde faaliyetlerine son vermeleri veya faaliyet ruhsatlarının iptali halinde bina ve tesislerinin kullanım hakkını sözleşme süresi sonuna kadar Genel Müdürlüğün uygun göreceği bir gerçek veya tüzel kişiye devredebilirler. Aksi takdirde, bina ve tesisler B.K.İ.'ne intikal eder. Arazisi özel mülkiyete ait serbest bölgelerde satın aldığı arazide yaptırdığı işyerinde faaliyette bulunan kullanıcılar, faaliyet ruhsat sürelerinin bitiminde yeni bir faaliyet ruhsatı alabilirler. Bu kullanıcılar, faaliyetlerine son verilmesi veya faaliyet ruhsatlarının iptal edilmesi halinde

arazileri ile üzerindeki bina ve tesislerini Genel Müdürlüğün uygun göreceği diğer bir gerçek veya tüzel kişiye satabilirler. Bölgede inşa edilecek üst yapıların tabi olacağı yapı ve inşa esasları her bölge için Genel Müdürlükçe belirlenir. Bölge faaliyete geçmeden önce inşa edilecek üst yapılara ilişkin projeler Genel Müdürlükçe onaylanır⁵¹.

2.3. Faaliyet Konuları, Faaliyet Ruhsatı ve İşlemleri, Bölgeye Giriş

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin ikinci bölümünde, yapılacak faaliyetleri belirleme yetkisi Yüksek Planlama Kuruluna bırakılmıştır⁵².

Serbest bölgelerde bütün ticari işlemlerin yapılabilmesi için 'Serbest Bölge İşlem Formu' doldurulmaktadır. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 20 Mayıs 1998 tarihinde 98/2 sayılı yayımladığı genelgesinde formla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Böylece daha önce yayımlanan 93/5 sayılı genelge yürürlükten kaldırılmıştır.

Yüksek Planlama Kurulu'nun kabul ettiği faaliyetleri yapmakta olan gerçek ve tüzel kişiler faaliyet ruhsatı müracat formu'nu doldurarak Genel Müdürlüğe başvururlar. Şekle uygun müracatta bulunanlar, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdindeki fon hesabına öngörülen parayı yatırmaları da gerekmektedir. İşletici B.K.İ.'nin görüşü de alındıktan sonra kendilerine faaliyet ruhsatı verilen gerçek ve tüzel kişiler 30 gün içerisinde yerlerini kiraladıktan ve Bölge Müdürlüğüne onaylattıktan sonra (veya satın aldıktan sonra) Genel Müdürlükten "faaliyet ruhsatı" nı alabilirler. Süresi içinde yapılmayan kira sözleşmesi veya satın alma işlemi, hakkın kaybına neden olmaktadır. Faaliyet ruhsatı 99 yıllığına kadar verilebilir. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 27 Ocak 1998 tarih 98/1 sayılı genelgesinde faaliyet ruhsatı süresi, hazır işyeri kiralamak suretiyle faaliyet gösterecek kiracı kullanıcılar için 10 yıl, kendi iş yerini inşa etmek suretiyle faaliyet gösterecek yatırımcı kullanıcılar için 20 yıldır denilmektedir. Üretim konusunda faaliyet

⁵¹ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, *Resmî Gazete*. (24355; 27 Mart 2001), s.9.

⁵² DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s. 17.

gösteren kullanıcılar için değişiklik arz etmektedir. Ayrıca faaliyet ruhsatına eklenecek ek sürelerde yatırım meblağı 5 milyon doları geçerse 10 yıl, montaj-demontaj ve bakım-onarım konularında faaliyet gösterenlerin istihdam sayısı en az 10 kişi olması durumunda 5 ila 10 yıl olarak süre eklenebilir ⁵³.

Faaliyet ruhsatı'nı alan gerçek ve tüzel kişiler, tescil bürosun da sicil defteri'ne kayıt olmak zorundadırlar. Kayıt sonucunda sınaî sicil numarası ile sicil belgesi verilir. Faaliyet sonuçlarının da kayıtlara geçirilmesi zorunluluğu vardır. Bu bilgileri de takvim yılının sonunda 4 ay içinde bildirmek zorundadırlar ⁵⁴.

Faaliyet ruhsatı'nın hangi hallerde iptal olacağı yönetmeliğin 14. maddesinin a, b, c, d, e, f, g, bendlerinde açıklanmıştır. Bu madde 21/03/2001 tarihli yönetmelikle 14. maddenin başlığı "Faaliyetin Geçici olarak Durdurulması ve Faaliyet Ruhsatının İptali" olmuş ve içerik şu şekilde değiştirilmiştir.

Madde 14-a) Aşağıda belirtilen hallerde, Bölge Müdürlüğünce kullanıcının serbest bölgeden mal çıkışlarına ve bölge içi mal satışlarına ilişkin serbest bölge işlem formları üç ay süreyle işleme konulmaz;

- 1) Yönetmelik hükümleri uyarınca verilmesi gereken belgeler ile Genel Müdürlük ve Bölge Müdürlüğünce istenilen bilgi ve belgelerin zamanında verilmemesi veya yanlış bilgi verilmesi,
- 2) Kullanıcı, yetkili temsilcisi veya görevlileri tarafından bölge tesis, araç-gereç ve ekipmanlarına veya diğer kullanıcılara zarar verildiğinin tespit edilmesi ve Bölge Müdürlüğünce yapılan uyarıya rağmen bu durumun düzeltilmemesi ve/veya zararın tazmin edilmemesi,

⁵³ DTM, Yeni Serbest Bölge İşlem Formu Uygulaması (Ya.No.98/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998), s.1.

⁵⁴ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.18.

- 3) Kullanıcının İşletici veya B.K.İ. ile yaptığı kira ve/veya satış sözleşmesi hükümlerine uymadığının tespit edilmesi,
 - 4) Yazılı talimatlara uyulmadığının veya bölge düzenini bozucu davranışlarda bulunulduğunun tespit edilmesi,
 - 5) Faaliyet Ruhsatı Müracaat Formunda beyan ve taahhüt edilen hususlarda meydana gelen değişikliklerin bildirilmemesi. Kullanıcı tarafından üç aylık süre içerisinde, yukarıda belirtilen durumlar düzeltilmediğinde, Bölge Müdürlüğünce işlem formları tekrar işleme konulur.
- b) Aşağıda belirtilen hallerde faaliyet ruhsatı hiçbir uyarıya gerek kalmaksızın Genel Müdürlükçe iptal edilir;
- 1) (a) bendinde belirtilen süre sonunda, aykırı işleme devam edildiğinin Bölge Müdürlüğünce tutanakla tespit edilmesi,
 - 2) Faaliyet Ruhsatı Müracaat Formu'nda beyan ve taahhüt edilen hususlara uyulmaması veya beyan edilen hususların gerçek dışı olduğunun sonradan yapılan araştırma ve incelemeler veya denetimler neticesinde tespit edilmesi,
 - 3) Bölge dışındaki faaliyetler nedeniyle elde edilen kazanç ve iratların, bölgede elde edilmiş kazanç ve iratlar gibi gösterilerek muhasebe kayıtlarının birleştirilmesi ve/veya bu amaçla sahte veya muhteviyatı yanıltıcı belge kullanılması suretiyle vergi kaçırıldığı belirlenmesi,
 - 4) Genel kabul görmüş mücbir sebep halleri hariç 1 yıl süreyle hiç bir ticari faaliyette bulunulmaması,

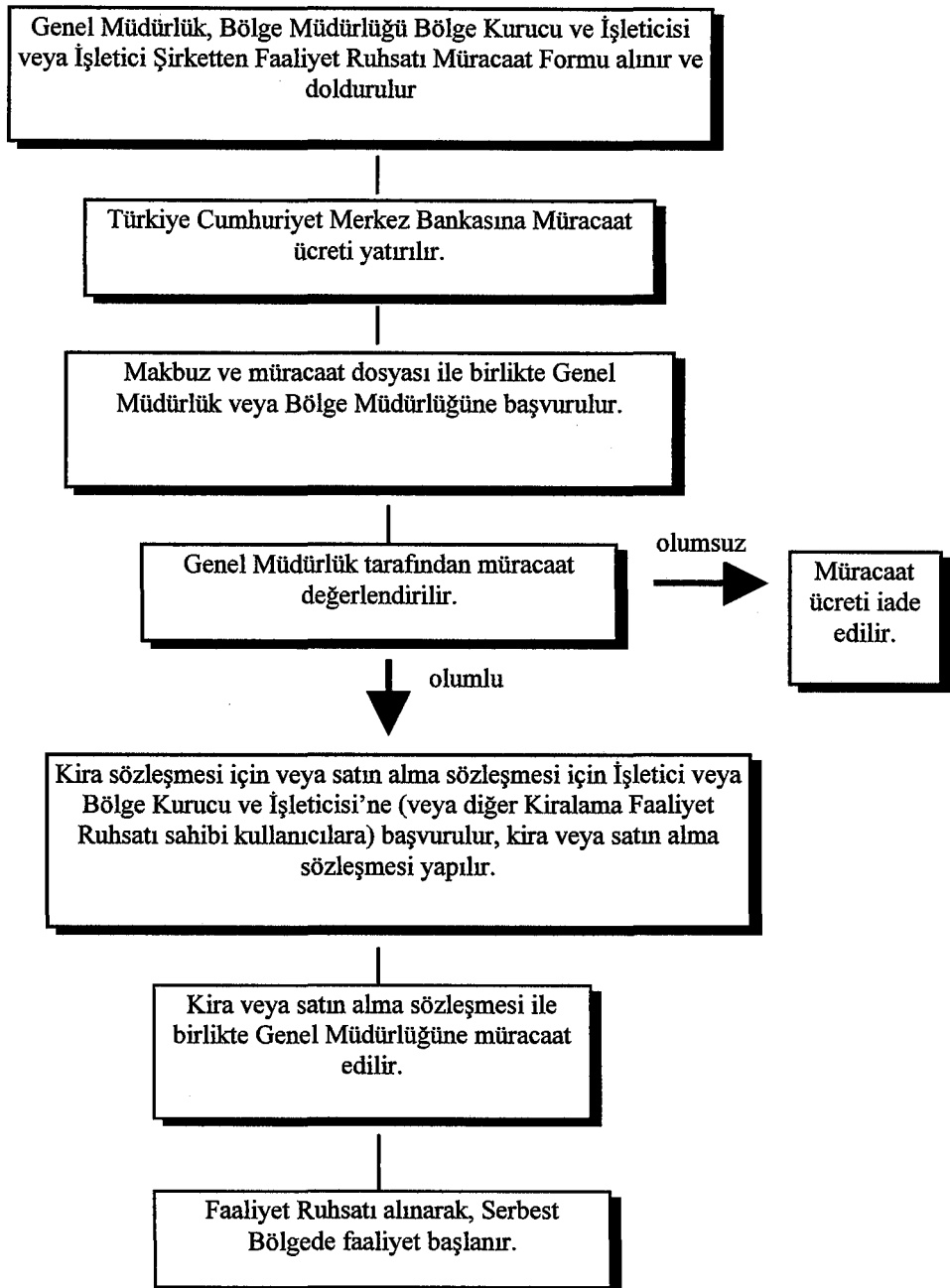
- 5) Mevzuata aykırı olarak bölgeye mal getirildiğinin veya bölgeden mal çıkarıldığının tespit edilmesi, envanter kayıtları ile mevcut stoklar arasında eksiklik veya fazlalık bulunduğunun tespit edilmesi,
- 6) Genel kabul görmüş mücbir sebep halleri hariç, müracaat formunda taahhüt edilen süre içerisinde proje veya inşaatın bitirilmemesi,
- 7) Kanun, yönetmelik, tebliğ ve genelge hükümlerine uyulmadığının tespit edilmesi, faaliyet ruhsatında belirtilen sürenin sona ermesi veya ruhsatları yukarıdaki nedenlerle iptal edilmiş olmasına rağmen faaliyetine devam etme girişiminde bulunanların malları bölgeye alınmaz. Bölgedeki malları yönetmeliğin 52. maddesine göre tasfiye işlemine tabi tutulur⁵⁵. Başvuru işlem süreci şekil 2’de gösterilmiştir.

Faaliyet ruhsatına sahip olmayan fakat depo işletmeciliği konusunda faaliyet gösterenler için 1 Şubat 1999 yıl 99/1 sayılı genelgeyle düzenlemeye gidilmiştir. Bu kişiler “ Depo Kullanma Belgesi ” almak zorundadır. Depolanacak mallara ilişkin bilgilerin ihtiyaç duyulan deponun büyüklüğünün ve talep edilen depolama süresinde belirtildiği bir dilekçe ile Serbest Bölge Müdürlüğüne başvururlar. Depo Kullanma Belgesi sahibi gerçek ve tüzel kişiler yurtiçinden, yurtdışına, diğer serbest bölgelerden aynı bölgedeki kullanıcılara mal alımı ve satımı yapabilirler. Kullanıcı statüsünde olmadıkları için serbest bölge faturası, serbest bölge adresli ve antetli belge kullanamazlar. Kullanıcıların yararlandığı muafiyet ve teşviklerden faydalanamazlar. Depo işletmecilerin ödedikleri ücretler 10 Ağustos 2001 tarih 2001/4 sayılı genelgeyle değişmiş, depo kullanma belgesi ücreti 2 yıla kadar 100 dolar, 2-4 yıla kadar yıllık 200 dolar, 4 yılı aşan süreler için ise aylık 250 dolar olmuştur⁵⁶.

⁵⁵ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği’nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, **Resmî Gazete**. (24355; 27 Mart 2001), s.10.

⁵⁶ DTM, **Depolama Faaliyetleri** (Ya.No.99/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1999), s.1.

Şekil 2. Faaliyet Ruhsatı Başvuru İşlemleri

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğünce 9 Mart 1994 yılında yayımlanan 94/3 nolu genelgede giriş izinlerinden bahsedilmektedir. Bilindiği üzere, Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 13. maddesinde giriş izin belgesine ilişkin esaslar belirtilmiş olup, faaliyet ruhsatı alan kullanıcılar ve bunların temsilcisi, görevli ve işçileri ile bölgede her türlü iş veya işlemlerini yürüten kişiler ilgili Bölge Müdürlüğünden alacakları ' Giriş İzin Belgesi ' ile bölgeye girebilmektedir⁵⁷.

Bölgede faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler kendi, temsilci ve çalışanları için Bölge Müdürlüğün'den "Giriş İzin Belgesi" almak zorundadırlar. Kısa girişler içinde "Özel İzin Belgesi" çıkarılmak zorundadır. Bölge Müdürlüğü, kamu kurum birimlerinde ve işletici veya B.K.İ. nezdinde çalışanlar içinde "Görev Kartı" çıkarılır⁵⁸.

4458 sayılı Gümrük Kanunundaki yeni düzenlemeyle serbest bölgeye giren veya çıkan kişiler görevli gümrük memuruna aşağıda belirtilen belgelerden birini ibraz eder ;

- a) Serbest Bölge Giriş İzin Belgesi,
- b) Serbest Bölge Görev Kartı,
- c) Serbest Bölge Özel İzin Belgesi.

Bu belgelerden birine sahip olmayan kişilerin bölgeye girmesine ve bölgeden çıkmasına izin verilmez; maddesi konulmuş, giriş için gerekli belgeler gümrük kanununda da yerini almıştır. Kanunda belirtilen sebeplerden dolayı "Giriş İzin Belgesi", "Görev Kartı" , "Özel İzin Belgesi", de iptal edilebilir. Belgelerini kaybeden kişiler gümrük muhafaza memurları tarafından bölge dışına çıkarılır⁵⁹.

⁵⁷ HDTM, Giriş İzin Belgeleri (Ya.No.94/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1994), s.1.

⁵⁸ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s. 18.

⁵⁹ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.20.

2.4. Bölge Güvenliğinin Sağlanması

Bölge Müdürleri, bölge güvenliği ile ilgili taleplerini valiliğe intikal ettirmekle yükümlüdürler. Valiler, bölgede asayiş hizmetlerini polis tarafından yerine getirilmesi için, özel tedbirler alınması ve bölge sınırlarında, giriş-çıkış kapılarında yeterli sayıda polis ve gümrük muhafaza görevlileri bulundurmak suretiyle bölgenin güvenliğini sağlamakla yükümlüdürler.

Bölgede faaliyet gösteren kullanıcılarda faaliyet gösterdikleri binalarda yeterli sayıda koruma görevlisi bulundurur ve istihdam ettikleri en az bir koruma görevlisi ile ilgili bilgileri Bölge Müdürlüğü'ne bildirirler⁶⁰.

2.5. Bölgeye Mal Giriş ve Çıkışları

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 33 üncü maddesine istinaden, mal giriş ve çıkışlarıyla ilgili olarak 09/07/1998 yılında 98/5 sayılı genelge yayımlanmıştır. Böylece 93/9, 95/3 sayılı genelgeler yürürlükten kalkmıştır. 98/5 sayılı genelgeye göre malların girişinde; malı gelecek kullanıcı veya yetkili temsilcisi, işletici veya B.K.İ.'den temin edeceği serbest bölge işlem formu'nu daktilo veya kitap harfleri ile bütün nüshaları okunacak şekilde doldurduktan sonra mala ait fatura aslı veya daha sonra aslı ibraz edilmek kaydıyla fatura sureti ve varsa diğer belgeleride ekleyerek en az 6 saat öncesinden Bölge Müdürlüğü'ne müracaat eder. Serbest bölge adresli olmayan fatura işleme konulmaz. Gemiyle mal girişinde geminin teknik bilgilerinin yer aldığı bir dilekçeyle Bölge Müdürlüğü'ne müracaat edilir.

Malların bölgeden çıkarılmasında serbest bölge işlem formu malların girişindeki gibi aynı koşullarda doldurulur ve Bölge Müdürlüğü'ne, işletici veya B.K.İ.'ne ve Gümrük İdaresine müracaat edilir. Kullanıcı veya temsilci bölgeden çıkartılacak mallar için fon'a

⁶⁰ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.21.

ödemesi gereken ücreti bankaya, yaptıracağı hizmetlerin ücretini de işletici veya B.K.İ'ne öder ve Gümrük Mevzuatı gereğince gerekli belgeleride serbest bölge işlem formuna ekleyerek Gümrük İdaresine başvurur ⁶¹.

Serbest bölgeden Türkiye'ye yapılan satışlarda, fiili ithal tarihini takip eden günden başlamak üzere, Türkiye'ye ithal edilen dökme malların 15 gün, diğer malların 7 gün içerisinde serbest bölgeden çıkarılması gerekmektedir .

Türk Parası Kıymeti Koruma Hakkında 32 sayılı karar'ın 13. maddesi uyarınca Türkiye'de yerleşik kişiler serbest bölgede yapacakları yatırımlar için 5 milyon ABD doları veya eşiti dövize kadar aynı sermayeyi gümrük mevzuatı hükümleri çerçevesinde ihraç etmeleri mümkün bulunmaktadır. Bu nedenle, yatırım ve tesis safhasında kullanılan malzemelerin Türkiye'den bölgeye getirilmesinde K.D.V. muafiyeti ve diğer teşviklerden yararlanılabilmesi için ihracat işlemine tabi tutulması gerekir. Bölge içinde bir kullanıcının diğer bir kullanıcıya mal satması durumunda hem alıcı hem de satıcı tarafından serbest bölge işlem formu doldurularak fatura ile birlikte Bölge Müdürlüğüne başvurulur.

Bölge ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaret, dış ticaret rejimine tabidir. Ancak; bölge içinde, bölge ile diğer ülkeler ve diğer serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi uygulanmaz. Bir parti olarak toplam fatura bedeli 500 ABD dolarının altında olan ve yatırım ve tesis safhasında bölgeye giren Türkiye Mahreçli mallar, isteğe bağlı olarak ihracat işlemine bağlı tutulmayabilir. Yönetmelikte yasaklanmış olan mallar dışında her türlü malın serbest bölgelere getirilmesi serbestir ⁶². Bedeli 500 ABD dolarının altında olan Türkiye Mahreçli mallar, isteğe bağlı olarak ihracat işlemine tabi tutulmayacağı 25 Ağustos 1989 yılında 89/III sayılı genelgeyle belirtilmiştir.

Yasaklanmış maddeler ise; ateşli silahlar ve bunların mühimmatı, parlayıcı, patlayıcı, yanıcı, yanmayı artırıcı ve radyoaktif maddeler ile tehlikeli ve zehirli atıklar, Sağlık

⁶¹ DTM, **Mal Giriş ve Çıkışları** (Ya.No.98/5. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998). s.1.

⁶² HDTM, **Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor** (S. 379. Ankara: 19 Kasım 1993), s. 9.

Bakanlığı'nca müsaade edilenler dışındaki bilumum uyuşturucu maddelerdir. Bu 32 nolu madde 27/03/2001 tarihli yönetmelikle başlığı “ Bölgeye Getirilmesi Yasak Olan veya Düzenek/Yapı Gerektiren Mallar ” olarak değiştirilmiş buna göre; (madde 32) ateşli silahlar ve bunların mühimmatının, radyoaktif maddelerin, tehlikeli ve zehirli atıkların bölgelere getirilmesi yasaklanmıştır. Parlayıcı, patlayıcı, yanıcı, yanmayı artırıcı veya birarada bulunduğu mallar için tehlikeli olan maddeler özel düzenek veya yapıların bulunması şartıyla bölgelere getirilebilir. Uyuşturucu maddeler, psikotrop maddeler ve bunlarla ilgili kimyasal maddeler ile bunların müstahzarlarının serbest bölgelere giriş ve çıkışı Sağlık Bakanlığı'nın uyguladığı ulusal ve uluslararası mevzuat hükümlerine tabi olmuştur ⁶³.

2000/2 ve 2001/2 sayılı genelgelerle uyuşturucu maddeler, psikotrop maddeler ve bunlarla ilgili kimyasal maddeler ile bunların müstahzarlarının serbest bölgelere giriş ve çıkışı Sağlık Bakanlığı'nın uyguladığı ulusal ve uluslararası mevzuat hükümlerine tabidir. Color index isimleri numaraları ve gümrük tarife istatistik pozisyonları belirtilen boyar maddelerin serbest bölge içerisinde deri, tekstil ve hazır giyim ürünlerinde kullanılması 01 Haziran 2000 tarihinden itibaren yasaklanmıştır ⁶⁴.

Bölgeye giriş adresli malların başka yere götürülmesi veya hatta bölgeye dahil edilmesi sonucu ortaya çıkacak karışıklıklar, bunların taşınması için gerekli ekipman temini ile liman veya havalimanından yapılacak olan mal akımlarıyla ilgili düzenleme Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 34. maddesinde düzenlenmiştir.

Bölgelerdeki kullanıcılar, kendilerine ait mallardaki kalite, sayı, çeşit ve noksanlık gibi durumlardan Bölge Müdürlüğü'ne sorumludurlar. Kullanıcılar ellerindeki malların diğer kullanıcılara zararlı olduğunun anlaşılması durumunda Bölge Müdürlüğü bu malların imhasını isteyebilir. Kullanıcılara ait malların kurcalanmış veya ambalajında bir hasar

⁶³ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, *Resmi Gazete*. (24355; 27 Mart 2001), s.10.

⁶⁴ DTM, *Serbest Bölgeye Getirilmesi Yasak Olan Mallar* (Ya.No.2000/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2000), s.1.; DTM, *Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler* (Ya.No.2001/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2001), s.1.

olduğunun anlaşılması durumunda oluşturulacak 3 kişilik bir komisyonla sayılarak tekrar oluşturulur. Bölgedeki malların hiç bir kullanıcıya ait olmadığı anlaşılması durumunda, Gümrük İdaresi ve tasfiyeyi yapmakla görevli kamu kuruluşunun yapmış olduğu masraflar ve diğer ücretler satış bedelinden düşülerek fon'a gelir olarak kaydedilir ⁶⁵.

2.6. Serbest Bölgeler'deki Ödeme Şekli

7.5.1985 tarih ve 18861 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Serbest Bölgelerde Türk Lirasıyla Yapılabilecek Ödemelere Dair 16.8.1985 tarih ve 85/9801 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre 6.6.1985 tarih ve 3218 sayılı Serbest Bölge Kanununda olduğu gibi ödemeler dövizle yapılır.

Bakanlar kurulu kararında buna istisna olarak bölgede yapılan yatırımlarda mal, hizmet bedelleri, işçilik ve kiralar Türk Lirası üzerinden ödenebilir denilmektedir. Ayrıca Bölge Müdürlüğü ile bu bölgelerdeki diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara bütün ödemeler Türk Lirası ile yapılabilir denilmektedir.

3. SERBEST BÖLGELER'DE ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK

S.B.K.'nun 10. maddesinde belirtilen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Esasları'nın yanında Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nde çalışma esasları daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmuştur.

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 17. maddesinde yer alan çalışma esaslarının uygulanmasına ilişkin belirleyici kurallar Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 93/13 sayılı genelgesinde tesbit edilmiştir. Buna göre;

⁶⁵ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s. 32-33-34.

1. Bölgede bir aydan fazla çalışanlar için hizmet akti yapılarak bir nüshası Bölge Müdürlüğüne verilir. (17. maddede çalışanlar ve işverenler arasında normalde üç nüsha iş akti yapılması gerektiği belirtilmektedir.)

2. Asgari ücret ve fazla çalışma esasları Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Mevzuatında öngörüldüğü şekliyle aynen uygulanır

3. Çalışma mevzuatında öngörülen süreden fazla çalışma yapılmaz. Bölgede 24 saat çalışma yapılması dikkate alınarak vardiyeye sistemi uygulanabilir. Hafta tatili, senelik izin ve sağlık izinlerinde kısıtlama yapılamaz. (19. maddede ikamet ve gece çalışma izninin niteliği ve alış koşullarına yer verilmektedir.)

4. 1475 sayılı İş Kanunu gereğince yapılan hizmet akti ancak o işyeri için geçerlidir.

5. Hizmet akti yapılarak çalıştırılan işçilerin S.S.K. primleri gösterir belgenin iş yerinde asılı bulunması zorunludur.

6. 1475 sayılı İş Kanununda yer alan işçi sağlığı ve güvenliği hükümlerine uyulur. İş kazalarına karşı müdahale için gerekli tedbirler alınır.

7. S.S.K'na verilen aylık ve dört aylık prim kesintisi bildirimlerinin bir nüshası Bölge Müdürlüğü'ne verilir.

8. Hizmet akitlerinden asgari ücretin altında sözleşme yapılmasına müsaade edilmez. İşçi ücret bordroları düzenli olarak Bölge Müdürlüğüne incelenir.

9. Konuyla ilgili denetim, Çalışma Bakanlığı Çalışma, Müdürlükleri ile Serbest Bölge Müdürlükleri arasında koordinasyon kurularak sağlanır.

10. Hazırlanan Çalışma esasları Serbest Bölge Müdürlüğüne tasdik ettirilerek kullanıcılar tarafından işyerlerinde kolayca devredilebilecek bir yere asılır.

11. Diğer çalışma esaslarına ilişkin olarak Serbest Bölge Genel Müdürlüğü ve Bölge Müdürlüğü talimatlarına aynen uyulur .

Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliğin de 17., 18., 19., 20., 21. maddeleri çalışma için düzenlenmiş maddelerdir ⁶⁶.

2 Haziran 1998 tarih 98/3 sayılı genelgeyle yabancı uyruklu personel çalışma esasları düzenlenmiştir. Buna göre serbest bölgede çalışacak yabancı personelin kullanıcı firmanın sahibi veya ortağı olması halleri dışında, yurt içinden temininde güçlük çekilen yönetici veya vasıflı personel olması gerekmektedir. İlgilinin uzmanlığını diploma ile belgelenmesi esas olup, aksi durumlarda ise sertifika veya ilgilinin daha önce çalıştığı firmalardan alınan referansların ibrazı zorunludur. Yabancı personel istihdam taleplerinde kullanıcıların faaliyet ruhsatı müracaat formun'da belirtilen sayıda Türk işçisi istihdam etmesi hususu dikkate alınmaktadır ⁶⁷.

Serbest Bölgeler Kanununun 10. maddesi ile ele alınan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Esasları'na göre; faaliyette bulunanlar, yabancı uyruklu yönetici ve vasıflı personel çalıştırabilirler. Bu kişilere de Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Mevzuatı uygulanır.

Serbest Bölgelerde uygulanacak mevzuatı şöyle sıralayabiliriz;

- 1475 sayılı İş Kanunu,
- Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı,
- 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu,

⁶⁶ HDTM, *Bölge Çalışma Esasları* (Ya.No.93/13. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1993), s.1.

⁶⁷ DTM, *Yabancı Uyruklu Personel Çalışma Esasları* (Ya.No.98/3. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998), s.1.

- 3417 sayılı Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi
- Tasarrufların değerlendirilmesine dair kanun hükümleri.

Bu hükümlere tabi oldukları için sosyal sigortalar prim kesintisi, tasarruf kesintisi, sosyal güvenlik destek primine tâbi sigortalılardan, sosyal sigortalar primi kesintisi gibi kesintiler yapılmaktadır. Bunun yanında da kıdem tazminatı, ihbar tazminatı gibi haklara sahiptirler.

Serbest Bölgeler Kanununa göre serbest bölgelerin faaliyete geçtiği ilk 10 yıllık sürede grev ve lokavt uygulanmayacağı belirtilmiştir. Ancak bu süre içinde toplu iş sözleşmesinde ortaya çıkacak uyuşmazlıklar Yüksek Hakem Kurulu'nca karara bağlanır.

4. SERBEST BÖLGELER TESİS VE GELİŞTİRME FONU

Serbest Bölgeler Kanununun 7. maddesine göre; serbest bölgelerin kurulması bakım ve onarımı, geliştirilmesi, ilgili araştırma, eğitim ve sosyal tesislerin yapılması, kullanıcıların ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde oluşturulmuştur; açıklamasıyla fon kurmanın nedeni anlatılmıştır⁶⁸.

Fonun gelir kaynakları arasında olan 5000 ABD doları “Faaliyet Ruhsatı Müracaat Ücreti” Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 27 Ocak 1998 tarih 98/1 sayılı genelgesinde, müracaatın uygun görülmemesi halinde bu ücretin tamamının iade edileceği, uygun görülmesi halinde ise irat kaydedileceği belirtilmiştir. Ayrıca Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne 9 Mart 1994 yılında yayımlanan 94/3 nolu genelgenin 3. maddesinde belirtilen “Giriş İzin Belgesi ” karşılığı yıllık alınan belirli miktar dolar veya eşdeğeri Türk Lirası bulunmaktadır.

⁶⁸ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.3.

Bunların yanında mal bedelleri üzerinden alınan ücretler vardır. Türkiye'den serbest bölgeye ve serbest bölgeden başka bir ülkeye transit geçişte % 5, yurt dışından serbest bölgeye girişte CIF bedel üzerinden % 0.5, Türkiye'den serbest bölgeye girişte CIF bedel üzerinden % 0.5, yurtdışından serbest bölgeye ve serbest bölgeden başka bir ülkeye transit geçişde % 1, serbest bölgeden Türkiye'ye çıkışta FOB bedeli üzerinden % 0.5 alınır.

98/1 sayılı genelgede faaliyet ruhsatının zayi, tahrip, ve sair nedenlerle yeniden düzenlenmesinin talep edilmesi halinde faaliyet ruhsatı ücretinin % 10'u tutarındaki meblağın fona yatırılması gerekmektedir⁶⁹.

Ayrıca, Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 41. maddesinin "d" bendinde yer alan aylık gelir payları vardır. Bankaların ve sigorta şirketlerinin kendi lehlerine aldıkları paraların % 5'i üçer aylık dönemler itibariyle Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarının en geç 20. günü mesai saati bitimine kadar ve işletici şirketlerin, bölgeyi işletmesi faaliyetleri sonucunda tahakkuk eden net aylık gelirinden belirlenen oranda pay yatırılır.

27 Mart 2001 tarihli 24355 sayılı Resmi Gazete ile değişen yönetmelik maddeleriyle Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu'nu düzenleyen 40. ve 41. maddeler değişmiş değişen 40. maddeye göre: Fona yapılacak ödemelerin tahsili ve fondan yapılacak harcamalar için, Genel Müdürlük tarafından Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde Türk Lirası ve ABD doları veya diğer konvertibl dövizler cinsinden gelir ve gider ana hesapları açtırılır. Ayrıca, Genel Müdürlükçe merkezdeki, Bölge Müdürlüklerince bölgelerdeki, kamu bankaları öncelikli olmak üzere, bankalardan herhangi birinde, bölgede banka yoksa bölgeye en yakın mahalde bulunan bankalardan birinde fon adına Türk Lirası, ABD doları veya diğer konvertibl dövizler cinsinden gelir ve gider tali hesapları açtırılır. Tali hesaplara yapılan tahsilatlar beş iş günü içerisinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki ana hesaplara aktarılır. Fonun hesap ve işlemlerinin denetimi Yüksek Denetleme Kurulunca yapılır.

⁶⁹ DTM, Faaliyet Ruhsatı Müracaat Ücreti ile Açık Alan Ruhsat Ücretlerinin Ayrı Hesaplarda Tutulması (Ya.No.98/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998), s.1.

Aynı yönetmeliğin 41. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinin (3) nolu alt bendinin birinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, (f) bendi ilave edilmiş, ikinci fıkrası değiştirilmiş ve bu fıkradan sonra gelmek üzere üçüncü fıkra eklenmiştir. Hazine arazisi üzerinde kurulu serbest bölgelerde faaliyet ruhsatı verilmesi uygun görülen yatırımcı gerçek veya tüzel kişilere açık alanların kiraya verilmesi halinde, kira bedelleri 8 inci madde kapsamında yapılan kira sözleşmesinde öngörülen sürelerde İşletici veya B.K.İ. tarafından tahsil edilir. Kullanıcı tarafından vadesinde ödenmeyen kira bedelinden İşletici veya B.K.İ. kullanıcıyla birlikte müteselsilen sorumludur. Tahsil edilen kira bedellerinin vadeyi takip eden 5 işgünü içerisinde; vadesinde ödenmeyen kira bedellerinin vadeyi takip eden ay içerisinde İşletici tarafından % 90'ı, B.K.İ. tarafından % 63'ü, B.K.İ.'nin kiraya verdiği arazi ve işyerlerinin kira bedellerinin % 4'ü, fon hesabına aktarılır.

İşletici veya B.K.İ. ayrıca faaliyet ruhsatı almak ve ayrı muhasebe kayıtları tutmak kaydıyla Hazine arazisi üzerinde yaptığı veya yaptırdığı bina ve tesisleri kiraya vermek veya bölgede yapılması öngörülen faaliyet konularında faaliyet göstermek veya bu konularda faaliyet gösteren kuruluşlara ortak olmak suretiyle elde ettikleri gelirlerden Fona herhangi bir pay ödemeyecektir ⁷⁰.

Fondan harcamaların nasıl yapılacağı Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği'nin 44. maddesinde Bölge Müdürlükleri her yıl Temmuz ayının 15. günü akşamına kadar bir sonraki yıla ilişkin harcamaları ile gelir tahminlerine ilişkin program tekliflerini Genel Müdürlüğe intikal ettirirler. Genel Müdürlük, merkezin harcamalarını aynı tarihe kadar hazırlar ve bölgelerden gelen teklifler üzerinde ilgili Bölge Müdürlükleri ile yeniden temasa geçmek suretiyle gerekli revize işlemlerini tamamlayarak en geç ağustos ayının son haftası içinde müsteşarlığın bağlı olduğu bakan'ın onayına sunar. Fon kalemlerinde ileride yapılacak her aktarma yeniden müsteşarlığın onayı ile yürürlüğe girdiği belirtilmiştir. Harcama esasları da ayrıca açıklanmıştır.

⁷⁰ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, **Resmi Gazete**. (24355; 27 Mart 2001), s.11.

Fon hesaplarının denetlenmesi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından gerçekleştirilir. Fon hesaplarını denetleyen Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu denetçilerinin yaptıkları denetimlere ilişkin raporlarda yer alan en belirgin ve ısrarlı temenni fon'un ayrı bir tüzel kişiliğe kavuşturulmasıdır. Bu konu hakkında T.B.M.M. Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu alt komisyonunca hazırlanan 1989 yılı raporunda da temennide bulunarak üst komisyona fon'un tüzel kişiliğe dönüştürülmesi hususu bildirilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, fon'un kendi adına sabit değer edinmemesi ve personel çalıştırılmaması yıllardır eleştiri konusu yapılmaktadır ⁷¹.

5. SERBEST BÖLGELER VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Avrupa Topluluk Komisyonu, konseye bir öneri sunarak Türkiye ile yürütülen işbirliği ilişkilerinin hızlandırılması ve Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi için çalışmalara başlanması isteği, Ortaklık Konseyi'nce de uygun görülmüş ve 9 Kasım 1992 tarihinde yapılan toplantıda bu görüş onaylanmıştır. Bu toplantıda Türkiye'nin Gümrük Birliği hazırlıklarına katkıda bulunmak üzere teknisyen ve bürokratlardan oluşan bir "Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi" kurulmuş ve çalışmalara başlanmıştır.... 1993 yılı süresince Ortaklık Komitesi, Gümrük Birliğine ilişkin çalışmalarını sürdürmüş ve Gümrük Birliği Çerçeve Antlaşmasını 12 Ekim 1993 tarihinde tamamlamıştır ⁷². Ortaklık Konseyi Türkiye'nin 01.01.1996'da Gümrük Birliği'ne girmesini kararlaştırmıştır.

Türkiye ile AB ülkeleri arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesine ilişkin asıl düzenleme, Katma Protokol'de yer almaktadır. Katma Protokol Türkiye'nin belirli bir takvim çerçevesinde Topluluğun üçüncü ülkelere uyguladığı Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) uyumunu öngörmektedir. Türkiye, bu konuda yükümlülüklerini 1976 yılına kadar yerine getirmişse de, bu tarihten sonra 1989 yılına kadar ertelemiştir. 1988 yılı sonunda Brüksel'de yapılan Ad-Hoc Komite Toplantısı'nda Türkiye bu konudaki yükümlülüklerini

⁷¹ Sel, a.g.e., s.4-5.

⁷² Ahmet Çimen, *Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri* (Ankara: Maliye Bakanlığı Müşaviri, 1996), s.164.

yerine getirmeyi taahhüt etmiştir ⁷³. Çalışmalara başlanılmış olup eski 1615 sayılı Gümrük Kanun ve Yönetmeliği değiştirilmesi hızlanmıştır. 27.10.1999 tarihinde kabul edilen yeni 4458 sayılı kanunla uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni yasada yer alan önemli düzenlemeler vardır.

Yeni kanunun önemli düzenlemeleri arasında, serbest bölgede görevli Gümrük İdareleri; Türkiye'deki serbest bölgeye ihraç edilen, yabancı bir ülkeden veya Türkiye Gümrük Bölgesindeki başka bir gümrük idaresinden transit olarak gelen, serbest bölgeden Türkiye'ye serbest dolaşıma girmek üzere gelen, serbest bölgeden Türkiye'ye şarta bağlı muafiyet kapsamında ithal edilen, serbest bölgeden Türkiye'deki başka bir gümrüğe veya yabancı bir ülkeye transit rejimi hükümlerine göre sevk edilen, serbest bölgede kalan, eşyayı, serbest bölgeye giriş veya çıkış yapan kişileri ve taşıt araçlarını, serbest bölgenin sınırları ile giriş ve çıkış noktalarını denetlemeye yetkilidir. Serbest dolaşıma giriş rejimi ve ihracat rejimi hükümlerine göre yapılacak olan denetim ve muayene serbest bölgenin giriş ve çıkış kapılarında yapılabileceği gibi, eşyanın depolandığı serbest bölgedeki yerlerde de yapılabilir denilmektedir.

Serbest bölgelerin sınırları ile giriş ve çıkış noktalarının mutlak surette denetlenmesi esas olmakla birlikte, bir serbest bölgeye giriş veya çıkış yapan kişiler ve taşıt araçları ile serbest bölgeye giren ve burada kalan veya çıkan eşyanın denetim ve muayeneleri, gümrük idaresinin uygulamakla yükümlü olduğu mevzuat hükümleri yanında şüphe halinin mevcut olduğu zaman ve hallerde yapılabilmektedir. Eşyanın serbest bölgede kalabileceği süre sınırsız olarak düzenlenmiştir.

Bir serbest bölgeye konulmuş serbest dolaşımda olmayan eşya; serbest dolaşıma giriş rejimi kapsamında ve Gümrük Kanununun 161 inci maddesinde belirtilen koşullar altında, serbest dolaşıma girebilir, izne gerek olmaksızın mutad elleçleme işlemlerine tabi tutulabilir, Dahilde İşleme Rejimine tabi tutulabilir, Gümrük Kontrolü Altında İşleme

⁷³ Sübidey Togan, 1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberizasyonu (Ya.No.1. Ankara: Türk Eximbank Araştırma Dizisi, 1999), s.27.

Rejimine Tabi tutulabilir, Geçici İthalat Rejimine tabi tutulabilir, kanununun 164 üncü maddesine göre gümrüğe terk edilebilir, ilgili kişinin, gümrük idarelerince gerekli görülen tüm bilgileri vermesi şartıyla imha edilebilir.

Türkiye'den serbest bölgelere gönderilen eşyaya ilişkin olarak düzenlenen ihracat beyannamesi kapsamı her türlü eşyanın, serbest dolaşımında bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla, bölgeye giriş aşamasında bu yönetmeliğin 58 no'lu ekinde yer alan ön statü belgesi düzenlenir. Serbest bölge işlem formu ile transit olarak serbest bölgeye giriş yapan Avrupa Topluluğu veya üçüncü ülke menşeli eşya için de, bölgeye giriş aşamasında ön statü belgesi düzenlenir. Ön statü belgesi, gümrük ve yükümlü nüshaları olmak üzere, iki nüsha düzenlenir. Türkiye'den ihracat beyannamesi ile veya serbest bölge işlem formu ile transit olarak serbest bölgeye giriş yapan eşyaya ilişkin ön statü belgesi düzenlenmesi aşamasında, serbest dolaşımında bulunan ve serbest dolaşımında olmayan aynı belge kapsamı eşyanın birlikte gelmesi halinde, bu parti eşyanın her kısmı için ayrı ayrı ön statü belgesi düzenlenir.

Ad-Hoc Komite toplantılarında Türkiye'nin AB'ye 1992 yılına kadar gerçekleştireceği hızlandırılmış gümrük indirimleri ve OGT uyumunun belli bir takvim çerçevesinde yapılacağı beyan edilmiştir. Bu takvime göre her yıl yapılacak % 10'luk indirimle 1992 yılında 12 yıllık listede % 70, 22 yıllık listede % 60 oranlarına ulaşılacak, OGT uyumu ise, 12 ve 22 yıllık listelerde % 40'a çıkarılacaktır. Türkiye 1992 yıl itibariyle bu takvime sadık kalarak belirtilen indirimleri yapmıştır ⁷⁴.

AB ile Türkiye arasında gerçek anlamda malların serbest dolaşımının sağlanabilmesi ve ticaret sapmalarının önlenmesi amacıyla, AB'nin kendi içinde malların serbest dolaşımı için getirmiş olduğu düzenlemelere ilave olarak, tarife dışındaki engellerinde kalkması gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye, malların serbest dolaşımından azami

⁷⁴ Kamil Güngör, " Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Gümrük Vergileri'nin Uyumlaştırılması, " Vergi Sorunları Dergisi, S.129, (İstanbul: Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği, 1999), s.106.

derecede yararlanabilmek için tarife indirimlerinin ötesinde, mümkün olduğunca hızlı bir biçimde mevzuat uyum çalışmalarını tamamlamak zorunda kalmıştır⁷⁵.

Serbest bölgelerle ilgili bütün düzenlemeler kanun ve yönetmelikle yapılmıştır. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 03/08/1993 tarihinde 93/12 no ile yayınladığı genelge ile serbest bölgelere, AT üyesi ülkelerden A.TR.(Serbest Dolaşım Belgesi) veya EFTA üyesi ülkelere EUR.1 belgeleri eşliğinde getirilen veya Türkiye'den ihraç edilen malların, serbest bölgeden ayniyeti değişmeksizin ya da serbest bölgede az veya çok işçilik gördükten sonra AT veya EFTA üyesi ülkelere veya üçüncü ülkelere sevkine ya da Türkiye'ye ithalinde, A.TR veya EUR.1 belgeleri ile menşe şahadetnamesine ilişkin usul ve esaslar belirtilmiştir. Buna göre; serbest bölgedeki üretim sonucu nihai ürünün bünyesine giren üçüncü ülke menşeli malların gümrük vergisi veya nihai ürünün gümrük vergisi ödenmek suretiyle, o mal serbest dolaşıma girebilecektir. Bu durumda bu malların AB ülkeleri'ne gönderilmesi mümkündür. Tamamiyle Türkiye'de elde edilen Türk menşeli mallar veya bünyesine giren bir üçüncü ülke menşeli malın OGT tutarındaki vergilerinin ödenmesi suretiyle serbest dolaşıma sokulan mallar, A.TR (Serbest Dolaşım Belgesi) eşliğinde serbest bölgelere ihraçlarını müteakip, buralardan sözü edilen belge ile Gümrük Birliği kapsamında AB ülkelerine gönderilecektir⁷⁶.

Serbest Bölge'ye gelen mallar, geldiği yerde verilen statü ve belgeleri taşırlar. Bölgeden dışarıya çıkış sırasında A.TR veya EUR.1 gibi serbest dolaşım belgesi veya Menşe Şahadetnamesi verilmelidir⁷⁷.

Serbest bölgeye giren mal geldiği ülkenin menşe-i olacağında eğer o ülke kota uygulamasına tabi bir ülke ise kota uygulaması hükümleri geçerli olacaktır. Türkiye'de veya AB'de ithal işlemleri tamamlanmış olup, farkı karşılayan vergi pürüzü ortadan

⁷⁵ DTM, *Türkiye'nin Dış Ticareti 1996 (Yıllık Değerlendirme)* (Ankara: Ekonomik Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 1996), s.43.

⁷⁶ Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi* (B. 4. İstanbul: Beta Basın Yayın, 1996), s.565.

⁷⁷ A. Suha Alacaklıoğlu, *Sorularla Serbest Bölgeler İşlemler ve Mevzuat* (Ya.No. 1998/69. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1998), s.19.

kaldırılmış mallar, bölgede bir nihai malın bünyesinde toplanmış olsalar bile, serbest dolaşımında olacaklardır. Serbest dolaşımında bulunan bir mal ile üçüncü ülke menşeli malın serbest bölgede işlenmesi sonucu ortaya çıkan nihai ürün bir üçüncü ülkeye gönderilmesinde pürüz yokken malın, AB üyesi ülkelere gönderilmesi sırasında OGT'ye tabi olacaklardır.

Dahilde İşleme Rejimi hükümlerine uygun olarak Türkiye'de üretilen bir mamülün (işlem görmüş ürün), Türkiye gümrük bölgesi üzerindeki bir serbest bölgeye ihraç edilmesi durumunda, ihracat taahhüdü kapatılacaktır. Serbest bölgelere ihraç edilen Dahilde İşleme Rejimi kapsamındaki bu işlem görmüş ürünün buradan bir üçüncü ülkeye gönderilmesinde ayrıca bir şart aranmayacaktır. Aynı işlem görmüş ürünün bir AB üyesi ülkeye gönderilmek istenilmesi durumunda ise, o ürünün bünyesine giren üçüncü ülke menşeli ürünler için ortak gümrük tarifesi oranı üzerinden gümrük çıkış beyannamesi tarihindeki T.C. Merkez Bankası döviz satış kuru hesaplanarak verginin Merkez Bankasına yatırıldığının teşviki şartı aranacaktır ⁷⁸.

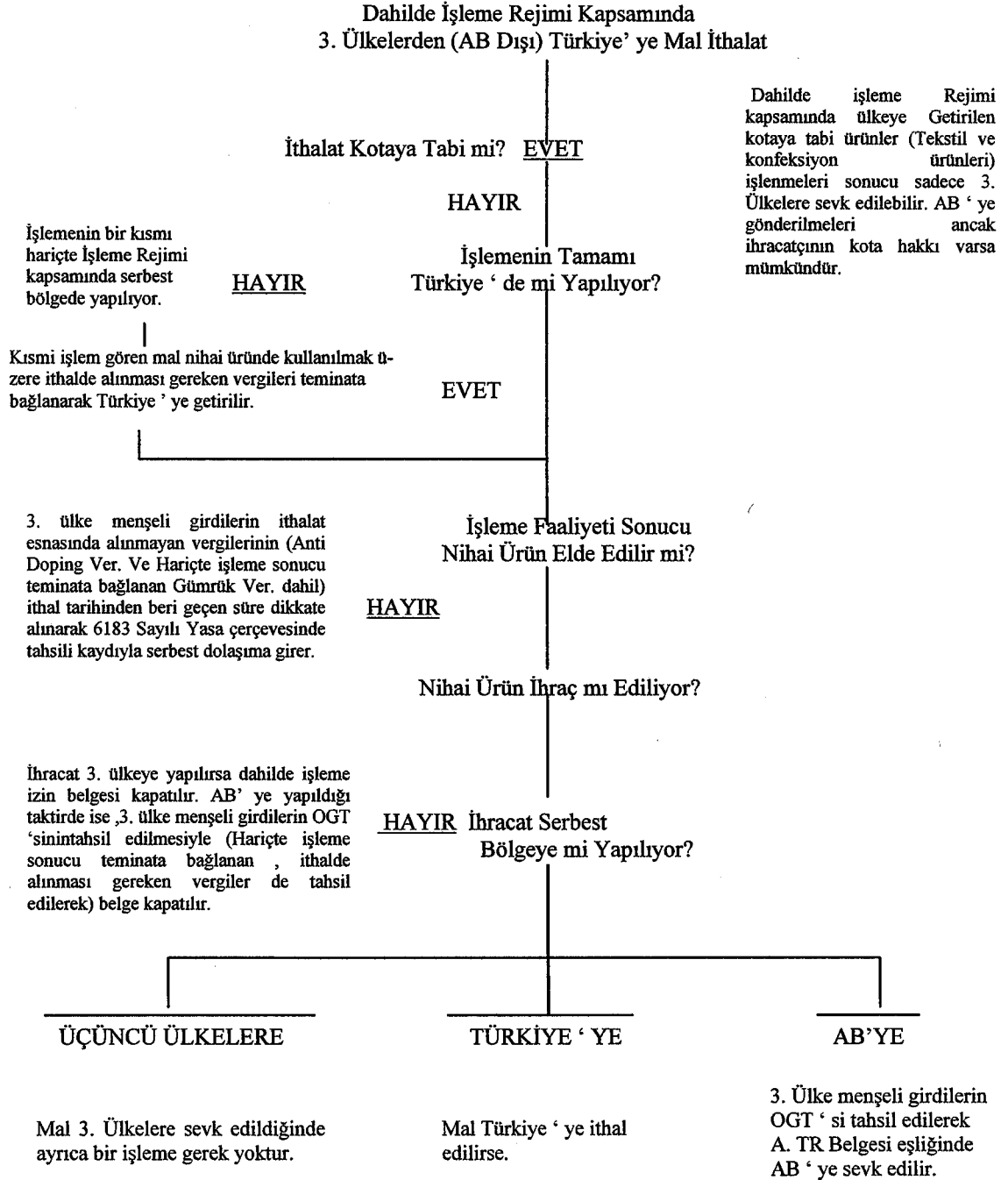
Gümrük Birliği'nin bir neticesi olarak ithalatta artışlar gözlenmiştir. Çünkü Gümrük Birliği ile AB'den ve OGT (Ortak Gümrük Tarifesi) uyumu dolayısıyla diğer ülkelere yapılan ithalat artmıştır. 1995 senesinde dış ticaret fazlası verdiğimiz sektörlerde koruma oranlarının düşürülmesi, üçüncü ülkelere ithalatımızı arttırmıştır. Ancak, sözkonusu ithalat artışı özellikle ara mal ve yatırım mallarında gerçekleşmiştir ⁷⁹.

1959 yılında ülkemizin başvurusu üzerine başlamış olan görüşmeler 12/09/2001 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile sonuçlanmış ve bu Anlaşma sonucu Topluluğa tam üyelik sürecine geçilmiştir. Anlaşmanın 10. maddesine göre mevzuatta uyumlaştırma öngörülmektedir. Türkiye'deki ve Avrupa Birliğindeki serbest bölge uygulamalarının karşılaştırılması ek-2 de sunulmuştur.

⁷⁸ Karluk, a.g.e., s.565-566.

⁷⁹ DTM, Türkiye'nin Dış Ticareti 1996 (Yıllık Değerlendirme), a.g.e., s. 49.

Şekil 3. Gümrük Birliği Kapsamında Serbest Bölgeler

Kaynakça: Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi** (4. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım, 1996), s. 567.

6. SERBEST BÖLGELERİMİZ

Dünya ticaretinde önemli bir payı olan serbest bölgeler ile Türkiye daha önce ilgilenmiştir. 1920'lerde ilk defa İstanbul'da bir serbest bölge kurulması söz konusu olmuştur. Ford'un serbest bölge kuralları içinde buraya gelmesi gündemdeydi. Türkiye'de daha çok içe dönük ithal ikamesi ekonomi politikalarının uyguladığı dönemlerde serbest bölge fikrinden uzaklaşmıştır⁸⁰.

1980'li yıllardan sonra serbest bölge kurma çalışmalarına hız verilmiş ve ilki Mersin ve Antalya'da olmak üzere iki serbest bölge kurulmuştur. Ülkemizde kurulan serbest bölgeler, Türk ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine geçiş ve dışa açılma politikalarının başarıya ulaşmasında alternatiflerden biridir⁸¹.

Türkiye'nin ticari yapısında önümüzdeki yıllarda serbest bölgeler lehinde gelişme olacağı ifade edilmektedir. Bu amaçla yapılan yatırımların tutarı 1991 yılı Ocak sonu itibariyle halen faaliyetteki serbest bölgeler için toplam 70.4 milyon doları bulmaktadır. Bu bölgelerin istihdam kapasitesi ise 5850 kişi, bölgenin yarattığı katma değer ise 522.5 milyon dolardır⁸².

Günümüzde bakıldığında bu değerlerin giderek arttığı görülmektedir. 1997 yılı sonu itibariyle oluşan toplam ticaret hacmi 5 milyar doları, 2000 yılı itibariyle de 11 milyar doları bulmuştur. Ticaret hacmindeki gelişmeler bölgeler itibariyle incelendiğinde her bölgedeki farklılıklar göze çarpmaktadır.

⁸⁰ Tansu Çiller, *Mersin Serbest Bölgesi'nin Sektörel Değerlendirmesi*, Seminer, Açılış - Tebliğle -Panel (İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 1993), s.41.

⁸¹ Erol Taşyürek, "Bugün Dünya Ticareti'nin Yüzde 20'si Serbest Bölgeler Üzerinden Gerçekleştiriliyor," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek : 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.14.

⁸² Levent Akbay ve Levent Korkut, "Serbest Bölgeler Özelleşiyor 3," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 13 Mart 1991), s.7.

6.1. Mersin Serbest Bölgesi

1981 yılı sonlarında faaliyete geçirilen bölge, devlet mülkiyetindeki 750 bin m²'lik bir arazi üzerinde ve Mersin Limanı'nın bitişiğinde kurulmuştur. Mersin limanına ilaveten kendi liman imkanlarından da yararlanan bölge, halen bir özel sektör kuruluşu olan Mersin Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. tarafından işletilmektedir ⁸³.

Mersin Serbest Bölgesi'nin işleticisi olan MESBAŞ ile sözleşme 10 Ekim 1986 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Mersin Serbest Bölgesi'nin işletmesi 20 yıl süreyle bu şirkete verilmiştir. MESBAŞ'ın başlangıç sermayesi 6 milyar TL olarak belirlenmesine rağmen bu miktar sağlanamamış, ana sözleşmenin 8. maddesi gereğince sermaye 3.660.000.000.-TL olarak belirlenmiştir. Mersin Serbest Bölgesin de her türlü sınav, ticaret, depolama, bankacılık, sigortacılık ve hizmet faaliyetleri yürütülmektedir. Yürütülen faaliyetler için ayrılan 776.000 m²'lik brüt alanın 277.000 m²'si açık alan, 192.728 m²'si de kapalı alan olarak tahsis edilmiştir. Bölgeden karayolu, demiryolu, havayolu ve denizyoluyla ulaşım sağlanmaktadır. Bölgedeki hizmetler ise yükleme, boşaltma, bölge içi taşıma ve tüm liman hizmetleridir.

MESBAŞ'ın serbest bölgede uyguladığı hizmet tarifesi tablo 4'de verilmiştir. Buna göre, karayoluyla giriş-çıkış ile deniz yolu giriş-çıkış tarifeleri ayrı olarak düzenlenmiştir. Bölgede birçok sanayi dalının gelişmesine rağmen özellikle tekstil ve elektronik sektörü önem kazanmaktadır.

1990 yılında bölgedeki firmalar Türkiye'den 1.5 milyon dolar, yurtdışından 11.7 milyon dolar değerinde malı bölgeye getirmişler, Türkiye'ye 12 milyon dolar, yurtdışına ise 2.4 milyon dolar değerinde mal göndererek toplam 252 milyon dolar değerinde bir ticaret hacmi gerçekleştirmişlerdir ⁸⁴.

⁸³ Ticaret Bakanlığı, a.g.e., s.8.

⁸⁴ Kürşad Tüzmen, Mersin Serbest Bölgesi'nin Sektörel Değerlendirilmesi Seminer, Açılış-Tebliğle-Panel (İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 1993), s.63.

Tablo 4. Mersin Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi

1. Yurtdışından Serbest Bölgeye Kara Yolu ile Giriş-Çıkış

* Depo Hizmet Ücreti-Giriş	
Bir parti 75 tondan az olursa	Kamyon veya 20' Konteyner başı : 3.00 \$ Treyler veya 40' Konteyner başı : 60.00 \$
Bir parti 75 tondan fazla olursa	Ton başı 1.50 \$
(Bu hizmetler, kullanıcı firmanın SSK mevzuatına göre kadrosunda bulunan işçileri ile yapılır ise, tarifinin %20'si ödenir.)	

* Matbu Evrak Ücreti
Koridor işlemlerinde, düzenlenen beher koridor evrakı için 1.00 \$ tahsil edilir.

* Depo Hizmet Ücreti-Çıkış	
Bir parti 75 tondan az olursa	Kamyon veya 20' Konteyner başı : 3.00 \$ Treyler veya 40' Konteyner başı : 60.00 \$
Bir parti 75 tondan fazla olursa	Ton başı 1.50 \$
(Bu hizmetler, kullanıcı firmanın SSK mevzuatına göre kadrosunda bulunan işçileri ile yapılır ise, tarifinin %20'si ödenir.)	

* Matbu Evrak Ücreti
• Ordino / Manifesto Tanzim Ücreti olarak beher düzenleme için 2.00 \$
• Koridor işlemlerinde, düzenlenen beher koridor evrakı için 1.00 \$ tahsil edilir.

2. Yurtdışından Serbest Bölgeye Deniz Yolu ile Giriş-Çıkış

Giriş	
• Gemiden Kargo Tahliyesi	Ton Başı : 7.50 \$
• Gemiden Dökme Katı Mal Tahliyesi	Ton Başı : 5.50 \$
• Gözetim ücreti	Ton Başı : 0.10 \$
• Depo Hizmet Ücreti	Ton Başı : 1.50 \$
(Bu hizmet, kullanıcı firmanın SSK mevzuatına göre kadrosunda bulunan işçileri ile yapılır ise, tarifinin % 20'si ödenir.)	

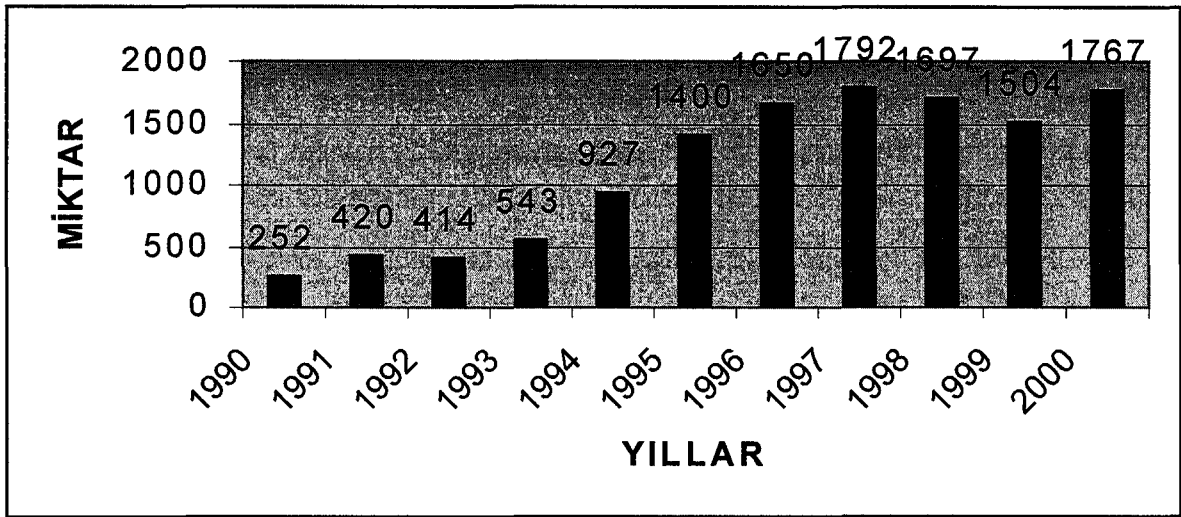
Çıkış	
• Gemiye Kargo Yükleme	Ton Başı : 5.50 \$
• Gemiye Dökme Katı Mal Yükleme	Ton Başı : 4.00 \$
• Gözetim ücreti	Ton Başı : 0.10 \$
• Depo Hizmet Ücreti	Ton Başı : 1.50 \$
(Bu hizmet, kullanıcı firmanın SSK mevzuatına göre kadrosunda bulunan işçileri ile yapılır ise, tarifinin % 20'si ödenir.)	

Kaynakça: MESBAŞ, "Ücret Tarifesi" (Mersin: MESBAŞ Yayını, 1999).

1991, 1992, 1993 yıllarında ki artışlar normal bir seyir izlemiştir. 1994 yılında 927 milyon dolara ulaşmış, bir sonraki yıl 1995’de 1.4 milyar dolar ile en büyük artışını yapmıştır. 1997 yılı 1.7 milyar dolar ile zirve yılı olmuş ve bu seviyeyi koruyamış 1999 yılında gerileyerek 1.5 milyar dolar olmuştur. 2000 yılın da ise 1997 yılındaki seviyesine ulaşmaya çalışsada 1.767 milyar dolarda kalmıştır.

Şekil 4. Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(milyon \$)

Kaynakça: MESBAŞ, **Figures we Reached**, (www.mesbaş.com.tr./mesbaş/fig.htm. 26/02/2001).

Bölgede ki gelişim sürdükçe sektördeki firmalarda artmaktadır. 1991 yılında yerli ve yabancı yatırımcı sayısı 186 iken, 2000 yılında bu sayı 675’e ulaşmıştır. Kullanıcıların yoğunluğunu alım-satım sektörü oluşturmaktadır. Bu sayı 1991 yılında 114 iken, 2000 yılında 413’e ulaşmıştır. Bölgedeki faaliyetlerden alım-satım sektörü en yoğun sektör olup, ikinci sırada kiralama gelmektedir. Montaj ve sigorta kolları ise bölgede en az rağbet gören sektör olmuştur.(Tablo 5)

Tablo 5. Mersin Serbest Bölgesindeki Firmaların Faaliyet Konularına Göre Dağılımı

Aktif Kollar	Yerli		Yabancı		TOPLAM
	Kiracı	Yatırımcı	Kiracı	Yatırımcı	
Alım- Satım	211	96	81	25	413
Kiralama	3	94	0	15	112
Stoklama	2	51	1	6	60
Üretim	22	31	1	3	57
Bankacılık	7	8	1	0	16
Sigorta	3	2	0	0	5
Montaj	2	3	1	0	6
Diğer	4	2		0	6
TOPLAM	254	287	85	49	675

Kaynakça: MESBAŞ, **Figures we Reached**, (www.mesbaş.com.tr/mesbaş/fig.htm., 26/02/2001).

Serbest bölgeden bölge dışına yapılan ticarete Türkiye'ye yapılan ticaret hacmi ilk sırayı almaktadır. İkinci sırada OECD ülkelerine yapılan ticaret gelmektedir. Ortadoğu'ya yapılan ticaretin işlem hacmi % 5 olup, Türk Cumhuriyetlerinin oluşturduğu payın gerisinde kalmaktadır. Diğer ülkelere bakıldığında ticaret hacminden toplam % 22 pay aldığı gözlenmektedir. (Tablo 6)

Tablo 6. Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı (%)

OECD ÜLKELERİ	% 22
	% 17 AB ÜLKELERİ
	% 5 DİĞER
TÜRKİYE	% 43
TÜRKİ CUMHURİYETLERİ	% 8
ORTADOĞU ÜLKELERİ	% 5
DİĞER ÜLKELER	% 22

Kaynakça: MESBAŞ, **Figures we Reached**, (www.mesbaş.com.tr/mesbaş/fig.htm., 26/02/2001).

Mersin Serbest Bölgesi'nde mevcut alanların tamamı yatırımcı firmalara tahsis edilmiş durumdadır. Kiracı kullanıcı olarak bölgeye gelen firmaların talepleri karşılanamamaktadır. İleri görüşlü iki yönetici serbest bölge içinde 2.000 m² arsa üzerinde 964 m² taban alanlı ve 10 katlı bir iş merkezi projesi hazırlamış olup, inşaat ruhsatı müracatı yapmıştır. Ancak her zamanki küçük hesaplar yüzünden karar onaylanmamıştır⁸⁵.

Bunun üzerine Türkiye ve Ortadoğu'nun en önemli limanına sahip Mersin'in yerine bir başka bölgede serbest üretim bölgesine yer ayrılması⁸⁶ görüşleri ortaya çıkmıştır.

Bugün 675 kullanıcısı, 1.7 milyar dolarlık toplam ticaret hacmiyle Mersin Serbest Bölgesi'nin gelmiş olduğu noktayı küçümsememek gerekir. Yıllık ortalama 1,8 milyar dolarlık ticaret potansiyeli ülke dış ticaretimizin yaklaşık olarak yüzde 2,8'ine tekabül etmekte ve yaratılan 5,000 kişilik istihdam hacmiyle de ilimizin, ülkemizin istihdam açığının kapanmasında önemli rol oynamaktadır⁸⁷.

6.2. Antalya Serbest Bölgesi

Ülkemizde ilk kurulan iki serbest bölgeden biri olan Antalya Serbest Bölgesi bundan 14 yıl önce 14 Kasım 1987 tarihinde resmi açılışı yapılarak hizmete girmiştir. Bölge, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun amaç kısmında da yer alan, Türkiye'nin ihracatını arttırmak, sermaye ve teknoloji transferini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını daha ucuza ve düzenli şekilde temin etmek, dış ticaret ve finansman imkanlarından daha fazla yararlanmak amacıyla matuf olarak, yaklaşık 554 bin m²'lik bir alanda, alt yapı yatırımlarının tamamı devlet tarafından finanse edilen 6.5 milyon dolarlık bir harcama ile kurulmuştur⁸⁸.

⁸⁵ Selahaddin Akkuş, "MESBAŞ ve Sağduyu," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 20 Nisan 1998), s. 6.

⁸⁶ Fahriye Kutlay, "Mersin Serbest Bölgesi Genişletilmeli," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 29 Mart 2000), s. 6.

⁸⁷ Taşyürek, a.g.e., s.14.

⁸⁸ Tuğrul Yalçınır, "Antalya Serbest Bölgesi," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 8 Ocak 1997), s.6.

Antalya Serbest Bölgesi'nde, her türlü sınai, ticaret depolama, makine parkı, bankacılık, sigortacılık ve hizmet faaliyetleri yapılmaktadır. Ulaşım ise karayolu, havayolu, ve denizyolu ile sağlanmaktadır. Kullanıcılara 191.477 m² açık alan, 69.466 m² ise kapalı alan tahsis edilebilmektedir.

Bugüne kadar Mersin ve Antalya Serbest Bölgelerinde yer tahsisi için yapılan yurtiçi ve yurtdışı başvurularda göstermektedir ki bu bölgeler çok kısa zamanda dolacaktır. Hiç bir yeni başvuru yapılmasa bile mevcut talepler her iki bölgeyi dolduracak büyüklüktedir. Bu müracaatlar büyük güç katmış, yön verici olmuştur. Ancak tüm başvurular başladığında, bu başvuru sahiplerine ayrıca mektupla haber verilecek ve başvuru şartlarına uygun olarak yeniden başvuruda bulunmaları istenecektir ⁸⁹.

Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. 26/05/1986 tarihinde bölgeyi işletmek üzere kurulmuş bir hizmet işletmesidir. 08/10/1986 tarihinde yapmış olduğu işletme sözleşmesi ile birlikte görevine başlamıştır ⁹⁰. Şirketin sermayesi her biri 1.000.000 TL değerinde 3.000 hisseye bölünen, toplam 3 milyar TL'dir. Hisse senetlerinin tamamı nama yazılıdır. Toplam hisse senetlerinin % 34'ü kamuya ait olup bunlar imtiyazlı hisse senetleridir ⁹¹.

Antalya Serbest Bölgesinde uygulanan kira ve hizmet tarifesi aşağıda belirtilmiştir.(Tablo 7)

1991 yılı başında 14 milyon dolar olan ticaret hacmi tırmanışa geçmiş, 1993'de 62 milyon dolar olmuştur. 1995'te büyük bir artışla 175 milyon dolar ile hızlı bir gelişme göstermiştir. 1997 yılına gelindiğinde Antalya Serbest Bölgesinde gerek yatırımcı ve gerekse kiracı olarak, 58 firma faaliyet göstermektedir.

⁸⁹ Yalçın Alaybeyoğlu, "Mersin ve Antalya," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 16 Temmuz 1985), s.7.

⁹⁰ Merih Vural , "Antalya Serbest Bölgesi ve ASBAŞ," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.8.

⁹¹ Engin Erdoğan, "Türkiye'de Serbest Bölgelerin Örgütlenmesi ve Bir Örnek: Antalya Serbest Bölge Örgütü," *Anadolu Üniversitesi İ.L.B.F. Dergisi*, C.5., S.2., (Eskişehir: Kasım 1987), s.153.

Verilen faaliyet ruhsatı 104 adettir. Firmalarca gerçekleştirilen toplam ticaret hacmi ise 175 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır. Bunun % 72'lik bölümü sanayi ürünleridir. Bölge toplam ticaretinin % 36'sı AB ülkeleri, % 39'u Türkiye, % 25'i ise diğer ülkelerle gerçekleştirmiştir.

Tablo 7. Antalya Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi

Açık Alan Kirası	: 2.20 \$ / m ² yıllık
Su	: 0.4 \$ 50 tona kadar 0.6 \$ 50 tondan sonrası
Temizlik Parası	: 13 \$ aylık
Kapalı Alan Kirası	: 3.00-4.00 \$/ m ²
Açık Stok Sahası	: 0.5-1.75 \$/ m ²
Depo Kirası	: 0.75-3.00 \$/ m ²
Personel Giriş Kartı	: 10 \$
Giren malla ilgili iş talep formu	: 5 \$

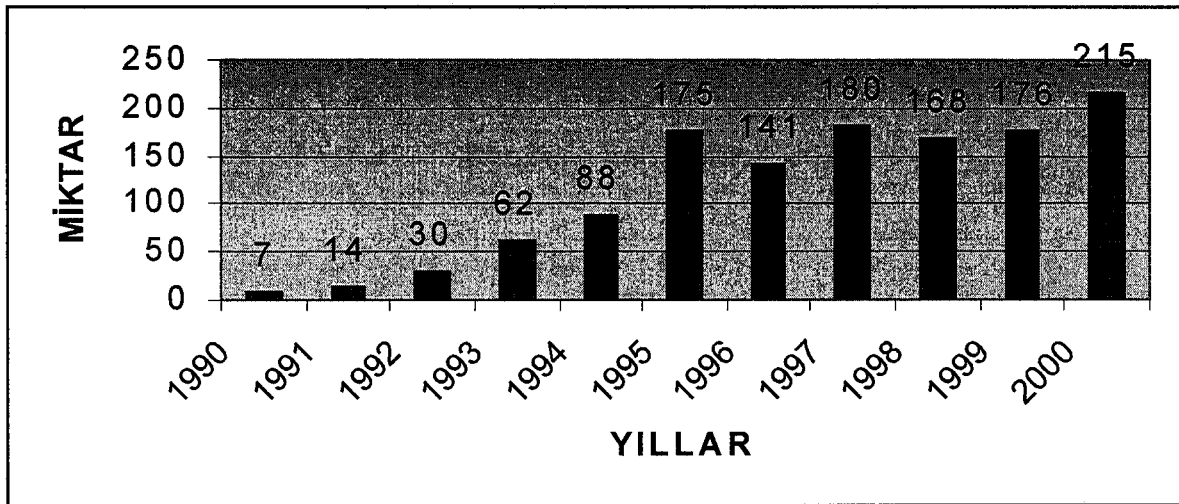
Kaynakça: Atilla Bağrıaçık ve Çetin İnanç, **Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler** (İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi, 1997), s.144.

Bölgeden çıkan malların % 30'unun Türkiye'ye giriş yaptığı, % 70'inin de yurtdışına gittiği gözönüne alındığında kuruluş amaçlarından biri olan ihracatın artırılması hedefinin gerçekleştirildiği söylenebilir⁹². Ticaret hacmi 1997 yılında % 28 oranında artışla 180 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.(Şekil 5)

⁹² Yalçın, a.g.e., s. 6.

Şekil 5. Antalya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(milyon \$)

Kaynakça: A. Suha Alacaklıoğlu, **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar** (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.36.; DTM, **Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi**, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm, 04/05/2001).

1998 yılında ekonomideki gerilemeyle beraber ticaret hacmi düşmüş 168 milyon dolar olmuştur. 1999’da artış önceki yıllara oranla daha az olmuş 176 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında seviye 200 milyon dolar üzerine çıkarak 215 milyon dolar olmuş, 2.200 kişilik istihdam kapasitesi yaratılmıştır.

6.3. Ege Serbest Bölgesi

1990 yılında faaliyete geçen bölge devlet arazisine, Adnan Menderes Havalimanı’na 4 km., İzmir Limanı’na 12 km. mesafede Gaziemir ilçesine kurulmuştur. Amaçlarının en başında yüksek teknolojiye dayalı yatırımları çekmek gelmektedir. Özel bir şirket tarafından kurulan üretim serbest bölgesidir. Bölge finansmanının % 98’i Amerikan EAC International firması, geri kalanını ise İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Ticaret Odası ve İzmir İl Özel İdaresi tarafından sağlanmıştır.

Bölgede her türlü sınaı, ticaret, depolama, bankacılık, sigortacılık ve hizmet faaliyetleri yapılmaktadır. Kullanıcılara 142.264 m² açık, 20.560 m² kapalı alan sunulmaktadır. Bölge havayolu, denizyolu, karayolu, ve demiryolu ulaşım imkanlarına sahiptir. Bölge işleticisi ESBAŞ, 2.500.000.000 TL sermaye ile kurulmuştur.

Bölgede faaliyet gösterecek olan kullanıcılar hizmetlerden yararlanabilmek için tablo 8’de belirtilen ücretleri ödemek zorundadırlar. İrlanda’daki Shannon Free Zone Müşavirlik firması’nın DPT’na hazırladığı fizibiliteye göre Ege Serbest Bölgesi 8 sene içinde tamamen dolup 36 bin kişinin çalıştığı ve yılda 1 milyar dolar ticaret hacminin gerçekleştiği modern bir endüstri parkı olacaktır⁹³. Beklenen ticaret hacmi daha erken yakalanmış ve hatta geçilmiştir. Bölgede 362 adet firma faaliyet göstermekte olup bunun 76’sı yabancı firmalardan oluşmaktadır. 6880 kişi istahdam edilen bölgede yapılmakta olan gelişim projesiyle bu sayı 25.000’e çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Tablo 8. Ege Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi

Kapalı Alan Depolama

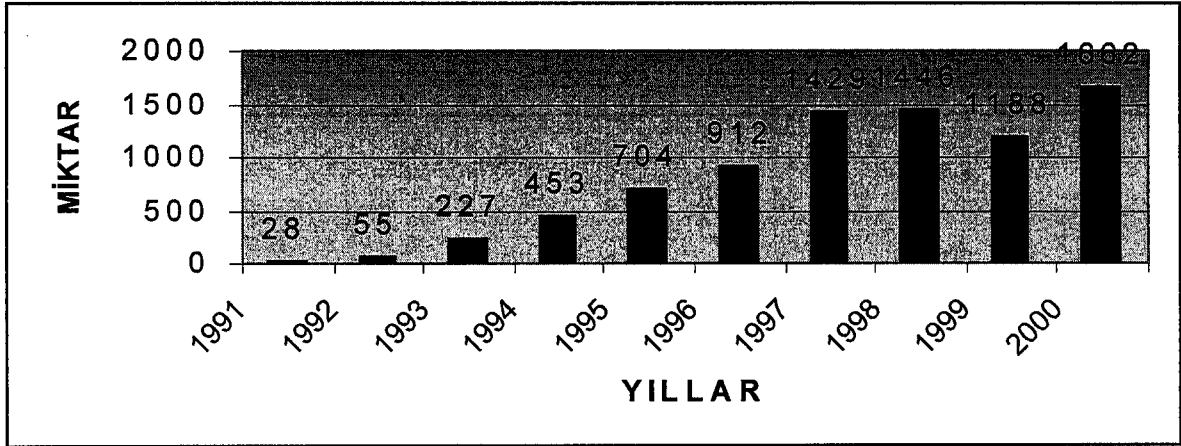
A	1	Ay	11.03	\$ / m ² / ay	Tamamı peşin
B	3	Ay	7.72	\$ / m ² / ay	Tamamı peşin
C	6	Ay	6.625	\$ / m ² / ay	%60 peşin, %40 3 ay sonra
D	1	Ay	5.551	\$ / m ² / ay	%60 peşin, %40 3 ay sonra
Elektrik (kWh): Su (m ³)					
Aktif Enerji				0.097 \$	0-50 m ³ /ay :2.00 \$
Reaktif Enerji				0.056 \$	50-100 m ³ /ay :1.75 \$
Şntiye Aktif Enerji				\$ 100-500 m ³ /ay :1.50 \$	
1000-2000 m ³ /ay				0.75 \$	
2000 m ³ üstü				0.50 \$	
Telefon İlk Tesis				400 \$	
Diğer Ödemeler				Telefon fatura bedelinin %10’u kadar bir ücret alınmaktadır.	

Kaynakça: Atilla Bağrıaçık ve Çetin İnanç, **Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler** (İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi, 1997), s.138-139.

⁹³ Fahri Gökyayla, “Ege Serbest Bölgesi 7 Aşamada İnşaa Edilecek,” **Dünya Gazetesi**, (İstanbul: 14 Mart 1991), s.7.

Şekil 6. Ege Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(milyon \$)

Kaynakça: A. Suha Alacaklıoğlu, *Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar* (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.36.; DTM, *Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi*, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm, 04/05/2001).

1991 yılında 28 milyon dolar, 1992’de 55 milyon dolar olan ticaret hacmi 1993 yılında rekor bir artışla 227 milyon dolara çıkmıştır. 1994 yılından başlayan yüksek artış oranları bölgenin 1998 yılında 1.4 milyar dolar seviyesine ulaşmasını sağlamıştır. 1999 yılında ise sağlıklı gidişatını bozarak 1.1 milyar dolara gerilemiştir. Ege Serbest Bölgesin’deki yoğunluk ticaret bölgenin ekonomideki yerini giderek sağlamlaştırmaktadır. 2000 yılının da % 40’lık artış sağlayarak 1.6 milyar dolar ticaret hacmi yaratılmıştır.

6.4. Trabzon Serbest Bölgesi

4 Haziran 1992 tarihinde faaliyete geçen Trabzon Serbest Bölgesi, Türkiye Denizcilik İşletmesi Genel Müdürlüğüne ait olan bir araziye (38.000 m²) kiralarak oluşturulmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu üye ülkeleri ve Avrupa arasındaki coğrafi konumundan dolayı bölge dağıtım merkezi işlevi görmektedir.

Bölge içerisinde 150’şer m² lik 10 adet hazır işyeri ve 3500 m² lik kapalı depolama alanı ve açık depolama alanı bulunmaktadır. Bölgede her türlü alım-satım ve depolama

faaliyetleri yapılabilir. Yükleme ve boşaltma gibi tüm liman hizmetleri verilmektedir. Bölge'de ulaşım karayolu, havayolu ve denizyolu ile sağlanmaktadır.

Bölge işleticisi TRANSBAŞ - Trabzon Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. dir. TRANSBAŞ tarafından kullanıcılardan hizmetler karşılığı talep edilen fiyatlar tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Trabzon Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi

Açık alan Ardiye	0.16 \$ /m ² /Günlük
Açık alan Ardiye	5.5 \$ /m ² /aylık/Ton
Kapalı alan (depolar)	5.5 \$ /m ² /aylık/Ton
Büro ve Ofisler	13.20 \$ /m ²
Daimi Ruhsatı olanlar 10 yıllık	5000 \$
Geçici Ruhsatı olanlar aylık	100 \$

Kaynakça: Atilla Bağrıaçık ve Çetin İnanç, **Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler** (İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi, 1997), s.146.

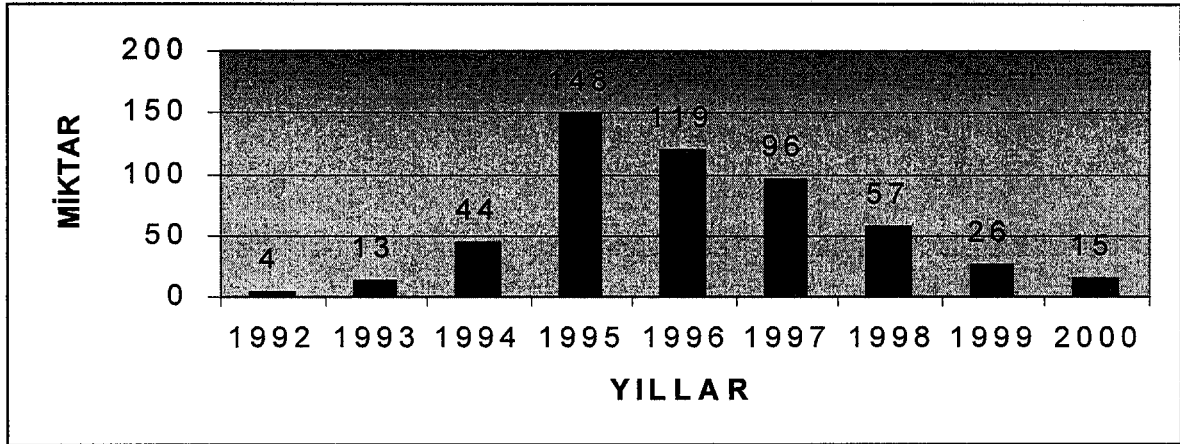
1990 yılında S.S.C.B.'nin dağılması sonucu uğradığı değişim ile Doğu Bloku ülkeleri ile gerçekleştirilen ticaret arttırılmaya çalışılmıştır. İşlem hacmi bakımından 1995 yılına kadar artış görülen Trabzon Serbest Bölgesi'nde, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde görülen krizden sonra ticaret hacminde azalış gerçekleşmiştir. (Şekil 7)

1995 yılında 148 milyon dolarla zirve seviyesinde olan ticaret hacmi, 1999 yılında 1993 yılı seviyelerine gerileyerek 26 milyon dolar olmuştur. 2000 yılında ise 1999 yılına oranla % 42 gerileyerek 15 milyon dolar seviyelerine inmiştir. (Şekil 7)

Çevre ülkelerindeki ekonomik kriz iyi gitmekte olan Trabzon Serbest Bölgeler projesini olumsuz etkilemiştir. Bu bölgenin istenilen seviyeye ulaşması için çalışmalar devam etmektedir.

Şekil 7. Trabzon Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(milyon \$)

Kaynakça: A. Suha Alacaklıoğlu, **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar** (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları,1998), s.36.; DTM, **Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi**, (www.dtm.gov.tr/sb/ SBIST2.htm., 04/05/2001).

6.5. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi

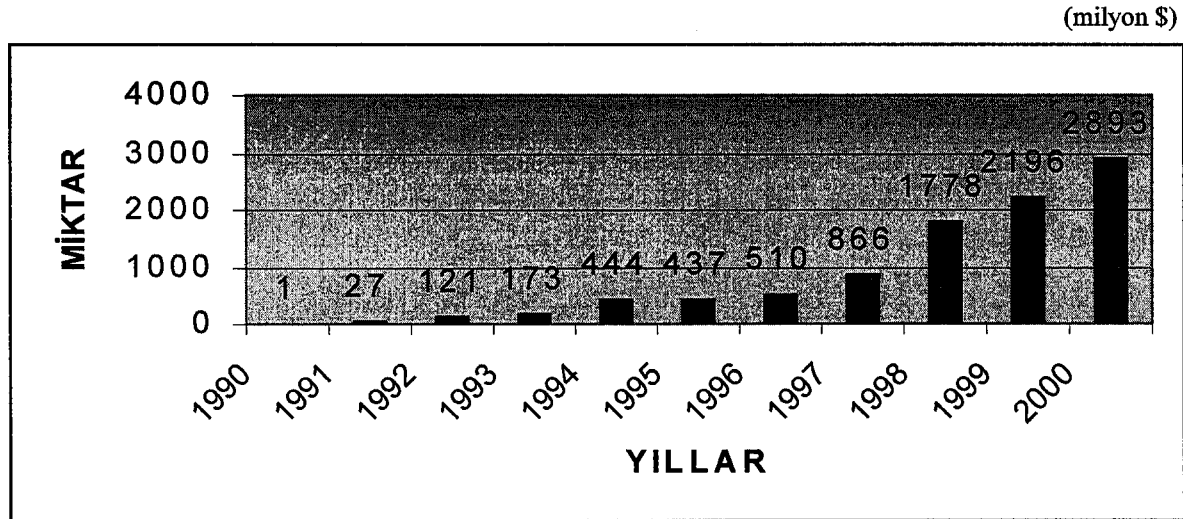
Alt ve üstyapı finansmanı için Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu’ndan 2.9 milyon dolar harcanan ve iki kısımdan oluşan bölgede, I. kısımda ortalama 10’ar m² 33, II. kısımda 40-125’er m²’lik 41 işyerinin yanısıra, 1.152 m² kapalı depo da bulunmaktadır.

Bölgedeki faaliyetler arasında başta tekstil ve konfeksiyon malzemeleri olmak üzere elektronik ve optik eşyanın alım-satımı ve depolama yapılmaktadır. Her türlü teknolojik altyapı ile desteklenmiş olan plaza içerisinde iletişim sistemleri sayesinde dış dünya ile kesintisiz olarak haberleşme sağlanabileceği gibi, sosyal altyapı da konferans salonları, show roomlar ve dinlenme yerleri olacaktır ⁹⁴.

⁹⁴ “İSBİ Trade Plaza. Dünya Ticaretine En Yakın Ticaret Merkezi,” **Dünya Gazetesi**, (Özel Ek:25, İstanbul: Türkiye’de Serbest Bölgeler), s.32.

1991 yılında ticaret hacmi 27 milyon dolar seviyesinde oluşmuştur. Havalimanı çevresinde olması ticaret hacminin hızlı gelişmesini sağlayarak 1992 yılında 121 milyon dolar olmasını sağlamıştır. (Şekil 8)

Şekil 8. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

Kaynakça: A. Suha Alacaklıoğlu, **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar** (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.36.; DTM, **Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi**, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm, 04/05/2001).

1993 yılında 173 milyon dolar olan ticaret hacmi, 1994’te 444 milyon dolar olmuştur. Krizden etkilenerek, 1995 yılında ticaret hacmi 437 milyon dolara düşmüştür. Bunu kısa sürede atlatarak kuvvetli bir artışla 1999 yılında 2.196 milyar dolar gibi önemli bir rakama ulaşmıştır. 2000 yılında ise % 32’lik bir artışla 2.893 milyar dolar olmuştur. 1996 yılında 105 olan kullanıcı sayısı 1998 yılında 322, 2000 yılında 515 olmuştur. 1996 yılında faaliyet gösteren 105 kullanıcıyla 368 kişi istihdam edilmekteyken, 2000 yılında bu rakam 1039 kişi olmuştur. Bölgeden yararlanan kullanıcılar ofis ve depo kirası için aylık 13.31 \$, plaza ofis için yıllık 1000 \$, yükleme-boşaltma için ton başına 5 \$ ödeme yapmaktadırlar⁹⁵.

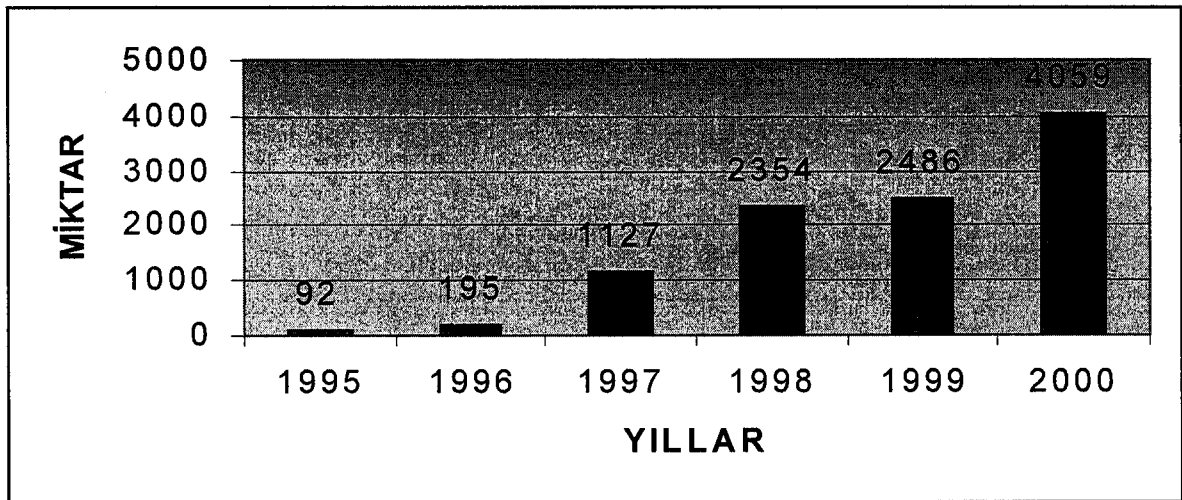
⁹⁵ DTM, **Serbest Bölgeler**, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm, 04/05/2001).

6.6. İstanbul - Deri Serbest Bölgesi

DESBAŞ tarafından işletilen İstanbul-Deri Serbest Bölgesi, İstanbul Anadolu Yakası Tuzla'da E-51 TEM bağlantısı otoyoluna 2 km, Kurtköy Uluslararası Havalimanı'na 5 km ve Haydarpaşa Limanı'na 40 km uzaklıktadır. Bölge 200.000 m²'lik araziye 140.000 m²'lik kapalı alan ve 70.000 m² beton asfalt açık stoklama alanı olarak kurulmuştur. Bölgede üretim, alım-satım, montaj ve demontaj, banka ve sigortacılık yapılmaktadır.

Şekil 9. İstanbul Deri Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(milyon \$)

Kaynakça: DTM, **Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi**, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm., 11/05/2000).

1995 yılında yaklaşık 93 milyon dolar olan hacim, 1996 yılında 195 milyon dolar olmuştur. 1997 yılında toplam 1,1 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşılmıştır. 1997 yılında bölgede bulunan 190 kullanıcı firmanın 33'ü yabancı sermayeli firmalardır. 1997 yılında ticaret hacminin % 19'u deri, % 17'si tekstil, % 16 iş makinaları % 10 boya ve kimyasallar, % 9'u otomotiv, % 8 ev ve ofis donanımı, % 6 elektronik, % 5 baskı donanımı, % 4 gıda ve diğerleri oluşturmaktadır. 1998 yılı parlak bir dönem olmuş % 109 oranında artışla hacim 2.354 milyar dolar seviyesini görmüştür. 1999 yılında sadece % 5,5'lik bir değişim olmuştur. 2000 yılında % 63'lük artışla 4.059 milyar dolar olmuştur. 2001 yılına

gelindiğinde 85'i yabancı olmak üzere 550 kullanıcı bulunmaktadır. 2000 yılında faaliyet gösterilen alanların oranları değişmiş % 29 ulaşım araçları, % 11 sanayi mak. ve donanımı, % 13 elektronik ve bilgi işlem, % 10 boya ve kimyasallar, % 9 ilaç ve kozmetik önde gelen faaliyet kolları olmuştur.

Bölgede faaliyet gösteren firmalar işleticiden hizmet alabilmek için tablo 10'daki tutarları ödemek zorundadırlar.

Tablo 10. İstanbul Deri Serbest Bölgesi Hizmet Tarifesi

Ofis, depo ve fabrika binaları kirası	: 5-11 \$ / m ² / ay
Açık stoklama alanı kirası	: 4 \$ / m ² / ay
Yükleme boşaltma ücreti	: 5 \$ / ton
Ortak depo kirası	: Mal bedeli × 3.5 /10,000/gün
Faaliyet Ruhsatı Müracaat ücreti	: 5000 \$

Kaynakça: DESBAŞ, Kira Tarifeleri, (www.desbas.com.tr/tr/kir_tr.htm, 04/05/2001).

Bölgede üretim, alım - satım, montaj - demontaj, banka ve sigorta, bilgisayar yazılım programları, mühendislik ve danışmanlık hizmetleri yapılabilmektedir.

6.7. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi

Bölgedeki işlemlerin gözetim ve kontrolü ve işleyişine ilişkin usul ve esasları ve disiplin hükümleri, İMKB tarafından çıkarılan Sermaye Piyasası Kurulu'nun onayı ile yürürlüğe giren yönetmelikle oluşturulmuştur. Bölgenin amacı uluslararası sermayenin ülkemiz borsasına yönelmesini sağlamak ve yatırımcının uluslararası pazara arz edilen sermaye piyasası araçları üzerinden yapacakları işlemler için ortam yaratmaktır.

Bölgedeki işlem görecek menkul kıymetlerden aranacak nitelik ve koşullar İ.M.K.B. tarafından belirlenmektedir ⁹⁶.

24.07.1995 tarihli ve 22353 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi Uygulama Yönetmeliği'nin 8. maddesinde bölgenin faaliyet konusu için bölgede yapılacak, faaliyetler menkul kıymet ve bunları temsil eden diğer sermaye piyasası araçlarının bölgede kayda alınması, çıkarılması, alım-satımı, bunların saklanması, takas işlemleri ile bunlara ilişkin diğer işlemler ve düzenleme faaliyetleri ile sınırlıdır denilmektedir.

Bölgede faaliyet gösterecek kuruluşların Genel Müdürlük tarafından faaliyet ruhsatı verilebilmesi için, borsa tarafından önerilmiş, işlem yetkisinin verilmiş ve faaliyet ruhsatı ücretinin T.C. Merkez Bankası nezdindeki fon hesabına yatırılmış olması gerekmektedir. Ruhsat almak için "Faaliyet Ruhsatı Müracaat Formu" doldurularak borsa aracılığıyla Genel Müdürlüğe başvuru yapılır. Faaliyet ruhsatı 5 yıl olup ruhsat ücreti 5000 ABD dolarıdır. Bu süre sonunda faaliyet ruhsatı için yeniden müracaat edilir.

Bölge gümrük hattı dışındadır. Bölgede her türlü vergi, resim, harç, gümrük, ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz. Bölgedeki faaliyetler dolayısıyla elde edilen kazanç ve iratlar, Türkiye'nin diğer yerlerine kambiyo mevzuatına göre transfer edildiğinin belgelendirilmesi halinde Gelir ve Kurumlar Vergisinden muaftır ⁹⁷.

Türk yatırımcılar için çeşitli olanaklar sağlanmıştır. Bölgede yabancı sermaye araçları olarak ortaklık hakkı sağlayan ve borçluluğu temsil eden sermaye piyasası araçları ve yabancı yatırım fonu katılım belgeleri bulunmaktadır.

⁹⁶ Murat Bolat , " Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi ," **Dünya Gazetesi**, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.17.

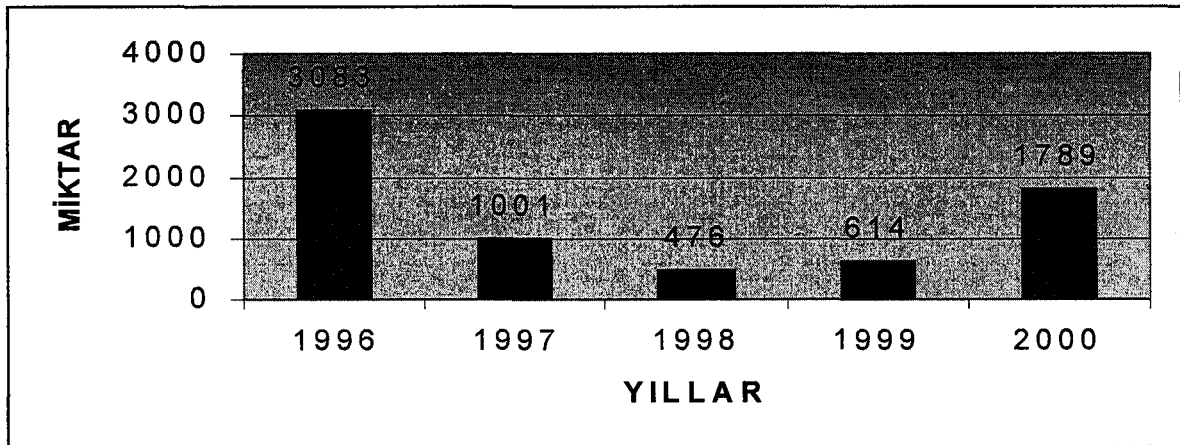
⁹⁷ Ayşenur Takaz, "Dünya'daki Tek Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi : İMKB Serbest Bölgesi ," **Dünya Gazetesi**, (Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.12.

6.8. Doğu Anadolu Serbest Bölgesi

Erzurum Fuar alanında kurulmasına 27.09.1994 tarih ve 94/6028 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla karar verilen Doğu Anadolu Serbest Bölgesi, 1995 yılında açılmış ve 1996 yılının ilk dokuz aylık döneminde 2.873.000 dolar ticaret hacmi sağlamıştır. 1999 yılında ticaret hacmi 614 bin dolara düşmüştür. İşletici olarak DASBAŞ devredilmiştir. DASBAŞ'a devredildikten sonra alt ve üst yapı çalışmaları hızlanmıştır. Çalışmalar sonuç vermiş ve ticaret hacmi 2000 yılında bir önceki yıla oranla % 192 artmış ve 1.7 milyon dolar olmuştur.

Şekil 10. Doğu Anadolu Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(bin \$)

Kaynakça: A. Suha Alacaklıoğlu, *Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar* (Ya.No.1998-70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.36. ; DTM, *Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi*, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm, 04/05/2001).

Bölgede faaliyette bulunacak olan firmalar için, açık alan kirası için 0,60-2,0 dolar, kapalı alan kirası için 4,00 (ofis) dolar, açık stok sahası 1 dolar, depo kirası için 1 dolar fiyat uygulanmaktadır.

Bölgenin 1999 yılına kadar olan düşüşü iyi tanıtımın olmaması, çevrede diğer serbest bölge kurulma çalışmalarının olması, kolaylıkların sağlanamamasından kaynaklandığı

söylenbilir. Bu sorunların minimuma indirilmeye çalışılması ve tanıtımın artmasıyla ticaret hacmindeki düşüş engellenmiş, 2000 yılında iyi bir çıkış yakalanmıştır.

6.9. Mardin Serbest Bölgesi

516.000 m²'lik açık alan üzerinde Mardin Organize Sanayinde kurulmuştur. Türkiye'nin faaliyete geçen 9. serbest bölgesi olup tarihi İpek yolu üzerinde Habur çıkış kapısına 220 km., Suriye'ye 60 km., GAP'ın üssü durumunda olan Şanlıurfaya 185 km. uzaklıktadır. Sınırları Bakanlar Kurulu'nun 27.9.1994 tarih ve 94/6028 sayılı kararı ile belirlenmiştir. 1995 yılında işleticisi olan MASBAŞ - Mardin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş., Mardin il Özel İdaresi, Mardin Belediyesi, Mardin Organize Bölgesi Müteşebbis Heyeti ve diğer müteşebbislerle 21 ortakla faaliyete başlamıştır.

Arazisi MASBAŞ'a ait olan serbest bölgemiz, diğer serbest bölgelerimizde olduğu gibi faaliyet ruhsatı almadan her türlü ticari eşyanın gerek açık stok sahada ve gerekse kapalı depolarda bulundurulmasına müsaade edilmektedir. Türkiye'nin ticari faaliyete geçen dokuzuncu ve GAP- Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tek serbest bölgesi olan Mardin Serbest Bölgesi'nin en önemli özelliklerinden biriside, mükemmel bir altyapıya sahip olan ve içindeki bisküvi, bulgur, un ve irmik gibi gıda imalatı ve işlemesiyle LPG tüpü, tarım alet ve makinaları, gaz, beton, tuğla ve tel çiviye kadar pek çok üretim tesisini içinde barındıran Mardin Organize Sanayi Bölgesi içinde kurulmasıdır⁹⁸.

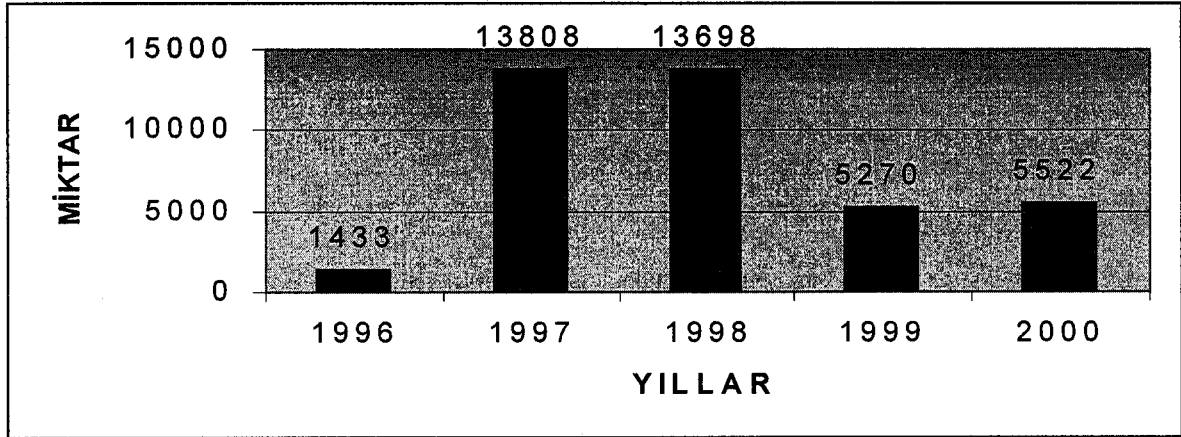
Doğu Anadolu Serbest Bölgesine göre daha hızlı gelişim gösteren bölge 1996 yılında 1.4 milyon dolar olan ticaret hacmi 1997'de 13 milyon dolara ulaşmış, 1999 yılında 5 milyon dolara gerilemiştir. 1999 yılındaki % 64'lük gerilemesini, 2000 yılında telafi edememiş, ticaret hacmi % 5'lik artışla 5.522 milyon dolar olmuştur.

⁹⁸ Mehmet D. Düzgören, " Mardin Serbest Bölgesi ve İşleticisi: MASBAŞ, " *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.10.

Bölgede özellikle İsrail firmaları faaliyet göstermektedir. Toplam 32 ruhsatlı firma bulunmaktadır. Firmaların özellikle çalıştıkları ülkeler, Irak, Rusya, Türk Cumhuriyetleri, Malezya, Yeni Zelanda, Hong Kong, İtalya, Almanya, ve Hollanda dır.

Şekil 11. Mardin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi

(bin \$)

Kaynakça: DTM, **Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi**, (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.htm, 04/05/2001).

6.10. İstanbul - Trakya Serbest Bölgesi

Tekstil, konfeksiyon, trikotaj, elektrik ve elektronik konularındaki üretime yönelik serbest bölge talepleri karşısında, Bakanlar Kurulu'nun 22 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararnamesi ile Çatalca'ya 1.5 km mesafede 319 bin m²'lik bir alanı serbest bölge olarak belirlemiş, İstanbul-Trakya Serbest Bölge kurucu işletici İSBAŞ tarafından yap- işlet modeli ile yapılmasına karar verilmiştir⁹⁹.

Trakya'da çarpık yapılaşmayı önleyecek olan ve devletten bu kez hiç bir maddi katkı beklemeden, 1 milyar dolarlık yatırımla 5 yılda gerçekleştirilecek projenin yankıları da, yabancı yatırımcılar arasında tıpkı durgun suda atılan taşın halkaları gibi, dalga dalga büyüyerek yayılmıştır. Amerikalı'sından, Hollandalı'sına, Fransız'ından, Alman'ına,

⁹⁹ Levent Akbay ve Levent Korkut, "Serbest Bölgeler Özelleşiyor -4," **Dünya Gazetesi**, (İstanbul: 14 Mart 1991), s.7.

Japon'undan, Tayvanlı'sı, Koreli'sine kadar sayısız ülkeden girişimci, kendilerine ayrılan 500 milyon dolarlık yatırım pastasından pay alabilmek için projeyi gerçekleştirecek Şahinler Holding'in kapısını çalmaya başlamıştır ¹⁰⁰.

16 bin kişinin istihdam edileceği ortalama 1 milyar dolarlık bir ticaret hacmi yaratacak olan serbest bölge için ayrılan bölge ise 370 dönüm üzerinde yaklaşık 600 bin m²'lik kapalı alandır ¹⁰¹.

Bölgenin işleticisi olan İSBAŞ, bölgenin alt yapı ve üst yapı tesislerini inşa etmek, açık olanlar üzerinde işyeri yapılmasını sağlayarak bölgeyi işletmek, yükleme ve boşaltma hizmetlerini görmek, satış ve hizmet sözleşmeleri düzenlemek ve ayrıca, bölgenin işletilmesiyle ilgili tüm işlevleri yerine getirmekle sorumlu ve yükümlüdür ¹⁰².

Bölge 1999 yılında % 268'lik artışla 72 milyon dolar ticaret hacmi artışı yapmıştır. 2000 yılında 1999 artış rakamlarını yakalayamamış olsa bile % 150'lik artışla 181 milyon dolar olmuştur.

800'ü bulması beklenen yatırım adedinin tahminlere göre 2001 tarihinde bitmesi beklenmektedir. Önümüzdeki yıllarda 10 milyar dolarlık ticaret hacmi ve 10.000 kişilik istihdam yaratmayı hedeflemektedirler.

6.11. Kayseri Serbest Bölgesi

Kayseri Serbest Bölgesi'nin kurulması konusunda 97/9524 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 26.6.1997 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

¹⁰⁰ Hami Alkaner, "Trakya Serbest Bölgesi'nin Temeli Bu Ay Atılacak," **Dünya Gazetesi**, (İstanbul: 12 Haziran 1997), s.11.

¹⁰¹ Akbay ve Korkut, "Serbest Bölgeler Özelleşiyor -4," **a.g.e.**, s.7.

¹⁰² Öz ve Yahni, **a.g.e.**, s. 49.

Bakanlar kurulu onayı ile hem KAYSER A.Ş. bölgenin kurucu ve işletici şirketi olarak tescil edilmekte, hem de Ambar mevkinde bulunan 6 milyon 905 bin 854 m²'lik alan Kayseri Serbest Bölgesi ilan edilip, sınırları çizilmiş olmaktadır. Organize sanayi bölgesinin hemen yanında yer alan bu alanın etrafı yaklaşık 12 kilometre uzunluğundaki çitle çevrilecek, imar ve parselizasyon çalışmaları en kısa zamanda tamamlanarak yatırımcıların hizmetine sunulacaktır ¹⁰³.

1999 yılında üretimin büyük bir bölümünü ihraç eden Kumtel A.Ş. Kayseri Serbest Bölgesi'nde ilk yatırım yapan kuruluş olmuştur... Kayseri Serbest Bölgesi'nde yatırım çalışmalarına başlayan Kumtel A.Ş., halen Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde üretimini sürdürmektedir ¹⁰⁴.

Hizmete giren bölgenin 1998 yılı ticaret hacmi 656 bin dolardır. Kayseri Serbest Bölge'nin 2000 yılı ticaret hacmi artış oranı bütün serbest bölgeler arasında ilk sıradadır. 3330 kat artarak 22 milyon dolar olmuştur.

Bölgede faaliyette bulunan firmalar açık alan kirası 1 dolar (5000 m² üstü), kapalı alan kirası 3 dolar (alım-satım), açık stok sahası 2,25 dolar ödemektedirler.

6.12. Adana - Yumurtalık Serbest Bölgesi

1983 ve 1984 yıllarında sınai amaçlı projelerin bölgeye getirilmesi amacı düşüncesinden başlanarak 85/9201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 15.3.1995 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak Adana - Yumurtalık Bölgesin de 52 milyon m²'lik bir sahaya serbest bölge statüsü tanınmış ve 90/1214 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yap-işlet-devret modeline uygun bir şekilde TAYSEB A.Ş.'ne işletme hakkı verilmiştir ¹⁰⁵.

¹⁰³ Arif Kurt, "En Büyük Serbest Bölge Kayseri'nin," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 23 Haziran 1997), s. 9.

¹⁰⁴ Zafer Işık, "Kayseri Serbest Bölgesi'ne İlk Harç Kumtel'den," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25. İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s. 6.

¹⁰⁵ Erol Aygen, "Türkiye'de Serbest Bölgeler ve İskenderun Limanı," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 10 Ocak 1997), s.6.

Bölgede her çeşit sektör yapılaşmasına müsait ideal kuruluş yeri, üstün ulaşım imkanları ile desteklenmektedir. Bölge'nin karayolu ulaşımı otoyol bağlantısı ile deniz ulaşımı bitişiğinde ki Türkiye'nin en büyük özel sektör limanı olan ve günde 15.000 ton tahliye işlemleri yapabilen, 100.000 DT'luk gemilere hizmet veren Toros Limanı ile gerçekleşmektedir¹⁰⁶.

1991 yılının Şubat ayında altyapı çalışmaları başlamış Körfez Krizi nedeniyle bölgeye olan talebin düşmesi söz konusu olduğundan 1996 yılına kadar yatırımlar durdurulmuştur. Faaliyete geçtikten sonra 1999 yılında ticaret hacmi 2.202 milyon dolar olan bölgenin 2000 yılındaki ticaret hacmi 60.864 milyon dolar olmuştur.

6.13. Avrupa Serbest Bölgesi

ASB, 16.10.1996 gün 96/9108 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 16.03.1997 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmasıyla kurulmuştur. Kuruluş amacı bölgede ihracat ve yatırımları teşvik etmek, yabancı sermayeyi bölgeye çekmek, istihdam sağlamak, teknoloji transferi sağlamak ve Türk ekonomisine lojistik destek sağlayıp sinerji yaratmak olarak açıklanan bölge projesi dünya tekstil devleri sıralamasında ilk 50 arasında yer alan Şahinler Holding tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölge, tren yoluna 6 km., Tem yoluna yakın, Çorlu havalimanına 15 km., Tekirdağ Limanına ise 17 km. uzaklıkta 2.000.000 metrekare büyüklüğünde bir alana 3 milyar dolar tutarında alt ve üst yapı harcamalarıyla kurulmuştur. A.S.B., Avrupa Birliği ve K.E.I.B.'e üye ülkelere yakın coğrafi konumda yer almaktadır.

A.S.B. ile ülkemiz ihracatının lokomotif sektörü olan ve en çok Trakya'da yoğunlaşan tekstil sektörüne de % 50'lik kapasite ayrılarak, dünya ile yoğun rekabette bulunan sektörün, hem uzun ömürlü olmasını hem de pazarın yeniden kazanılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. 1999 yılında bölgede 12 milyon dolar ticaret hacmi oluşmuş, 2000

¹⁰⁶ Nazmi Civan, "Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Toros Adana -Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. ; TAYSEB," **Dünya Gazetesi**, (Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.6.

yılında % 723'lük artışla 105 milyon dolarlık hacim sağlanmıştır. Bölgede faaliyette bulunacak olan firmalar açık alan kirası satış 400/kira 10 \$/m²/yıl, kapalı alan kirası satış 1000 \$, açık stok sahası 4 \$/ m²/ay, depo kirası 4,0-9 \$/ m²/ay ödemektedirler.

6.14. Samsun Serbest Bölgesi

1.756 m'lik rıhtım uzunluğu, 588.250 m²'lik alanı, 12 m'lik maksimum derinliği ile, Karadeniz'in en büyük, Türkiye'nin ise 5. büyük limanı olan, Samsun Limanı Türkiye ekonomisi'nin kuzey'e açılan kapısı olarak önem arz etmektedir. Bunu değerlendirmek için 25 Eylül 1995'de SASBAŞ-Bayındır Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. kurulmuştur. İnşaatı 73.000 metrekare'lik alana 18 Ekim 1997 tarihinde başlanmış 20 Mart 1998 tarihinde işletmeye açılmıştır. 23.000 metrekare'lik üretim alanının % 51'lik kısmını kullanıcılara kiralanmış olup geri kalan yaklaşık 11.000 metrekarelik bölümü üretim için açık bulunmaktadır. Bölge 10.000 metrekare'lik stok sahası yanında, 5.000 metrekare'lik genel amaçlı antrepoya sahiptir.

Bölgede makina tamir-montaj, kimyevi madde, gıda işleme, tekstil, ambalajlama faaliyetleri yapılmakta olup, Rusya ve Ukrayna'ya düzenli Ro-Ro seferleri yapılmaktadır. BDT ülkeleri, İran ve Orta Asya Ülkelerine transit taşımacılık yapılmaktadır. Bölgede 9 adet kullanıcı bulunmakta ve 3 tanesi fabrika bina yapımlarını devam ettirmektedir.

Bölgede faaliyet göstermek isteyen firmalar açık alan kirası 1,5 \$/ m²/yıl(üretim), kapalı alan kirası 5,00 \$/ m²/ay(işyeri), açık stok sahası 4,00 \$, depo kirası 3,50-5,00 \$ ödemektedirler.

Samsun Serbest Bölgesi, 1998 yılında 1.958 milyon dolar hacim yaratmış, 1999 yılında % 124 artışla 4.384 milyon dolar ticaret hacmi yaratmıştır. Ticaret hacmi 2000 yılında 16.845 milyon doları bulmuştur.

6.15. İzmir-Menemen Deri Serbest Bölgesi

İzmir-Menemen Deri Organize Bölgesi yoğun çalışmalar sonucu 28.08.1993 tarih ve 23094 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 97/9775 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Menemen Deri Serbest Bölgesi olarak ilan edilmiştir. Daha sonra bölge, Yüksek Planlama Kurulu'nun 10.08.1998 tarihindeki kararı ile deri serbest bölgesinden çıkarak her türlü sektörün faaliyetlerinin sürdürebileceği bir serbest bölge konumuna gelmiştir.

Bölge 189 parselden oluşmakla birlikte bölgede faaliyetlerine devam eden 120 işletmede 8500 kişi istihdam etmektedir. Şu anda dünyada yaşanan globalleşmiş kriz bölgemizde fazlasıyla etkilemiş çalışan fabrika sayımız ve istihdam kapasitemiz bir hayli azalmıştır ¹⁰⁷.

İzmir-Menemen Deri Serbest Bölgesi 1998 yılında 178 milyon dolarlık hacim yaratmıştır. Yaşanan kriz bölgenin ticaret hacmini etkilemiş sadece % 1,1'lik bir artışla 1999 yılını 180 milyon dolarla tamamlamıştır. 2000 yılında ise 240 milyon dolarlık hacimle % 33'lük bir gelişim göstermiştir.

Bölgede faaliyet göstermek isteyen firmalar yıllık(m²) 15 dolar karşılığında ofis kiralayabilirler. Bölgenin yıllık depo kirasının bedeli metrekare başına 4-5,5 dolar arasında değişmektedir.

6.16. Rize Serbest Bölgesi

1994 yılında Çay İşletme Genel Müdürlüğü'ne ait ana tamir fabrikasının 85 dönümlük kısmı şirketimiz tarafından 49 yıllığına kiralanmış ve Rize Serbest Bölgesi kurulmuştur. Bölgemiz 20.000 metrekare kapalı alana sahiptir. 40.000 metrekarenin üzerinde de yatırıma müsait açık alan mevcuttur. Nisan 1998 yılında işletmeye açılan

¹⁰⁷ Pınar Atik, "Menemen Deri Serbest Bölgesi," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.35.

bölgemizde 9 firma faaliyet ruhsatı almış olup, 1998 yılında 4 kullanıcı faaliyete başlamış 5 firmada faaliyet için ek süre istemiştir ¹⁰⁸. 1998 yılında 1.726 milyon dolar işlem hacmi elde eden bölge % 594'lük bir artış sağlamış, 1999 yılını 11.987 milyon dolarlık işlem hacmiyle kapatmıştır. 2000 yılında ise 15.816 milyon dolarlık ticaret hacmi gerçekleşmiştir. Bölgede açık alan için 4 dolar alınmaktadır. Ofis için 8 dolar, açık stok sahası için 4 dolar, depo kirası için 3,5 dolar ücret alınmaktadır.

6.17. Diğerleri

05.07.1999 yılında Gaziantep Serbest Bölgesi faaliyete geçmiş ve 2000 yılında 35.671 bin dolarlık ticaret hacmi yaratılmıştır. Şu anda mevcut bölgeler haricinde proje aşamasında olan 4 bölge bulunmaktadır. Bunlar; Kocaeli, Bursa, Denizli, Tübitak-Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesidir. GAP kapsamında sulu tarıma geçilmesi ile birlikte tarımsal patlamanın yaşandığı Şanlıurfa'da serbest bölge kurulma çalışmaları son aşamaya gelmiştir. Bakanlar kurulunun kararı ile yer ve sınırları tespit edilen ancak henüz faaliyete geçmemiş serbest bölgeler ise; Zonguldak-Filyos, İstanbul Kıyı Bankacılığı, İpekyolu Vadisi dir. Kıbrısta serbest bölge çalışmaları yapılmakta yetkililer Kuzey Kıbrıs'ı serbest bölge yapmak istediklerini, proje üzerinde çalıştıklarını ve serbest bölgeyi 5 yıl içinde gerçekleştireceklerini belirterek, altyapı çalışmalarını tamamlayarak Kuzey Kıbrıs'ı en büyük serbest bölge yapacaklarını ¹⁰⁹ açıklamışlardır.

7. SERBEST BÖLGELER İŞLETİCİ, KURULUŞ MODELLERİ VE KURULUŞ YERLERİ

Serbest Bölgeler Kanununun ilk uygulamaları 1987'de kamu arazisi üzerine kurulan ve alt yapı harcamaları da devlet tarafından karşılanan Mersin ve Antalya serbest bölgeleri

¹⁰⁸ İsmet Namoğlu, "Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: RİSBAŞ," *Dünya Gazetesi*, (Özel Ek :25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999), s.10.

¹⁰⁹ Erol Gönenc, "Kuzey Kıbrıs, Serbest Bölge Olacak," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 10 Ocak 1997), s.11.

olmuştur. Daha sonra, Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu'nun genel bütçe içine alınmasıyla, daralan mali imkanlar çerçevesinde serbest bölgelerin özel sektör firmaları tarafından da kurulabileceği fikri olgunlaşmış ve 1990 yılında faaliyete geçen Ege ve İstanbul Atatürk Havalimanı serbest bölgelerinin ardından 1992'de faaliyete geçen Trabzon Serbest Bölgesi de kamu arazisi üzerine özel tarafından kurulmuştur ¹¹⁰.

Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi de kamu arazisine TAYSEB tarafından kurulmuştur. İstanbul-Deri, İstanbul-Trakya, İstanbul-Kıyı Bankacılığı serbest bölgeleri özel araziye özel kuruluşlar tarafından inşaa edilen bölgelerdir. Kamu arazisine kurulan bölgelerde üst finansman özel kullanıcılar tarafından yapılmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlı olarak, serbest bölgelerin kurulmasından ve/veya işletilmesinden sorumlu işletici veya kurucu-işletici şirketler görevlendirilmiştir. Bu şirketlerin görev ve sorumlulukları, Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği ile her bir şirket için akdedilen işletme ve kuruluş ve işletme sözleşmesinde belirlenmiştir ¹¹¹.

Türkiye'de gerçekleştirilen modele göre her serbest bölgede, hükümetle imzalanan imtiyaz sözleşmesi gereğince bir işletici şirket bulunmaktadır. İşletici, kullanıcılara tahsis edilen arazilerin teslimi, kiraların toplanması dışında taşıma, yükleme boşaltma, elektrik, su tevziatı, sağlık, itfaiye gibi genel hizmetleri belli bir tarifeye göre ücret karşılığı yapar. Bu ücret tahsilatının her ay % 4'ünü fona yatırır ¹¹².

Bölge işleticilerinin serbest bölgelerin kurulma yerlerini seçerken diğer ticaret alanlarına yakın olması gibi önemli noktalara dikkat etmesi gerekmektedir. Böylece bölgeden diğer bölgelere olan ticarete ulaşım problemi olmayacaktır. Kültür, dinlenme ve eğlenme merkezlerine olan yakınlık bölgenin tercih edilmesinde etkili olmaktadır.

¹¹⁰ Duran, "Serbest Bölgelerimiz Kullanıcılara Risksiz ve Karlı Bir Ortam Sunuyor," a.g.e., s. 36.

¹¹¹ HDTM, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor, a.g.e., s.7.

¹¹² Alacaklıoğlu, Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar, a.g.e., s.7.

Firmaların maliyetlerinde de önemli bir unsur olan ulaştırma ve taşımacılık maliyetlerinin de böylece aşağı çekmektedir. Önemli merkezlere ulaşım mesafeleri ek 3’de sunulmuştur.

8. SERBEST BÖLGELERİMİZİN TİCARET HACİMLERİ

Toplam işlem hacminin 1990’dan bu yana 4 kat arttığı görülmektedir. En fazla ticaret hacmi artışına sahip olan bölge ise Tuzla Deri (İstanbul Deri) Serbest Bölgesi olmuştur. 1995’de 92 milyon dolar ticaret hacmi yaratılırken, 1997’de bu rakam 1.127 milyar dolar, 2000 yılında ise 4.059 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Antalya kadar geçmişe sahip olmamasına rağmen ticaret hacmi bakımından Antalya’nın 19, Mersin’in 2.26 katı büyüklüğüne ulaşmıştır. (Tablo 12)

Antalya Serbest Bölgesi faaliyete geçtiği 1988 yılından bu yana istenilen verimi sağlayamamıştır. 1996 yılında ise ticaret hacminde düşme gözlenmiştir. Antalya gibi istenileni veremeyen bir diğer bölge Trabzon Serbest Bölgesi dir. 1992 yılında faaliyete geçen bölge 1995 yılında 148 milyon dolar ile en yüksek ticaret hacmini oluşturmuş, izleyen yıllarda ise giderek düşmeye başlamıştır. Mersin Serbest Bölgesi ilk kurulan bölgelerden biri olması avantajından dolayı ticaret hacmi de diğerlerine oranla yüksektir. 1990 yılında faaliyete geçen İstanbul Atatürk Havalimanı ise yüksek artışlar göstermemesine rağmen emin adımlarla ilerleyişini sürdürmüş ve 1998 yılında 1.778 milyar dolar ile İstanbul-Deri Serbest Bölgesin’den sonra en fazla ticaret hacmini yaratmıştır. Nitekim 1998 yılında İstanbul-Deri Serbest Bölgesi hem Mersin hem de Antalya Serbest Bölgeleri’ni geride bırakarak birinci olmuştur. Mardin ve Doğu Anadolu Serbest Bölgeleri, yeni kurulmanın verdiği alt ve üst yapı sorunlarından dolayı yavaş gelişmektedir. Doğu Anadolu Serbest Bölgesi 1997 yılında bir önceki seneye göre düşüş göstermiştir. Mardin Serbest Bölgesi ise Doğu Anadolu Serbest Bölgesine göre çok daha iyi bir trend izlemiştir.(Tablo 12) Doğu Anadolu Serbest Bölgesi, 2000 yılında düşme seyrini durdurmuş ve 1.789 milyon dolarlık hacim yakalamıştır. Mardin Serbest Bölgesi ise, 1997 ve 1998 yıllarındaki parlak dönemlerini geride bırakarak, 5 milyon dolar

seviyelerine gerilemiştir. İki bögenin coğrafi açıdan yakın olması ve bölge yönetimlerinin rekabet yaratması bölgeler arası para akımı meydana getirmiştir.

1998 yılında faaliyete geçen bölgeler arasında İzmir-Menemen Serbest Bölgesi 240 milyon dolar'la en fazla ticaret hacmine sahip olan bölgedir. İstanbul-Trakya Serbest Bölgesi 181 milyon dolar'la geriden takip etmektedir. Samsun ve Rize Serbest Bölgeleri coğrafi konum nedeniyle birbirlerine yakın değerler izlemektedir. İki bölgede 16 milyon dolar seviyesinde ticaret hacmine sahiptirler.

Avrupa Serbest Bölgesi kendisinden beklenen gelişmeyi göstermiş 12 milyon dolar olan ticaret hacmini 105 milyon dolara çıkarmıştır. Gaziantep, Kayseri ve Adana-Yumurtalık Serbest Bölgeleride ticaret hacimlerini arttırmaya devam ettirmektedir. 1991 yılından beri ticaret hacmi bakımından Mersin birinci sırada yer almaktadır. 1992 yılı hariç diğer yıllarda ikinci Sırada Ege Serbest Bölgesini görmekteyiz. Üçüncü sırada ise İstanbul Atatürk Havalimanı gelmektedir. 1997 yılında İstanbul-Deri Serbest Bölgesi üçüncülüğü Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nin elinden almış ve çıkışını arttırarak 1998 yılında birinci sıraya yerleşmiştir. Aynı yıl Mersin Serbest Bölgesi'nin hacminde düşüş meydana gelmiş, ikinci sırayı İstanbul-AHL Serbest Bölgesine bırakmıştır. 2000 yılına bakıldığında, İstanbul Deri Serbest Bölgesinin 4 milyar dolarlık ticaret hacmiyle ilk sırayı aldığı ve Mersin'in 3. sıraya gerilediği görülmektedir.

Bütün bölgelerin toplam ticaret hacimlerinin dağılımına baktığımızda, 1988 yılında sadece iki bölge faaliyeteydi; Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleri, 2 yılda 153.768 bin dolarlık ticaret hacmi gerçekleştirmişlerdir. Bu yılda bölgelerden Türkiye'ye olan ticaret hacmi 53 milyon dolarla en fazla olan bölümdür. 1989 yılında ticaret hacmi düşmüş, yurtdışından bölgelere olan ticaret hacmi ağırlık kazanmıştır. 1990 yılında ise ticaret hacmi 129 milyon dolarlık artışla 282 milyon dolar olmuştur. 1992 yılına gelindiğinde toplam ticaret hacmi 627.568 milyon dolara ulaşmıştır. 1994 yılında bölgelerden Türkiye'ye olan ticaret hacminde patlama yaşanmış, benzer bir artışta 1995 yılında 902.017 milyon dolarla yurtdışından bölgelere olan ticaret hacminde gerçekleşmiştir. Türkiye'den bölgelere ve

bölgelerden yurtdışına olan ticaret hacmi 545 milyon dolar civarında birbirlerine yakın değerler izlemektedir. Bu yakın değerler 1998 yılında bölgelerden yurtdışına olan ticaret hacmi lehine bozulmuştur. 1993 yılında 1.020 milyon dolara çıkan ticaret hacmi toplamı 1997 yılında 5.5 milyon dolara ulaşmıştır. Söz konusu ticaret hacminin yüzde 13'ü Türkiye'den Serbest Bölgelere, yüzde 37'si Serbest bölgelerden Türkiye'ye yüzde 36'sı yurtdışından serbest bölgelere ve yüzde 14'ü Serbest bölgelerden yurtdışına şeklinde gerçekleşmiştir ¹¹³. 2000 yılında seyir değişmemiş bölgeden Türkiye'ye yapılan ticaret hacmi en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 1990 yılından başlamak üzere 2000 yılı dahil her yıl, bölgelerden Türkiye'ye olan ticaret hacmi en yüksek değerlere sahip olmuştur.

Ülkeler ve ülke gruplarına göre ticaret hacmine bakıldığında bölgelerden Türkiye'ye yapılan ticaret 5.730 milyon dolar ile ilk sırayı almaktadır. AB ülkeleri 3.308 milyon dolarla ikinci sırada yer almaktadır. İslam ülkelerine yani orta doğuya yapılan ticaret özellikle konulan ambargolar, politik sebeplerden gerilemiş, 283 milyon dolar olmuştur. Rusya'ya olan ticaret hacmimiz Türk Cumhuriyetlerine olan dan fazladır.(Tablo 11)

Tablo 11. Serbest Bölgeler Toplam Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı

(bin \$)

2000 YILI	Y.dışından Bölgeye	Bölgeden Yurtdışına	Toplam
1. OECD ÜLKELERİ	3,375,547	722,324	4,097,871
A. AB ÜLKELERİ	2,681,394	627,586	3,308,980
B. DİĞER OECD ÜLKELERİ	694,153	94,738	788,891
2. DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	28,428	30,237	58,665
3. TÜRK CUMHURİYETLERİ	104,340	92,219	196,559
4. ESKİ SSCB	175,860	70,332	246,192
5. İSLAM ÜLKELERİ	143,051	140,884	283,935
6. DİĞER ÜLKELER	568,827	117,695	686,522
7. TÜRKİYE	982,807	4,748,043	5,730,849
GENEL TOPLAM	5,378,859	5,921,734	11,300,593

Kaynakça: DTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler (Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ocak 2001).

¹¹³ Kaya Tuncer, "Serbest Bölge ve Yabancı Sermaye," Egevizyon Dergisi, Y. 6, S. 23, (İzmir: ESIAD Yayınları, Haziran-Ağustos 1998), s.15.

Yapılan ticaret de en çok paya sahip olan ürünler 10.363 milyon dolarla sanayi ürünleri oluşturmaktadır. İkinci sırayı 920 milyon dolarla tarım ürünleri izlemekte, son sıra da ise 16 milyon dolar ile maden ve taş ocakları ürünleri gelmektedir.

Serbest bölgelerimiz de, 1996 yılında 864'ü yerli, 212'si yabancı olmak üzere toplam 1076 kullanıcı bulunmaktaydı. 1997 yılına girildiğinde "...teşvik sisteminin sağlıklı işlemesi, bürokratik işlemlerin az olması ve üretim maliyetleri açısından pek çok avantaj taşınması nedeniyle serbest bölgeye olan talep önemli ölçüde artış kaydedilmiştir¹¹⁴. Yerli kullanıcı sayısı 1395, yabancı kullanıcı 289 olmuştur. Toplamda 1684 kullanıcıya ulaşılmıştır. 1998 yılında ise bu oran 1934 olmuş, bunun 1623 yerli, 311 ise yabancı kullanıcılardan oluşmuştur. 2000 yılı sonu itibariyle ülkemizde bulunan 19 adet serbest bölgede 2.275'i yerli 448'i yabancı olmak üzere 2.723 firma faaliyet göstermekte olup istihdam hacmi 19.432 kişiye ulaşmıştır.

1984 Eylül'ünde DPT bünyesinde Serbest Bölgeler Başkanlığı'nın kurulması, ardından oluşturulan bir özel ihtisas komisyonu ile serbest bölgelerin dünyadaki kullanıma ve ülke ekonomisine katkılarının belirmesinden sonra, günümüz koşullarına uygun mevzuatıda çıkarılan Türkiye, 17 yıllık süre içinde bu alanda oldukça önemli adımlar atmıştır¹¹⁵.

¹¹⁴ Kürşad Tüzmen, "Bu Yıl Serbest Bölge Talebinde Patlama Yaşanıyor," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 25 Haziran 1997), s.4.

¹¹⁵ Levent Akbay ve Levent Korkut, "Serbest Bölgeler Özelleştiriliyor 1," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 11 Mart 1991), s.7.

Tablo 12. Serbest Bölgeler Yıllık Ticaret Hacmi

BÖLGELER	(bin \$)										
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Mersin	252.533	420.354	414.641	543.148	927.740	1.400.038	1.650.132	1.792.600	1.697.068	1.504.442	1.767.854
Antalya	7.910	14.781	30.428	62.750	88.995	175.096	141.174	180.592	168.084	176.153	215.132
Ege	82	28.124	55.832	227.653	453.030	704.059	912.886	1.429.659	1.446.380	1.188.896	1.662.598
İst-AHL	1.584	27.948	121.789	173.742	444.915	437.938	510.333	866.232	1.778.062	2.196.891	2.893.199
Trabzon	-	-	4.878	13.616	44.112	148.764	119.318	96.196	57.482	26.662	15.914
İst-Deri	-	-	-	-	-	92.871	195.861	1.127.785	2.354.483	2.486.357	4.059.383
Doğu anadolu	-	-	-	-	-	-	3.083	1.001	476	614	1.789
Mardin	-	-	-	-	-	-	1.433	13.808	13.698	5.270	5.522
İzmir-Menemen	-	-	-	-	-	-	-	-	178.578	180.678	240.262
Samsun	-	-	-	-	-	-	-	-	1.958	4.384	16.845
Rize	-	-	-	-	-	-	-	-	1.726	11.987	15.816
İstanbul-Trakya	-	-	-	-	-	-	-	-	19.769	72.784	181.535
Avrupa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.834	105.655
Adana-Yumurtalık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.202	60.864
Kayseri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	656	22.554
Gaziantep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.75	35.671
TOPLAM	262.109	491.207	627.568	1.020.909	1.958.792	2.958.766	3.534.220	5.507.873	7.717.764	7.886.562	11.300.593

Kaynakça: A. Suha Alacaklıoğlu, Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar (Ya.No.1998-70, İstanbul: İTO Yayınları, 1998, s.36). ;DTM, Serbest Bölgeler Ticaret Hacmi , (www.dtm.gov.tr/sb/SBIST.htm., 04/05/2001).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER'DEKİ KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

1. SERBEST BÖLGELER'DE UYGULANMAYAN KANUNLAR VE TÜRK TİCARET KANUNUNUN DURUMU

Daha fazla serbestleştirilme, yabancı sermaye için daha fazla güvenli bir ortamın sağlanması, bürokratik işlemlerin en aza indirildiği bir yapıdan yararlanmak üzere 15.06.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete ile, yürürlüğe giren ¹¹⁶ 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile yapısına uygun özel düzenlemeler yapılmış bölgelerde uygulanmayacak olan kanunlar belirtilmiştir.

Serbest Bölgeler Kanununun 6. maddesinde, “bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.” denilmektedir. Buna göre aşağıdaki kanunların uygulanmayacağını söylemek mümkündür:

- Emlak Vergisi Kanunu,
- Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu,
- Damga Vergisi Kanunu,
- Harçlar Kanunu,
- Katma Değer Vergisi Kanunu,
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu,
- 1567 sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu.

¹¹⁶ H. Hüseyin Şahin, “Serbest Bölgelerin Vergi Mevzuatımız Karşısındaki Durumu,” **Maliye Postası Dergisi**, S.409, (Ankara: Nabu Ofset Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık Sanayi, 15 Eylül 1997), s.66.

Bunun yanında Serbest Bölgeler Kanununun 12. maddesinde hangi düzenlemelerin serbest bölgede uygulanmayacağı açıkça belirtilmiştir. Buna göre:

- 1580 sayılı Belediye Kanununun 15. maddesinde 5., 22., 25., 32. ve 47. bendleri dışında kalan hükümler.
- 5682 sayılı Pasaport Kanunu.
- 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de Seyahat ve İkametleri Hakkındaki Kanun ile 2007 sayılı Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına tahsis edilen, Sanayi ve Hizmetler Hakkındaki Kanun ile ek ve değişiklikler.
- 6224 sayılı Yabancıyı Teşvik Kanunu.
- 2677 sayılı Sivil Hava Meydanları, Limanlar ve Sınır Kapılarında Görev ve Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkındaki Kanun.
- 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu.
- 682 sayılı Sayıştay Kanunu.
- 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümleri ile diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri uygulaması sözkonusu değildir ¹¹⁷.

“Diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz” denilmesine rağmen, Türk Ticaret Kanununda(T.T.K) bu hükme dair bir aykırılığın olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Bunun için Türk Ticaret Kanunun da yer alan ve önemli olan tacir sıfatının kazanılmasına bakılabilir. Çünkü, kanunumuzda ticari işletme esası kabul edilmesine rağmen, tacir sıfatıyla ilgili düzenlemeler yapılmış belirli sonuç ve hükümler getirilmiştir.

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği’nin 11. maddesinde “bölgede faaliyette bulunmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler, “Faaliyet Ruhsatı” almak için ...” ibaresi bulunmaktadır ¹¹⁸. Burada gerçek ve tüzel kişiler, önem taşımaktadır. Çünkü T.T.K’nun md. 14/1’e göre gerçek kişilerin tacir sıfatını taşıması için onların bir ticari işletmeyi kendi adlarına işletmeleri şarttır denilmektedir. Tüzel kişilerin tacir sıfatını kazanmaları ise

¹¹⁷ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.5.

¹¹⁸ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.17.

T.T.K. 'nun 18. maddesinde düzenlenmiştir. Yani faaliyette bulunacak kişilerin tacir sıfatını kazanmaları önem taşımaktadır.

T.T.K. madde 14/2'de "...işletmesini ticaret siciline kayıt ettirerek keyfiyeti ilan etmiş olan kimse, fiilen işletmeye başlamamış olsa bile tacir sayılır" denilmektedir. Yani tacir sıfatının kazanılması ticaret siciline kayıtlarla birlikte kazanılmaktadır. Serbest Bölgeler Kanununun 13. maddesinde "bu kanunda düzenlenmesi yönetmeliğe bırakılan konularla, serbest bölgelerde faaliyette bulunacak işleticilerin teşekkül tarzı, görev ve yetki sorumlulukları, bu işletici ve kullanıcılara verilecek faaliyet ruhsatları ve iptali, bunların sınai ve ticari sicillerin tutulması, yönetmelikle düzenlenir" denilmekte ticaret sicilinden bahsedilmektedir.

Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliğin de sicillerin nasıl tutulacağı 12. maddede düzenlenmiştir. Buna göre kendilerine "faaliyet ruhsatı verilen gerçek ve tüzel kişiler faaliyete başlamadan önce, Bölge Müdürlüğü Tescil Bürosun da "Sicil Defterine" kaydedilir. Yapılan kayıta, ruhsatta bulunan bilgiler ile ilgilinin icra edeceği meslek ve ticari faaliyet dalı aynen işlenir ve ilgiliye bir ticaret ve sınai sicil numarası ile üzerine işlendiği bir " Sicil Belgesi " verilir..." denilmektedir ¹¹⁹.

Buna göre serbest bölgelerde ruhsat olarak faaliyet gösterecek tacirlerin bölgenin bulunduğu yerdeki ticaret siciline kayıt olması zorunluluğu vardır. T.T.K.'nun uygulaması bölgelerde sicil tutulmasına ayrıca bir engel değildir. Bu yüzden T.T.K.'nun tüm hükümleri uygulanabilir olarak gözükmektedir.

2. SERBEST BÖLGELER'DE TUTULMASI GEREKEN DEFTERLER

Bölgelerde tutulması gereken defterler, Serbest Bölgeler Kanununda ve S.B.U.Y.'nin 23. maddesinde 'Defter ve Kayıtların Tutulması' başlığı altında açıkça belirtilmemiştir. Yönetmeliğin 23. maddesinde 'bölgedeki faaliyetlerin düzenli bir şekilde

¹¹⁹ DTM, Serbest Bölgeler Mevzuatı, a.g.e., s.5.

yürütülmesinin temini amacıyla B.K.İ. veya işletici ile kullanıcılar, kanunen tutmak zorunda oldukları defterlerini Türkçe düzenlemekle,...' ifadesi yer almıştır. Kanunen tutulması gereken defterler ifadesiyle T.T.K.'nda ve V.U.K.'nda yapılan düzenlemeler akla gelmektedir.

2.1. Türk Ticaret Kanununa Göre

Türk Ticaret Kanununun 66. maddesinde “her ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu borç ve alacak münasebetlerini ve her iş yılı içinde elde edilen neticeleri tespit etmek maksadıyla işletmesini mahiyet ve önemini gerektirdiği bütün defterleri ve bilhassa, diğer kanunların hükümleri mahfuz kalmak üzere aşağıdaki defterleri Türkçe olarak tutmaya mecburdur” denilmektedir¹²⁰. Maddeden de anlaşılacağı üzere Ticaret Kanununun uygulamasında yer alan defterler kullanım alanı bulacaktır.

T.T.K'nun 67. maddesinin 3. bendinde “ 66. maddenin 1 ila 3. bentlerinde sayılan defterleri tutma mükellefiyetini hiç veya kanuna uygun şekilde yerine getirmeyip de ikinci fıkraya göre sorumlu olanlar belli oranda para cezasıyla cezalandırılır. Defterin kanuna uygun şekilde tutulmaması halinde bunları tutmakla görevlendirilmiş olan kimseler dahi aynı cezaya mahkum edilirler. Diğer kanunlarda bulunan cezai hükümler mahfuzdur” denilmektedir.

2.2. Vergi Usul Kanununa Göre

Mükelleflerin önemli bir bölümü, mükellefiyet türlerine göre Vergi Usul Kanununun öngördüğü sayıda defter tutmak ve buna ilişkin olarak belirlenen düzene uymak durumundadır.

¹²⁰ Oğuz İmregün, **Ticaret Hukuku** (Ya.No.9. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Ekim 1993), s.49.

Ekonomik faaliyet içinde yer alan fertler, bu faaliyetin gereği olarak defter tutma zorunluluğunu duymaktadır. Her şeyi akılda tutabilmek olanaksızdır. Vergi Usul Kanunu buna ek olarak mükellefleri vergiye ilişkin bazı amaçlar içinde defter tutmaya zorlamaktadır ¹²¹. 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 172. maddesinde, “aşağıda yazılı gerçek ve tüzel kişiler bu Kanunun esaslarına göre defter tutmaya mecburdurlar:

1. Ticaret ve Sanat Erbabı,
2. Ticaret Şirketleri,
3. İktisadi Kamu Müesseseleri
4. Dernek ve Vakıflara ait İktisadi İşletmeler,
5. Serbest Meslek Erbabı,
6. Çiftçiler,

İktisadi Kamu müesseseleriyle, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler, defter tutma bakımından tüccarların tabi oldukları hükümlere tabidirler.” hükmü yer almaktadır. 213 sayılı V.U.K.’nun 176. maddesinde yer alan I. sınıf ve II. sınıf tüccar ayırımına göre tutulması gereken defterler bilanço ve işletme esasına göre ayrılmıştır ¹²².

213 sayılı Vergi Usul Kanununun 182. maddesinin 4 numaralı bendinde yer alan bilanço esasında tutulacak defterlerden ‘Günlük Kasa Defteri’ tutma zorunluluğu 4369 sayılı kanunla kaldırılmıştır. Günlük kasa defteri tutma zorunluluğunun kaldırılmasına paralel olarak defterin tutulma şekline ilişkin açıklamaların yer aldığı mükerrer 185. maddede kaldırılmıştır. 4369 sayılı kanunla V.U.K.’nun 193. maddesinde yer alan işletme esasına göre tutulacak defterlerden ‘Günlük Parekende Satış ve Hasılat Defteriyle’, mükerrer 194. maddesindeki defter tutma açıklamaları ve mükerrer 196. maddesindeki ‘Kambiyo Senetleri Defteri’ kalkmış bulunmaktadır.

¹²¹ Sadık Kırbaş, **Vergi Hukuku. Temel Kavramlar, İlkeler ve Kurumlar** (7.B. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1995), s.74.

¹²² **Vergi Usul Kanunu.** (www.hukukcu.com. tr., 29 Eylül 2001).

Günlük kasa defteri, günlük perakende satış hasılat defteri ve kambiyo senetleri defteri tutma zorunluluğu kaldırıldığı için T.T.K.'nin defterlerin tasdik zorunluluğunu düzenleyen 220. maddesinden de çıkartılmışlardır.

2.3. Serbest Bölgelerde Tutulması Gereken Defterler

Serbest Bölgeler Kanununda ve Yönetmeliğinde konu hakkında açıkça bir ifade ortaya konulmamıştır. Konu için T.T.K.'nda belirtilen açıklamalar ışığında serbest bölgede faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişilerin T.T.K.'nda belirtilen defterleri tutması gerekmektedir. Defter tutma konusunda diğer kanunların hükümleri T.T.K'nun 66. maddesi ile saklı tutularak V.U.K ile uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

12 Şubat 2000 tarihinde yayımlanan 2000/1 sayılı genelgeyle 9 Temmuz 1998 tarih 98/5 sayılı genelgenin bazı maddeleri değişmiş buna göre, malların bölgeye girişi, çıkışı ve bölge içi satışları envanter defterine işlenecek ve envanter defteri kullanıcılar tarafından Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü'ne de onaylatılacak, gerektiğinde Bölge Müdürlükleri bilgisi dahilinde Serbest Bölge Müdürlüğü'nün incelemesine hazır bulundurulacaktır.

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne 4 Kasım 1998 tarihinde yayımlanan 98/7 sayılı tek fatura kullanımına ilişkin genelge hükümlerine göre, faturanın şekil şartları belirlenmiş, Serbest Bölge Müdürlüğüne bir seferde en fazla elli adet fatura onaylayacak ve onaylanan faturaların numaraları Fatura Tasdik Defteri'ne kaydedilecektir. Bu faturaların örneklerini 3'er aylık dönemler itibariyle Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarının 20. gününe kadar bir adet serbest bölge işlem formu ekinde Serbest Bölge Müdürlüğüne vereceklerdir.

Ayrıca, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununa göre, kurulan kurumlar ve katma değer vergisi mükellefiyeti bulunmayan firmaların 213 sayılı Vergi Usul Kanununa göre belge düzenleme mecburiyeti bulunmamaktadır. Ancak, bu kurumların Vergi Usul Kanununa göre belge kullanmak istemesi halinde, kullanacakları belgelerini 'Vergi Usul Kanunu Uyarınca, Vergi Mükellefleri Tarafından Kullanılan Belgelerin Basım ve Dağıtım

Hakkında Yönetmelik' hükümlerine göre anlaşmalı matbalarda bastırmaları veya notere onaylattırmaları gerekmektedir¹²³.

3. SERBEST BÖLGELER'DE UYGULANAN MUHASEBE SİSTEMİ

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 23. maddesinde B.K.İ. veya işletici ile kullanıcılar, kanunen tutmak zorunda oldukları defterlerini Türkçe düzenlemekle, Bölge Müdürlükleri ile Genel Müdürlükçe yetkili kılınan merci ve görevlilere talep edilecek bilgi ve belgeleri zamanında vermekle ve her türlü defter, belge ve diğer gerekli dokümanı bu merci ve görevlilerin kontrolüne açık bulundurmamakla yükümlü olup, muhasebe kayıtlarına, bölge dışındaki faaliyetlerine ilişkin hesaplarını hiçbir şekilde ve suretle işleyemezler denilmektedir. Hesap planı hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamış olduğu görülmektedir.

Bölgedeki kullanıcılar, hesap düzeni sağlaması ve iş olgularının kayıtlanması açısından Maliye Bakanlığı'nın 26.12.1992 tarih ve 21447 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği 1'deki Tek Düzen Hesap Planı'nı kullanabilirler. Aynı tebliğde yer alan mali tablolardan, temel olan bilanço ve gelir tablosu, ek mali tablolardan, satışların maliyeti tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu, kar dağıtım tablosu, öz kaynaklar değişim tablosununda düzenlenmesinin yarar sağlayacağı belirtilmektedir.

4. SERBEST BÖLGELER'DE UYGULANAN GÜMRÜK KANUNU VE KAMBIYO REJİMİ

4458 sayılı yeni Gümrük Kanunu ile, gümrük mevzuatımızı ülkemizin imzaladığı uluslararası anlaşmalara ve Avrupa Topluluğu Mevzuatına uyumlu hale getirmeye çalışılmıştır. Gümrük mevzuatını tek metinde toplayıp, köklü değişiklikler içeren yasa,

¹²³ Şahin, "Serbest Bölgelerin Vergi Mevzuatımız Karşısındaki Durumu," a.g.e., s.70.

gümrük tarifesinin tanımını yeniden yapmakta, böylelikle dış ticaret politikalarına uyarlanabilecek esnekliği içeren bir gümrük tarifesi oluşmasına imkan vermektedir. İhracatın daha kolay yapılmasını sağlayacak usul ve esasları belirleme konusunda Gümrük Müsteşarlığı'nı yetkili kılmaktadır.

4458 sayılı Gümrük Kanunu, 04.11.1999 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış ve yayımından üç ay sonra 05.02.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun ikiyüz kırksekiz madde, onüç kısım, otuzyedü bölüm ve ondört ayırımdan oluşmuştur.

1615 sayılı eski Gümrük Kanunu ile, 4458 sayılı yeni Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği arasındaki serbest bölge farklılıkları tablo 13'de belirtilmiştir.

Tablo 13. Eski ve Yeni Gümrük Kanunu ve Yönetmeliklerinde Serbest Bölgeler

Konular	1615 Sayılı Gümrük Kanun ve Yönetmeliği (ESKİ)	4458 Sayılı Gümrük Kanun ve Yönetmeliği (YENİ)
Serbest bölgeler	1996 yılında mevzuata K.H.K ile eklenmiştir. İşlemler Serbest Bölge mevzuatına göre yürütülmüştür.	Gümrük Kanunu'nun 152 ila 162. maddeleri arasında, yönetmeliğin 654 ila 674. maddeleri arasında açıkça serbest bölgeler konusuna yer verilmiştir
Serbest Bölgeden çıkış ya da ihracat	Türkiye'den serbest bölgeye ihracatın sadece çıkış rejimi hükümlerine tabi olduğu belirtilmiş ama ihracat olanaklarından yararlanma konusu açıklanmamıştır.	Çıkış ya da ihracat kavramının Türkiye'de normal ihracatta yararlanılan tüm olanaklardan yararlanabileceği belirtilmiştir. G.K madde 160, 161, 162
Serbest Bölgede Gümrük İdaresi Denetimi	Denetim dar kapsamlı tutulmuştur.	Denetim daha kapsamlı hale getirilmiş ve bölgede kalan eşyaya da denetim yapma yetkisi verilmiştir. G.K madde 153, yönetmelik 655.md
Serbest Bölge fiziki yapısı	Mevzuatta açıklama yoktur.	Yönetmelikte tanımlanmıştır. Yönetmelik 654. ve 656. md
Giriş çıkışlarda eşya muayenesi	Taşıma belgeleri konusuna yer verilmemektedir.	Taşıma belgelerinin niteliği açıklanarak, nelerin taşıma belgesi sayılacağı belirtilmiştir. G.K madde 153, yönetmelik 655. Md

Ticaret politikası önlemleri	Özel düzenlemelere bırakılmıştır.	Konu ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.Yönetmelik 657. Md
Bölgeye giren çıkan kişilerde aranacak belgeler	Belgeler açıkça belirtilmiştir.	Belgeler açıkça belirtilmiştir. Yönetmelik 658. md
Serbest bölgeye giren-çıkan eşya için düzenlenen statü ve ön statü belgeleri ve tanımları	Yönetmelikte açıklanmıştır.	Yönetmelikte açıklanmıştır. Yönetmelik 654. md
Eşyanın bölgede kalış süresi	Açıklanmamıştır.	Sürenin sınırsız olduğu belirtilmiştir.Madde 156, Yönetmelik664
Serbest bölgede eşyanın konulması, işleme tabi tutulması,eşyanın çıkışı	Konu açıkça belirtilmiş ama söz konusu işlemler Serbest Bölgeler mevzuatına göre yürütülmüştür.	Konu ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır. G.K madde 154, 155, yönetmelik 670, 671, 672. md
Serbest Bölgede eşyaya yapılacak olan elleçleme faaliyetleri	Yönetmelikte açıkça belirtilmiştir.	Konu açıkça belirtilmiş ve INF 8 formuna yer verilmiştir. G.K madde 157, 158, yönetmelik 666. md
Serbest bölgede kullanım veya tüketime tabi olmayacak eşya konusu	Açıklayıcı madde yoktur.	Yönetmelikte açıkça belirlenmiştir. Yönetmelik 667. md
Envanter bilgi ve kayıtları için gerekli belge ve bilgiler konusu	Konu hakkında açıklama yoktur.	Konu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. G.K madde 159, yönetmelik 668., 669. Md
Eşyanın kıymetinin belirtilmesi	Konu hakkında bir açıklama yoktur.	Konu ayrı bir madde altında açıklanmıştır. Yön. 673. Md
Serbest Bölgeden Avrupa Birliğine İhracat	Yönetmelikte ayrı bir madde halinde açıklanmıştır.	Yönetmelikte ayrı bir madde halinde açıklanmıştır. Yönetmelik 673., 674. Md
Eşyaya yönelik işlemler	Konu açıkça belirtilmemiş, genel ifadelerle açıklama yapılmış. Konu kendi mevzuatına bırakılmıştır.	Bir madde altında açıklanmıştır. Dahilde işleme rejimi yönetmelik de ismen belirtilmiştir.

Kaynakça: İSBİ, Mevzuat, (www.isbi.com.tr/indextr.html., Mayıs 2001)

4458 sayılı Gümrük Yönetmeliği'nin 654. maddesinde ifade edilen serbest bölge kavramında;

“Bu ayırımda geçen,

- a) Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber,
- i. Serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından, Türkiye Gümrük Bölgesi dışın olduğu kabul edilen;
- ii. Serbest dolaşımdaki eşyanın, bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı; yerleri,
- b) İşletici; serbest bölgeyi işleten kamu kurum ve kuruluşu ile yerli ve yabancı gerçek veya tüzel kişiyi,
- c) Kullanıcı; faaliyet ruhsatı alan ve serbest bölgede kiracı veya mülk sahibi olarak belli bir işyeri bulunan gerçek veya tüzel kişiyi, ifade eder.” denilmektedir. Maddeden çıkarılması gereken iki önemli ifade bulunmaktadır. Bunlardan birincisi serbest dolaşımda olmaması, ikincisi gümrük mevzuatının dışında kullanılmaması ve tüketim amaçlı olmamasıdır. Bunlara uyulması halinde gümrük hattı dışında sayılmaktadır¹²⁴.

Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği'nin 28. maddesinde: “ serbest bölgeler, gümrük hattı dışındadır. Serbest bölgelerde gümrük mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz. Bölgeye giriş-çıkış noktalarında gümrük kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri uygulanmakla beraber, bölgeye giren ve bölgeden yurt dışına çıkan mallar için gümrük vergisi, resim, harç ve diğer mali yükümlülükler, Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu hariç uygulanmaz” denilmektedir.

¹²⁴ 4458 Sayılı Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği (1.B. Ankara: Bilim Teknik Kitabevi, Şubat 2000), s.366.

4458 sayılı Gümrük Yönetmeliği'nin 674. maddesiyle yeni düzenleme yapılmış Türkiye'den veya üçüncü ülkelerden serbest bölgelere depolanmak, işlenmek veya ihraç edilmek üzere gelen eşyanın daha sonra Avrupa Birliği ülkelerine, statü belgesi olarak A.TR dolaşım belgesi ile gönderilmek istenmesi halinde;

1. Eşyanın tamamen veya kısmen üçüncü ülke menşeli girdiler kullanılarak serbest bölgede işlem görmesi halinde, üçüncü ülke girdilerinin muayene ve tespiti yapıldıktan sonra CIF değer belirlenerek, bunların Gümrük Tarife Pozisyonu üzerinden İthalat Rejim Kararı eki listelerdeki "Diğer Ülkeler" sütununda kayıtlı gümrük vergisi oranında vergi tahsilatı yapılacağı ayrıca aynı maddenin (e) bendinde ise;
2. Serbest bölgelerden A.TR Dolaşım Belgesi düzenlenerek Avrupa Birliği üye ülkelere gönderilen ve buralardaki alıcıları tarafından iade edilen üçüncü ülke menşeli girdiler kullanılarak işlem gören eşyanın, Türkiye'de serbest dolaşıma sokulmak istenmesi ve bunun ihracı sırasında Türk gümrük idareleri tarafından vize edilmiş A.TR dolaşım belgesinin ibrazı halinde, Katma Değer Vergisi tahakkuk ve tahsilatı yapılır. Ayrıca, varsa Avrupa Birliği Ortak Gümrük Tarifesi ile İthalat Rejim Kararında kayıtlı vergi oranı arasında Gümrük Vergisi farkı varsa bu fark ile İthalat Rejim Kararına ek listelerde olması halinde Toplu Konut Fonu tahsil edileceği¹²⁵ belirtilmiştir.

Ayrıca 10.03.1993 tarih ve 21520 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 31. maddesinde şu hükme yer verilmiştir:

“Yabancı bir memlekette başka bir yabancı memlekete veya Türkiye’den yabancı bir memlekete gitmek yada yabancı bir memlekette Türkiye’ye gelmek üzere bölgeden geçen/geçirilen eşya, ‘bölgede’ transit halde sayılır. Transit olarak geçen/geçirilen eşyanın,

¹²⁵ Aynı, s.374.

Serbest Bölgede aktarma edilmesi, karaya çıkarılması veya bir süre kalması transit halini değiştirmez.”

Bu hüküm de dikkate alındığında serbest bölgeden yapılan yüklemelere ilişkin olarak yabancı kurumlardan sağlanan hasılatın Türkiye’de vergilenmeyeceği açıktır ¹²⁶.

1615 sayılı eski Gümrük Kanununun 15. maddesinde de serbest bölge liman ve mahallerde vergi ödeme açısından gümrük hattının dışında sayılacağı belirtilmiştir. Buna bağlı olarak bazı özel gümrük rejimleri ortaya çıkmıştır. 4458 sayılı yeni kanun ile gümrük rejimleri yeniden adlandırılmış olup, eski kanunda yer alan rejimler sadeleştirilmiş, ayrıca yeni rejimler de sistemin kapsamına alınmıştır. Gümrük rejimleri, serbest dolaşımında olmayan (transit, antrepo, şartlı muafiyet kapsamında dahilde işleme, gümrük kontrolü altında işleme ve geçici ithalat) eşyaya uygulanan rejim ile ekonomik etkili gümrük rejimi (antrepo, dahilde işleme, gümrük kontrolü altında işleme, geçici ithalat ve hariçte işleme) düzenlemelerinin uygulanması anlamına gelmektedir. 1615 sayılı kanunda yer alan aktarma rejimi uygulamadan kaldırılmış, karadan ve denizden yapılacak aktarmalar transit rejimi altında toplamıştır. Diğer taraftan, dahilde işleme ve hariçte işleme rejimlerine ilişkin hükümler yeni Kanuna yansıtılmış, bu rejimlerden daha rasyonel biçimde yararlanılması yönünde düzenlemeler getirilmiş, ayrıca bu konudaki yasal boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

4.1. Transit Rejimi

1615 sayılı eski Gümrük Kanununun 90 ila 94. maddeleri arasında belirtilen rejim de, yabancı bir memleketten başka bir yabancı memlekete gitmek üzere Türkiye’den geçen yolcular ile, eşya ve taşıtlar Türkiye’de transit halinde sayılacağı ifade edilmiştir.

Yeni Gümrük Kanunun da transit rejim 84 ila 92. maddeleri arasında belirtilmiştir. 84. maddede “ ithalat vergileri ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmayan serbest

¹²⁶ Fatih Kemal Ebiçoğlu, “Serbest Bölgelerden Elde Edilen Kazançlar,” *Vergi Dünyası Dergisi*, S. 220, (İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği, Aralık 1999), s.112.

dolaşıma girmemiş eşya ile ihracatla ilgili gümrük işlemleri tamamlanmış eşyanın, gümrük gözetimi altında Türkiye Gümrük Bölgesi içinde bir noktadan diğerine taşınması, transit rejimi hükümlerine tabidir” denilmektedir.

Serbest dolaşıma girmemiş eşya ile gümrük işlemleri tamamlanmamış ihraç eşyasının duruma göre yabancı bir ülkeden Türkiye’ye, Türkiye’den yabancı bir ülkeye ve Türkiye Gümrük Bölgesindeki bir iç gümrükten diğer bir iç gümrüğe taşınması transit rejimi hükümlerine tabidir. Transit geçen eşya, taşıt ve yolculardan hiç bir vergi alınmamaktadır¹²⁷.

Transit ticaret, alıcı ve satıcı piyasaları arasında uygun bir konumda bulunmaktan doğabilecek bir hizmet sektörüdür. Bir serbest bölge tesisi ile bu faaliyetler çok daha etkin ve geniş bir hale gelebileceği gibi, başka yollar üzerinden yapılan taşıma faaliyetleride, avantajlardan yararlanmak üzere serbest bölge üzerinden yapılmaya başlanır¹²⁸.

4.2. Aktarma Rejimi

Yabancı bir ülkeden deniz, hava, demir veya karayolları ile bir Türk limanına çıkarılan eşyanın, o limanda giriş vergileri ödenmeksizin veya muaflık işlemi yapılmaksızın denizden yabancı veya bir Türk limanına sevk edilmesi aktarma sayılır.

Bu tarife göre, ancak deniz yolu taşıtları ile yapılacak göndermelerde aktarma sözü konusu olacak, diğer taşıtlarla olanlarda transit rejimi uygulanabilecektir. Aktarma rejiminin transit rejiminden farkı hemen hemen yok denecek kadar azdır¹²⁹. Yeni uygulama ile yürürlükten kaldırılmış, karadan ve denizden yapılacak aktarmalar transit rejimi altında toplanmıştır.

¹²⁷ Namık Küçükcutlu, **Gümrük Mevzuatı** (İstanbul: İTO Yayınları, 1998), s.36.

¹²⁸ Kevser Altay Ebiri, “Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Vergisel Boyutu,” **Vergi Raporu Dergisi**, S. 47, (İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Haziran-Temmuz 2000), s.47.

¹²⁹ Küçükcutlu, a.g.e., s.37.

4.3. Gümrük Antrepo Rejimi

Yeni Gümrük Kanununun 93 ila 107. maddeleri arasında açıklanan rejim şu şekilde tanımlanmaktadır.

“Gümrük antrepo rejimi; ithalat vergilerine ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmamış ve serbest dolaşıma girmemiş eşyanın, gümrük antrepoya alınması halinde ihracata ilişkin önlemlerden yararlanabilecek ihraç eşyasının, bir gümrük antrepoya konulmasına ilişkin hükümleri belirler ” denilmektedir.

Gümrük antrepoya, Türkiye’ye girmesi ve Türkiye’den transit geçirilmesi yasak olmayan yabancı ülke eşyasının antrepoya alınması ve bu rejimden faydandırılmasını ifade etmektedir. Genel ve özel antrepolarda, eşya en çok beş yıl süre ile bu rejimden faydalanarak kalır ve büro içinde herhangi bir vergileme söz konusu olmaz. Bu süre sonunda, antrepodan yurt dışına çıkarılması halinde, gerekli vergi ve resimler ödenmek suretiyle yurda sokulmaları mümkün olur ¹³⁰.

4458 sayılı kanunla diğer gümrük rejimleri eklenmiş ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Kanunda; dahilde işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi, geçici ithalat rejimi ve hariçte işleme rejimi düzenleme bulan rejimlerdir.

5. KURUMLAR VERGİSİ

Kurumların dönem içerisinde elde ettikleri kazançların bir kısmı, başta Kurumlar Vergisi Kanununun istisnaları düzenleyen 8 inci maddesi olmak üzere, gerek aynı Kanunun diğer maddeleri ve gerekse başka kanunlarla Kurumlar Vergisinden istisna edilmiş bulunmaktadır. Bu istisnalar mali kurum karı üzerinden indirim konusu yapılmakta, geriye

¹³⁰ Doğan Argun ve Cemal İbiş, “Türk Serbest Bölgelerin’de Muhasebe, Vergi ve Sosyal Güvenlik Uygulamaları,” *Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi*, Y. 13, S.1998/1, (İstanbul: Süryay Sürekli Yayıncılık, 1998), s. 65.

kalan tutar Kurumlar Vergisi matrahını oluşturmaktadır. Birinci grupta istisnalar, mahsup önceliği bulunan ve kurum kazancının yeterli olmaması durumunda geçmiş yıl mali zararı olarak sonraki yıllara devredilecek istisnalardır. Serbest bölgelerden elde edilen kazançlara ilişkin istisnada bu grupta bulunmaktadır¹³¹.

Serbest Bölgeler Kanununun 6. maddesinde de “.... Türkiye’deki tam ve dar mükellef, gerçek ve tüzel kişilerin serbest bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlar, Türkiye’nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi halinde de, Gelir ve Kurumlar Vergisinden muaftır” denilmektedir. Kanundan da anlaşılacağı üzere muafiyet için kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi şarttır. Kambiyo Mevzuatı açısından belgelendirme “Döviz Alım Belgesi” veya transfer aşamasında kullanılan banka dekontu üzerine “Serbest Bölgeden Elde Edilen Kazanca İlişkindir” şerhinin konulmasıyla gerçekleşir. Kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi yapılarak Türkiye’ye getirilen kazancın kurum bünyesinde tutulması veya ortaklara dağıtılması durumunda farklı uygulamayla karşılaşılmaktadır. 4369 sayılı kanunla Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesinin birinci fıkrasının 6/b-ii numaralı bendinde yer alan hükümlerle, kurumların Kurumlar Vergisinden istisna edilmemiş kazançları üzerinden yapılacak tevkifat kazancın dağıtımına bağlanmıştır. Ayrıca yapılan düzenleme ile karın sermayeye ilavesinin kar dağıtımını sayılmayacağı belirtilerek sermayeye eklenen karlar üzerinden tevkifat yapılmaması öngörülmüştür. Kazancın ortaklara dağıtılmayıp kurum bünyesinde tutulması durumunda beyanname üzerinden indirim söz konusu olmaktadır.

KVK’nun geçici 23-a maddesiyle uygulanmakta olan istisnalar, 4444 sayılı kanun ile KVK’na eklenen geçici 28-a maddesiyle 31/12/2002 tarihine kadar uzatılmıştır. Geçici 28-a maddesinde geçici 23-a maddesiyle öngörülen genel esaslar korunmakla birlikte bazı değişikliklere yer verilmiştir. Bunlardan birincisinde geçici 23-a maddesinde yer alan “ bu kazançların sermayeye ilavesi kar dağıtımını sayılmaz” hükmünün geçici 28-a maddesinde

¹³¹ Mehmet Koyuncu, “Kurumlar Vergisinden İstisna Edilen Kazançlar Üzerinden Yapılacak Stopaja İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerimiz,” *Vergi Dünyası Dergisi*, S.243, Y.20, (İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği, Kasım 2001), s.96-97.

yer almamasıdır ¹³². Daha sonra 4503 sayılı kanunla değişik geçici 28. maddesinin (a) bendinin üçüncü alt bendinde “bu kazançların sermayeye ilavesi nedeniyle ortaklarca elde edilen menkul sermaye iradı için beyanname verilmez...” ¹³³ hükmü yer almıştır.

Bu hüküm uyarınca, geçici 28. madde kapsamındaki kazançların sermayeye ilave edilmesi nedeniyle ortaklarca elde edilen kar payları için, tutarı ne olursa olsun beyanname verilmeyecek, diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde ise bu kar payları beyannameye dahil edilmeyerek, fon dahil % 33 orana sahip Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde istisna olarak kullanılabilir. İstisna kazançlara, ait stopaj oranları 94/6-b-ii'ye tabi olanlar için ayrı, geçici maddelerde yer alan ve özel kanunlara göre istisna olanlar için değişik oranlarda uygulanmaktadır.

Serbest bölgelerdeki kazançlar vergi dışı olduğundan, bu kazançların elde edilmesine ilişkin giderlerinde serbest bölge dışındaki faaliyetler bakımından gider kabul edilemez. Serbest bölgede mevcut olan bir şubeye mal gönderilmesi bir ihracat niteliğindedir. Keza tersi ise ithalat kabul edilmektedir. Ancak işin niteliği gereği olarak ortak giderler söz konusu olabilir. Söz konusu giderlerden serbest bölgede faaliyette bulunan işletmenin payına düşen tutarının fatura düzenlemek suretiyle intikali gerekmektedir ¹³⁴.

Serbest bölgelerdeki ticari faaliyetlere ilişkin olarak yapılan giderler ve elde edilen hasılat, kurumun Türkiye’de beyan edeceği diğer faaliyetlerden elde edeceği kazançlarla ilişkilendirilmeyecektir. Söz konusu kazançlar Türkiye’de hasılat kaydına konu edilmeksizin, genel kurul kararı ile müstakilen ortaklarına dağıtabilmektedir. Bir başka

¹³² Cemali Oktay, “Gelir Vergisi Kanununun 94-6-b-ii Maddesine Göre, Kurumlar Vergisinden İstisna Olan İştirak Hisseleri veya Gayrimenkullerin Satış Kazancı Üzerinden Yapılan Stopaj Gelir Vergisinin Beyanı ve Ödemesi,” *Vergi Sorunları Dergisi*, S.151, (İstanbul: Maliye ve Gelir Kontrolörleri Derneği, Nisan 2001), s.126.

¹³³ Katma Değer Vergisi Kanunu, Harçlar Kanunu, Finansman Kanunu, Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Vergi Usul Kanunu ve 4481 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.(4503 S.K.), *Resmi Gazete*. (23948; 29 Ocak 2000), s.11.

¹³⁴ Ebiçlioğlu, a.g.e., s.112.

ifade ile hasılatın bilanço ve gelir tablosu ile ilişkilendirmeksizin, doğrudan bu işlemin yapılabileceği savunulmaktadır¹³⁵.

5.1. Kazancın Ortaklara Dağıtılması

Maliye Bakanlığı'nın 10.06.1994 tarih ve KVK-02 c/13-406 sayılı muktezasında, serbest bölgedeki ticari faaliyetlere ilişkin olarak yapılan giderler ve elde edilen hasılat kurumun Türkiye'den beyan ettiği diğer faaliyetlerden elde edilen kazançlarla ilişkilendirilmeyeceğinden firmaların serbest bölgedeki faaliyetleri sonucunda elde edeceği kazançlar gelir ve kurumlar vergisine tabi olmayacaktır. Söz konusu kazançlar kambiyo mevzuatı dahilinde Türkiye'deki merkeze getirilerek ortakların hisseleri nispetinde dağıtılması dahilinde de vergiye tabi olmayacağından ortakların elde ettikleri bu kârlar dolayısıyla gelir vergisi beyannamesi vermeleri söz konusu değildir¹³⁶ denilmektedir.

Daha sonra 191 no'lu Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliğinde ortakların alacakları bu karların beyana tabi olduğu belirtilmiştir.

Serbest bölgede faaliyet gösteren kurumların, bu bölgede sağladıkları kazançlardan vergi alınmamakla beraber sözkonusu kazançların kurum ortaklarına dağıtılmasında vergi alınması, serbest bölge kazançlarının dolaylı olarak vergilenmesi anlamını taşımaktadır. Serbest bölge kaynaklı kazançların direkt veya dolaylı olarak vergilenmesi 3218 sayılı kanunun amacına aykırı olmaktadır¹³⁷.

¹³⁵ Ebiçlioğlu, a.g.e., s.110.

¹³⁶ Metin Duran, "Serbest Bölgelerde Faaliyet Gösteren Kurumlardan Elde Edilen Kâr Paylarının Vergilendirilmesi," *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 92, (İstanbul: Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği, Mayıs 1996), s.85-86.

¹³⁷ Kevser Altay Ebiri, "Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Vergisel Boyutu-2," *Vergi Raporu Dergisi*, S.49, (İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ekim-Kasım 2000), s.55.

50 no'lu Kurumlar Vergisi Tebliğinde serbest bölge kaynaklı kâr paylarının vergiden muaf olduğu, bu nedenle stopaja tabi tutulmadığı halde, 191 no'lu tebliğde bu kâr paylarının beyana tabi olduğu yolunda görüş belirtilmesi çok açık bir çelişkidir.

Serbest bölge kaynaklı kurum kazançlarına stopaj uygulanmazken, bu kazançların beyan ettirilmesi, üstelik vergi alacağı hesaplatılmasında başka bir çelişkidir ¹³⁸.

Aksi görüşler mevcut olmakla birlikte, kanaatimizce kanun koyucunun bu yorumu Serbest Bölgeler Kanunu ile çelişmemektedir. Her ne kadar serbest bölgede elde edilen kazanç ve iratların ortaklara kar payı olarak dağıtılması durumunda, bu kar payını elde eden ortaklar açısından serbest bölgede elde edilen bir kazanç veya irattan bahsedebilmek mümkün bulunmamaktadır. Keza Danıştay Dördüncü Dairesince verilen kararda, ortağın firmadan elde ettiği kar payının vergilendirilmesi yönünde görüş belirtmiştir.(Esas no. 1997/3683, Karar no. 1998/2097)¹³⁹. Mükellefin elde edeceği karları yatırıma dönüştüreceğini bir plan dahilinde vergi dairesine vermesi halinde vergi kolaylığı sağlama gibi bir sistem ile ekonomiye tekrar kazandırılabilir.

6. GELİR VERGİSİ

Kurumlar Vergisi mükelleflerinde olduğu gibi, Gelir Vergisi mükellefleri olan Türkiye'deki tam ve dar mükellef kişilerin serbest bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlarda; Serbest Bölgeler Kanununun 6. maddesinde belirtildiği üzere, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre, belgelendirilmesi halinde, gelir vergisinden müstesnadır ¹⁴⁰.

¹³⁸ Sami Morhayim, "Serbest Bölge Kârlarının Vergilendirilmesi," *Dünya Gazetesi*, (İstanbul: 12 Haziran 1997), s.6.

¹³⁹ Murat Aysan, "Serbest Bölgeler-Gelir ve Kurumlar Vergisi Muafiyeti-Örtülü Kazanç," *Vergi Raporu Dergisi*, Y.7, (İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ekim-Kasım 1999), s.47.

¹⁴⁰ Ebiçlioğlu, a.g.e., s.110-111.

Vergi kanunları bakımından muafiyet kişi ve kurumların kendisine tanınır. İstisna ise elde edilen kazanç ve iratlara tanınır. Kanun metninde “.. kazanç ve iratlar muafıdır,” denmesi vergi tekniği bakımından bizce yanlış bir terimdir ¹⁴¹. Kazanç ve iratların uygulanan vergilerden istisna olarak belirtilmesi daha doğru olabilir. Muaflık ve istisna hakkında mevzuatımızda bir çok düzenleme yapılmıştır. Gelir Vergisi Kanunumuzun ikinci kısım madde 9’da “ ticaret ve sanat erbabında aşağıda yazılı şekil ve surette çalışan...” denilmekte olup burada “ Ticaret ve Sanat Erbabına ” muafiyetten bahsedilmektedir. Yine G.V.K.’nun ikinci bölümünde muafiyeti çiftçilere tanımış, üçüncü bölümde “Diğer Muafıklar ” başlığı altında “Diplomat Muaflığından” bahsedilmiştir. G.V.K.’nun istisnaları düzenleyen dördüncü bölümünde istisnadan yararlanmayı “Serbest Meslek Kazançlarına”, beşinci bölümde “Sermaye İratlarına” vb. tanımıştır.

Muafiyet ve istisna, Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 3. ve 4. maddelerinde düzenlenmiş 4. maddede muafiyet “ Amme İdareleri, Emekli ve Yardım Sandıkları, Sosyal Sigorta Kurumları, Umumi Menfate Hadim Cemiyetler, Siyasi Partiler ve bunlara ait olan veya bunların aralarında kurdukları teşekküller ” için bahsedilmiştir.

Gümrük Kanununda ise 8. maddede düzenlenen muafiyet “ Gerçek ve Tüzel kişiler için” denilmekte kişi ve kurumlara düzenleme yapılmaktadır. Muafiyet kelimesinin vergi tekniği açısından yanlış kullanıldığının düşünülmesi diğer kanunlarda kazanç ve iratların muafiyet değil, istisna kapsamında olmasından kaynaklanmaktadır.

6.1. Serbest Bölgede Faaliyette Bulunan Kişinin Gerçek Kişi Olması

Türkiye’de serbest bölgede faaliyetleri dolayısıyla tam veya dar mükellef gerçek kişilerin elde ettiği kazanç ve iratlar, Türkiye’nin diğer yerlerine getirildiğinde kambiyo mevzuatına göre tevsiki halinde gelir vergisine tabi olmayacaktır. Serbest bölge

¹⁴¹ Korkut Yet, “ Serbest Bölgeden Elde Edilen Gelirin Vergilenmesi, ” *Vergi Dünyası Dergisi*, S.207, (İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği, Kasım 1998), s. 22.

faaliyetlerinden elde edilen kazançlarla ilgili istisna, gerçek kişiler için sadece kazancı elde eden şahıs açısından geçerlidir.

Şahıs İşletmesi, adi ortaklık vb. şeklinde bağımsız bir firma kurulması halinde, bu firmanın Türkiye’de yerleşik gerçek kişilere, ticari kar olarak transferi halinde, bu ticari karı elde eden gerçek kişi, hem vergiden hemde beyandan muafır¹⁴².

Serbest bölgedeki kişinin gerçek olması durumunda, kâr dağıtılması gibi bir durum söz konusu olmayacağı için, elde edilen kazancın kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi halinde her halükârda vergi dışı kalacaktır.

6.2. Serbest Bölgede Faaliyette Bulunan Kişinin Tüzel Kişi Olması

Gelir Vergisi Kanununun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının 4 numaralı bendine göre; ‘.....kurumların, indirim ve istisnalar.....düşülmeden önceki kurum kazancından, hesaplanan Kurumlar Vergisi düşüldükten sonra kalan kısım, menkul sermaye iradı sayılır. Bu menkul sermaye iradı aynı kanunun 94 üncü maddesinin 6/b bendine göre Gelir Vergisi tevkifatına tabidir. Tevkifat nispeti halka açık anonim şirketlerde % 10, diğer kurumlarda % 20’dir¹⁴³ denilmekteydi.

4369 sayılı kanunla Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin 6 numaralı bendi ve alt bendi değiştirilmiş ve üç bölümde yapılan düzenlemelerle oranlarda değiştirilmiştir. Buna göre;

- a) Dar mükellef kurumlar, kurum kazancından istisnalar; Kurumlar Vergisi ve fon payınında indirilmesi sonucu kalan kazançları üzerinden, dağıtılsın dağıtılmasın

¹⁴² Bağrıaçık ve İnanç, a.g.e., s.121.

¹⁴³ Oğuz Aydemir, “Kurum Kazançlarından Yapılan Gelir Vergisi Tevkifatı’nın, Beyan ve Ödenmesi,” **Maliye Postası Dergisi**, Y.19, S. 424, (Ankara: Nabu Ofset Gazatecilik Matbaacılık Yayıncılık Sanayi, 1 Mayıs 1998), s.8.

% 15 oranında yapacaklardır. (20/08/1999 tarih ve 99/13230 sayılı Kararnamenin eki karar)

- b) Tam mükellef kurumlar Kurumlar Vergisinden müstesna kazançlara isabet eden kısım düşüldükten sonra, dağıttıkları kar paylarından dağıtım sırasında gelir vergisi stopajı yapacaklardır. Stopaj oranı, halka açık şirketler için % 5, diğer kurumlar için %15'dir. Karın sermayeye eklenmesi kar dağıtımını sayılmadığından, karını sermayeye ekleyen kurumlar kar dağıtımına bağlı stopaj yapmayacaklardır ¹⁴⁴.

191 no'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde şu açıklamalara yer verilmiştir; bir kurumun serbest bölgelerdeki faaliyetlerinden sağlanan kazançların ortaklara kâr payı olarak dağıtılması halinde kurumun kazancının tamamen veya kısmen serbest bölgelerdeki faaliyetlerinden elde edilip edilmediğine bakılmaksızın kâr paylarını, elde eden tam mükellef gerçek kişiler tarafından Gelir Vergisi Kanununun 85., 86. ve 87. maddeleri hükümleri çerçevesinde menkul sermaye iradı olarak beyan edilmesi gerekmektedir.

Tam mükellef olan bu kurumlardan elde edilen kâr paylarının beyan edilmesi halinde vergi alacağına hesaplanacağı tabiidir" ¹⁴⁵denilmektedir.

Türkiye'de tam veya dar mükellef tüzel kişilerin serbest bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettiği kazançlar kurumlar vergisine tabi değildir. Ancak kar payları gelir vergisine tabi tutulmalıdır. O zaman ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır. Serbest bölgede şahıs olarak faaliyet gösteren gerçek kişinin, serbest bölgeden elde ettiği gelir hiçbir şekilde vergilenmeyecek ancak aynı şahıs bir anonim şirket statüsünde serbest bölgeden gelir elde ederse, kar payı şeklinde olacak bu gelir, vergiye tabi olacaktır ¹⁴⁶.

¹⁴⁴ 4369 Sayılı Kanuna İlişkin Genel Tebliğ (Seri No: 1), **Resmi Gazete**. (23417; 22 Temmuz 1998), s.5.

¹⁴⁵ Gelir Vergisi Genel Tebliği. (191), **Resmi Gazete**. (22528; 19 Ocak 1996), s.10.

¹⁴⁶ Yet, a.g.e., s.22.

Bu durum müteşebbüsleri bölgeye şahıs olarak çekecek, hem vergi azalmasına hem de sektöre yatırımı azaltacaktır. Gerçek kişilerin karlarının sektöre çekilmesi için yatırım kolaylıkları sağlanabilir.

Vergi İdaresi 06/02/2000 gün, 23956 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 231 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde "karın sermayeye ilavesi suretiyle elde edilen kar paylarının menkul sermaye iradı olarak Gelir Vergisi Kanununun 85 ve 86. madde hükümleri çerçevesinde beyan edilmesi" gerektiği açıklamıştır. Bu kararın iptali için Danıştay nezdinde dava açılmıştır. Danıştay 4. Daire yürütmenin durdurulması kararı vermiştir. Daha sonra açılan temyiz davasında Danıştay Vergi Dava Daireleri Genel Kurulunun 08/06/2001 tarih ve E.2001/180, K.2001/224 sayılı kararı ile 4. Dairenin Kararı yerinde bulunmuş temyiz red edilmiştir¹⁴⁷.

Yine özelliği gereği belirtmek lazım gelir ki; serbest bölgelerin, serbest bölgelerde yapılan emtia alımları giderler, elde edilen hasılat veya kar(matrah) veya aktif değerler toplamı üzerinden alınan/alınması muhtemel olan (geçmişte alınan Net Aktif Vergisi ve Ekonomik Denge Vergisi veya alınması muhtemel olan Deprem Vergisi gibi) olağanüstü vergilerden muaf tutulması gerekmektedir. Nitekim Danıştay Üçüncü Dairesi'nce verilen bir kararda; Net Aktif Vergisinden muaf tutulması gerektiğini belirtmiştir.(Esas no. 1995/3890, Karar no. 1997/958)¹⁴⁸

6.3. Serbest Bölgede Faaliyet Gösteren Hizmet Personelinin Gelir Vergisi

Mükellefiyeti

Maliye Bakanlığı'nın 17.02.1995 tarih ve 13.07.0.GEL,0.49/4931-2 sayılı yazısında, Mersin Serbest Bölgesinde çalışan personelin ücretlerinin İstanbul'daki iş merkezinin hesaplarından tahakkuk ettirilerek hizmet erbabının herbirine banka havalesi ile ayrı ayrı

¹⁴⁷ Bünyamin Öztürk, "Karın Sermayeye İlave Edilmesinin Ortaklar Açısından Menkul Sermaye İradı Sayılmaması," *Vergi Sorunları Dergisi*, S.157, (İstanbul: Maliye ve Gelir Kontrolörleri Derneği, Ekim 2001), s.15-16.

¹⁴⁸ Aysan, a.g.e., s.47-48.

gönderilmesi halinde, Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesine göre vergi tevkifatı yapılarak tevkif edilen vergilerin iş merkezinin bulunduğu vergi dairesine ödeneceği belirtilmiştir ¹⁴⁹.

Serbest Bölgeler Kanununun 6. maddesinde belirtildiği gibi kazançların Gelir ve Kurumlar Vergisine tabi olmadığı gibi kambiyo mevzuatına göre belgelenmesi halinde Türkiye’de de vergilendirilmesi söz konusu olmamaktadır.

Bu durumda, serbest bölgelerdeki faaliyetlerinden elde edilen kazançların serbest bölge içinde yada serbest bölge dışında tahakkuk ettirilmesinin bu istisnanın uygulanması bakımından önemi yoktur. Bu nedenle; serbest bölgede çalışan personelin ücretlerinin serbest bölge dışında tahakkuk ettirilecek banka havalesi ile gönderilmesi halinde bu ücretlerden tevkifat yapılması gerektiği görüşüne katılmıyoruz. Kanaatimize göre bu şekildeki bir yanılığın nedeni, serbest bölgelerde faaliyet gösteren hizmet erbabı ile dar mükellefiyet şeklinde vergilendirilen hizmet erbabının karıştırılmış olmasıdır ¹⁵⁰.

Gelir Vergisi Kanununun Dar Mükellefiyet başlıklı üçüncü bölümünde yer alan 7. maddesinin 3. bendinde ücret kazançlarının Türkiye’de elde edilmesi aşağıdaki şartlara bağlanmıştır.

3. Ücretlerde ;

a) Hizmetin Türkiye’de ifa edilmiş veya edilmekte olması veya Türkiye’de değerlendirilmesi.

c) (2361 sayılı Kanunun 3. maddesiyle değişen şekli) Türkiye’de müesseselerin idare meclisi başkan ve üyelerine denetçilerine tasfiye memurlarına ait huzur hakkı, aidat ikramiye ve benzerlerinin Türkiye’de değerlendirilmesine ” göre belirlenmektedir.

¹⁴⁹ Hüseyin Yalçın, “ Serbest Bölgelerde Faaliyet Gösteren Hizmet Erbabının Ücretlerinden Gelir Vergisi Tevkifatı Yapılacak mıdır? ” *Vergi Sorunları Dergisi*, S.107, (İstanbul: Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği, Ağustos 1997), s.106-107.

¹⁵⁰ Aynı, s.107.

Serbest bölgelerde faaliyet gösteren hizmet erbabının Gelir Vergisi Kanununun 7. maddesindeki şartlara uyan kazanç elde etmesi halinde, bu kazancın Türkiye’de elde edildiği tartışmasızdır, ancak bu durum elde edilen kazancın mutlaka vergilendirileceği anlamına gelmez. Vergilendirilmesi için vergiden istisna edilmemiş olması gerekir ¹⁵¹.

Türkiye’de yerleşik kişiler tam mükellefiyete tabi olduğundan serbest bölgelerde faaliyet gösteren Türkiye’de yerleşik hizmet erbabının ücret kazancı yönünden Gelir Vergisi Kanununun 7. maddesi hükmünün uygulanmayacağı açıktır.

Hizmet erbabına ödenen ücretlerden gelir vergisi tevkifatının ne şekilde yapılacağını düzenleyen Gelir Vergisi Kanununun 94/1 nci maddesinin parantez içi hükmünde de belirtildiği üzere, istisnadan faydalanan hizmet erbabının ücretinden gelir vergisi tevkifatı yapılması mümkün değildir .

7. KATMA DEĞER VERGİSİ

12.03.1992 tarih ve 21169 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 39 Seri No’lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliğine göre: Katma Değer Vergisi Kanununun 16/1-C maddesinde belirtilen, serbest bölge üretiminin uygulandığı yerlerde mal teslimlerinin ve hizmet ifalarının Katma Değer Vergisinden istisna olduğu hükme bağlanmıştır. Bu hükme göre, serbest bölgelerde gerçekleştirilen teslim ve hizmetlerde Katma Değer Vergisi uygulanmayacaktır. Aynı kanunun 30/a ve 32. maddelerine göre, bu istisna kapsamına giren işlemler için yüklenilen vergilerin indirimi yada mükellefe iadesi mümkün bulunmamaktadır.

15/06/1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun 6. maddesinde, bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır.

¹⁵¹ Aynı, s.108.

Aynı Kanununun 8. maddesinde de, serbest bölge ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaretin, dış ticaret rejimine tabi olduğu hükme bağlanmıştır¹⁵².

Katma Değer Vergisi Kanununun ihracat istisnasını düzenleyen 11. maddesinde ihracat teslimlerinin Katma Değer Vergisinden istisna olduğu belirtilmiş aynı Kanununun 12. maddesinde de bir teslimin ihracat sayılabilmesi için;

- Teslimin yurt dışındaki bir müşteriye yapılması,
- Teslim konusu malın T.C. gümrük hattından geçerek bir dış ülkeye vasıl olması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Konuyla ilgili olarak yayımlanan 4 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliğinde ise, "dış ülkeye vasıl olma" ifadesinden, malın gümrük hattının geçmesinin anlaşılacağı belirtilmiştir¹⁵³.

Bu açıklamalar ışığında serbest bölgelere yapılan mal teslimleri ve hizmet ifaları yürürlükteki mevzuata göre belirlenen usul ve esaslara uygun olarak gerçekleştirildiği takdirde ihracat istisnası hükümleri çerçevesinde işlem görecektir.

Serbest bölgedeki kullanıcı firma, Türkiye'den mal alışında mutlaka ihracat kaydıyla alış yaparak, kendisine kestirilen faturada Katma Değer Vergisi'nin yer almaması gerekir. Serbest bölgede Katma Değer Vergisi Mevzuatı geçerli olmadığından, K.D.V.'li fatura kesilirse, kullanıcı ödediği Katma Değer Vergisini mahsup edemeyeceği için maliyet unsuru olarak uhdesinde taşır. Serbest bölgeye mal satan Türkiye'deki firmaların da, bu satışlarını gümrük beyannamesi ile ihracata saydırmaları gerekir. Eğer yurt içinde mal satan firmalar serbest bölgeye gümrük beyannamesi ile ihracat yapmak istemiyor ise, bu durumda merkez şirket Katma Değer Vergisini ödeyerek alış yapar, daha sonra toplu halde

¹⁵² Abdullah Tolu, "Mal İhracatında KDV İstisnası ve İadesinin Usul ve Esasları," **Mali Hukuk Dergisi**, S.61, (Ankara: Sayıstay Derneği Denetçileri Meslek Dergisi, Ocak- Şubat 1999), s.7.

¹⁵³ Bağrıaçık ve İnanç, **a.g.e.**, s.76.

aldıkları malları K.D.V.'siz fatura ile gümrük beyannamesi ile serbest bölgeye ihraç eder, yüklendiği Katma Değer Vergisini ya indirir ya da Yeminli Mali Müşavir Raporu ile aynı ve nakdi mahsup yaptırır ¹⁵⁴.

29.01.2000 tarihinde 23948 no'lu Resmi Gazete de yayınlanan 4503 sayılı Kanunla K.D.V. de yeni kısımlar eklenmiştir. 25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda değişiklikler yapılmıştır. 3065 sayılı Kanunun ithalat istisnasını düzenleyen 16. maddesinde değişiklik yapılarak (1) numaralı fıkrasındaki (b) ve (c) bentleri ile (2) numaralı fıkrası değiştirilerek, 4458 sayılı Gümrük Kanununun 167 no'lu serbest dolaşıma sokulacak eşyanın Gümrük Vergisinden muafılığı başlığı altında toplanan maddenin, kanuni ikametgahlarını Türkiye Gümrük Bölgesine nakleden gerçek kişilere ait alındığı tarihte üç yaşından büyük olmayan kullanılmış motorlu veya motorsuz özel kara nakil vasıtaları başlıklı fıkrasıyla, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar tarafından ticari gaye güdülmemek ve kuruluş amaçları doğrultusunda kullanılmak üzere ithal edilen eşyalar başlıklı fıkrası hariç olmak üzere geçici ithalat ve hariçte işleme rejimleri ile geri gelen eşyaya ilişkin hükümleri kapsamında Gümrük Vergisinden muaf veya müstesna olan eşyanın ithali ile transit, aktarma, gümrük antrepo, geçici depo, gümrük sahası, serbest bölge rejimlerinin uygulandıkları mal ve hizmetler ithalat istisnasına alınmıştır.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununa 4369 sayılı Kanunla eklenen geçici 71. madde ile dahilde işleme ve geçici kabul rejimleri kapsamında ihraç edilecek malların üretiminde kullanılacak maddelerin tesliminde bölgelerde, sektörler veya mal gurupları itibariyle Katma Değer Vergisi Kanununun 11/1-c maddesine hükmüne göre işlem yaptırma konusunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir. 4503 sayılı Kanun değişikliği ile; "Gümrük Kanununa göre geri gelen eşyanın dışarıda bir işleme tabi tutulması veya asli kısmına bir ilave yapılması halinde eşyanın kazandığı değer farklı istisnaya tabi değildir " olarak düzenlenmiştir.

¹⁵⁴ Katma Değer Vergisi Genel Tebliği (Seri No:39), Resmi Gazete. (21169;12 Mart 1992), s.9.

3065 sayılı kanunun teminatlı işler maddesini düzenleyen 49. maddesine de aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“İhraç edilecek ürünlerin imalinde kullanılacak maddelerin ithalinde ödenmesi gereken Katma Değer Vergisini teminata bağlatmak suretiyle işlem yaptırmaya, teminata tabi işlemleri tespit etmeye, teminatın türü, şekli ve miktarı ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir. Sonuç olarak serbest bölgeye ihraç edilen mallar Katma Değer Vergisinden müstesna kılınmıştır. Serbest bölgeye ihraç edilen mamüllerin, Teşvik Belgesi kapsamında yapılan ithalatında K.D.V. kadar teminat alınır, tekrar ihracında iade edilir.”

Konuyu örnekleyecek olursak; Antalya Akdeniz Vergi Dairesinin Kurumlar Vergisi Mükellefi (x) A.Ş., dayanıklı tüketim mamullerinin toptan ticareti ve ithalatı ile iştigal etmekte olup, bu faaliyetini, Antalya Serbest Bölgesinde kiralamış olduğu işyerinde de sürdürmektedir. İşletmenin serbest bölgede, bir vergilendirme döneminde yapmış olduğu işlemlerin özeti aşağıdaki gibidir.

- İthal edilen dayanıklı tüketim malları (ithal bedeli)	100.000.000 TL.
- Diğer kullanıcılardan teslim alınan mallar tutarı	70.000.000 TL.
- Yükleme, boşaltma, depolama gideri	4.000.000 TL.
TOPLAM	174.000.000 TL.
- Ödenen ve borçlanılan K.D.V	Yok

K.D.V. K. Md. 16/1 – ‘ye her üç işlemde K.D.V.’nden müstesnadır.

- İstanbul’daki (A) Ltd. Şti.’ne teslim edilen mal bedeli	35.000.000 TL.
- Bağdat’daki Irak’lı mükellefe teslim edilen mal bedeli	60.000.000 TL.
TOPLAM	95.000.000 TL.

- İthal sırasında alınan K.D.V.

135.000.000 x %10=) 3.500.000

3.500.000 TL.

-Mükellef (x) A.Ş.'nin Gümrük İdaresine
yatıracağı K.D.V.

3.500.000 TL.

Yukarıda yapılan hesaplamadanda görüleceği üzere, (x) A.Ş. bir vergilendirme dönemi içindeki vergiye tabi olmayan işlemleri dolayısıyla herhangi bir Katma Değer Vergisi borçlanmamış, buna mukabil, Türkiye içinde bir işletmeye yapmış olduğu mal teslimi dolayısıyla 3.500.000 – K.D.V.'ni, gümrük makbuzu karşılığında, gümrük idaresine ödenmiştir.

Öte yandan, (x) A.Ş.'nin Irak'a yapmış olduğu mal teslimi, K.D.V.'ne tabi olmayacaktır. Bina, Serbest bölge, gümrük hattı dışında kabul edilmektedir¹⁵⁵.

8. DAMGA VERGİSİ, RESİM VE HARÇLAR

Serbest Bölgeler Kanununun 2. ve 6. maddeleri, gümrük hattı dışı olarak kabul edilen serbest bölgeler içinde düzenlenen kağıtlarla, yapılan işlemlere damga vergisi ve harç istisnası öngörmektedir¹⁵⁶.

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından verilen B. 07.O.GEL.0.23/2339-87 sayılı muktezasında noterlerin serbest bölge içinde yapacakları işlemlerde, düzenlenen kağıtların damga vergisi ve harçtan istisna olduğu fakat bölgedeki işletmelerin bölge dışına çıkarak işlem yapmaları durumunda bölgesel bile olsa düzenlenecek kağıtlara damga vergisi ve harç uygulanacağı belirtilmiştir.

¹⁵⁵ Kınay, a.g.e., s.16-17.

¹⁵⁶ Argun ve İbiş, a.g.e., s. 67.

9. SERBEST BÖLGELER'DE İCRA VE İFLAS MEVZUATI

Serbest bölgelerde yapılacak icra işlemleri İcra ve İflas Mevzuatına tabidir. Faaliyet ruhsatının iptal edildiği veya süresinin sona erdiği tarihten itibaren bir ayı geçmemek üzere Bölge Müdürlüğüne verilecek süre içerisinde bölge dışına çıkarılmayan mallar ile bölgede terkedilen mallar, Bölge Müdürünün başkanlığında, Bölge Müdürlüğünden, İşletici/B.K.İ.'den ve gerektiğinde mahalli meslek kuruluşlarından birer kişinin katılımıyla oluşturulacak bir tasfiye komisyonu marifetiyle tasfiye edilir. Tasfiye edilecek mallar komisyon tarafından bir tutanakla tespit edilen bedel üzerinden açık artırmayla satılır. Açık artırma tarihi en az 15 gün önceden bir mahalli gazetede üç gün ara ile iki kez ilan edilir. İlk açık artırmada mallar satılmadığı takdirde komisyonca belirlenecek tarihte yapılacak ikinci açık artırmada, teklif edilen en yüksek fiyat üzerinden satış yapılır. Komisyonun yapmış olduğu masraflar satış bedelinden düşülür ve geriye kalan miktar fona gelir kaydedilir. Bölge içinde tasfiye edilemeyen mallar, yukarıda belirtilen komisyon tarafından tutulacak bir tutanakla gümrük idaresine teslim edilir ¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, *Resmi Gazete*. (24355; 27 Mart 2001), s.11.

SONUÇ

Bugün bütün dünyada sayıları 900'den fazla olan serbest bölgeler, ülkelerin ekonomik ve siyasi yapısı çerçevesinde yapı farklılığı göstermektedir. Serbest bölgelerden beklentiler yapılarına göre değişmektedir. Serbest bölgelerden beklenen ilk özellik, kalkınmanın finansmanında önemli olan döviz girdisini yaratmasıdır. Bunun için ihracatın artırılması gerekmektedir. Bölgelerde faaliyet gösteren firmaların ana ülkeden aldıkları hammadde, yarı mamül ve diğer girdiler ihracat sayıldığından ihracatı arttırmaktadır. Serbest bölgelerden Türkiye'ye yapılan ticaret hacmi, Türkiye'den serbest bölgelere yapılan ticaret hacmine oranla birinci sırayı oluşturmakta bu durum da ihracat için istenileni sağlamamaktadır. Serbest bölgeye dışarıdan ithal edilerek bölgeye gelen mallar, buradan da yeni bir ülkeye ihraç edilmesi sırasında oluşan giriş-çıkış işlemleri ve vergileme ortadan kalktığından serbest bölgeler tercih sebebi olmakta ve ticaret hacmini arttırmaktadır. Bunun yanında ürünler pazar gereklerine daha kolay hazırlanmakta, daha rahat ve bilinçli olarak ihracatın artırılması sağlanmaktadır.

Diğer bir beklenti ithalatın ucuzlaması yönündedir. Bölgeye getirilecek malların devamlılığı, yurt içinde bulunan firmaların bu mallara daha kolay ulaşmasını sağlayacağından sermayeyi stok yapmak için kullanmayacaklardır. Böylece firmaların alacakları kararları kolaylaştıracak, bu malların gümrük ve diğer işlemler için harcanan masraflarını düşürecektir. Malların bölgede bulunması firmaların ana maddeleri bekleme süresini kısaltacaktır.

Ayrıca serbest bölgelerden istihdam, teknoloji ve yabancı sermayeyi artırması yönünde beklentiler vardır. Küreselleşmeyle beraber işçi ücretlerinin gelişmiş ülkelere oranla daha düşük seviyede olması firmaları geliştirmekte olan ülkelere çekmektedir. Ana

ülkeden sağlanan iş gücü, istihdamı arttırmakta, buna bağlı olarak döviz girdisi yaratılmakta ve iş gücünü nitelendirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki risk faktörünün düşüklüğü ve vergi avantajları yatırımcıyı buralara çekmektedir. Yabancı sermaye beraberinde teknolojiyi de getirmektedir. Böylece ülkeye değişik üretim dallarında ihtisaslaşma sağlanmakta ülke ucuz, niteliği yüksek işgücüne sahip olmaktadır.

Serbest bölgeler olumsuz sonuçlarda doğurabilmektedir. Yabancı yatırımcı ve üreticileri bölgedeki vergi avantajlarına bağlı olarak karları ana firmalara aktarabilmektedir. Bunun için yabancı sermayenin kontrolünü sağlayacak bir sistem geliştirilebilir. Örneğin; elde edilen karların yatırıma aktarılacağını firma belgeyle müdürlüklere sunarsa daha az vergilendirme sağlanabilir. Türkiye’de ortaklarca elde edilen kar paylarının vergilendirilmesi, sermaye’ye eklenerek kullanılan karın vergiden muaf tutulması kazançların piyasada kalması için yapıldığı söylenebilir. Bunun yanında ortaklarca elde edilen karın yatırıma dönüştürüleceğinin belgelendirilmesiyle kazançlara değişik muafiyet ve istisnalar uygulanabilir. İyi kontrolü yapılmayan bölgeler kaçakçılık ve kara para için zemin hazırlar. Bunu önlemek için kullanımı özel kuruluşlara verilen serbest bölgeleri daha iyi denetlemek gerekir. Yabancı firmalar yarattıkları ucuz üretimle, yurt içindeki firmaları olumsuz yönde etkileyebilirler. Bunu önlemek için Gümrük Vergileri yükseltilebilir ya da mal ithali yasaklanabilir.

Serbest bölgeler kuruldukları bölgenin yapısını pozitif yönde değiştirdiğinden, yatırımları o illere, merkezlere çekmekte bölgeler arasında yatırımları olumsuz etkilemektedir. Bölgede çalışanların, nüfus ve sosyal statüsüne olumlu yönde etki etmekle beraber, grev hakkı ve sendikal hakların olmaması ücretlerin düşük olmasında neden olabilmektedir. Bunların ortadan kaldırılması serbest bölgelerde yeterli ve sağlıklı bir denetim yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Türkiye’de 1980 yılında temelleri oluşmaya başlayan serbest bölgeler, 1985 yılında Mersin Serbest Bölgesi’nin kurulması ve başarıya ulaşması ile diğer bölgelerin kurulma çalışmalarını hızlandırmış Antalya Serbest Bölgesi kurulmuştur. 2001 yılında toplam 19

çalışır vaziyette bulunan bölge yanında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmasına karar verilen ve kuruluş çalışmalarına devam edilen bölgeler bulunmaktadır.

Ülkemizde ilk kurulan serbest bölge Mersin Serbest Bölgesi olmasına rağmen 2000 yılına gelindiğinde ilk kurulma avantajına rağmen ticaret hacmi bakımından yeni bölgelerin gerisinde kalmıştır. Mersin'e göre çok yeni olan İstanbul-Deri Serbest Bölgesi 4 milyar dolar'lık ticaret hacmi ile 2000 yılına damgasını vurmuştur. Toplam da 11 milyar dolar olan serbest bölgeler ticaret hacminin %36'sını tek başına bu bölge oluşturmuştur. Önemi artan diğer bir bölge ise Atatürk Havalimanıdır. Bu bölgede 2000 yılındaki toplam ticaret hacminin %25'ini yaratmıştır. Serbest bölgelerden yurtdışına ve Türkiye'ye yapılan ticaret hacmine bakıldığında serbest bölgelerden yurtiçine yapılan ticaretin ağırlık kazandığı görülmektedir. Yurtdışına yapılan ticarete OECD ülkelerine yapılan ticaret en yüksek payı almaktadır. OECD ülkeleri içindeki dağılımda AB ülkelerine yapılan ticaretin daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Bölgelerin hukuki alt yapısı 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve Yönetmeliği ile oluşturulmaya çalışılmış oluşan gereksinimleri karşılamak için ek yönetmelikler ve genelgeler çıkarılmıştır. Serbest bölgelerin özelliği gereği siyasi sınırları içinde bulunduğu ülkenin mevzuatlarının bazıları veya hiçbiri uygulanmamaktadır. Türkiye'ye ait uygulanmayacak hükümler Serbest Bölgeler Kanununda belirtilmiştir. TTK'nun uygulanmasında herhangi bir problem gözükmemektedir. Bölgelerde tutulması gereken defterler ve muhasebe sistemi Serbest Bölgeler Kanun ve Yönetmeliğinin de belirtilmediğinden TTK'nun hükümleri uygulanmaktadır. Türkiye Gümrük Birliği süreci ile başlayan uyum çalışmaları kapsamında 4458 sayılı Gümrük Kanun ve Yönetmeliğini çıkararak çalışmalarını hızlandırmıştır. Yeni yasayla bir çok rejim yenilenmiş, aktarma rejimi kaldırılmıştır. Yeni yönetmelik ve kanunla 1615 sayılı eski Gümrük Kanun ve Yönetmeliğinde bulunmayan serbest bölge düzenlemeleri yapılmıştır.

1950'li yıllarda yapılan reformlarla ve özellikle 1984'den itibaren Katma Değer Vergisi(KDV)'nin yürürlüğe konulması ile modern bir yapıya kavuşmuş olan Türk Vergi

Sistemi, esas itibariyle, gelir üzerinden alınan Gelir ve Kurumlar Vergisi ile harcamalar üzerinden alınan KDV'ne dayanmaktadır. Servetin kaynağının belirlenmesine yönelik 4369 sayılı kanun çıkarılarak vergi kaynakları arttırılmaya çalışılmış ve yatırımlar özendirilmek istenmiştir. 4369 sayılı kanunla sermayeye eklenen karın vergiden istisna olması, yatırıma yönelik; ortaklara dağıtılması durumunda vergilendirilmesi yaklaşımı, servetin vergilendirilmesine yönelik olduğu söylenebilir.

Serbest Bölgeler Kanununun 6. maddesi bölgeden elde edilen karların kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi halinde vergilerden muaf tutulacağı belirtilmiştir. Kurumlar Vergisinin 8. maddesinde belirtilen istisnalar arasında serbest bölgeler kazançları bulunmaktadır. 4369 ve 4503 sayılı kanunlarla bu istisnalar için düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre karlar kurum bünyesinde sermayeye eklenmesi halinde hesaplanan vergiden istisna olarak düşülecektir. Kurum karını ortaklara payları doğrultusunda dağıtması halinde bunlar istisna kapsamına dahil edilmeyecektir. Ortaklar bu karlar üzerinden vergi ödemek zorunda olacaklardır.

Şahıs işletmesi, adi ortaklık, kollektif şirket, adi komandit şirketler serbest bölgeden elde ettikleri karlarını transfer etmeleri halinde vergiden muaf olacaktır. Çünkü kar dağıtımından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Anonim şirket olan firmaların ortaklarına pay oranları dahilinde dağıttığı kar payları ise Gelir Vergisinin 85, 86, ve 87. maddeleri çerçevesinde menkul sermaye iradı olarak beyan edilecektir. Yani şahıs olarak faaliyet gösteren gerçek kişinin, serbest bölgeden elde ettiği gelir hiçbir şekilde vergilenmeyecek ancak aynı şahıs bir anonim şirket statüsünde serbest bölgeden gelir elde ederse, kar payı şeklinde vergiye tabi olacaktır. Serbest bölgelerde çalışan şahıslardan Gelir Vergisi alınması söz konusu olmamaktadır. Gelir Vergisi Kanununun 94/1. maddesinin parantez içi hükmüne göre istisna kapsamı dahilinde olduğu için vergilenemeyecektir. Katma Değer Vergisi Kanununun 16/1-C maddesinde belirtilen serbest bölge üretiminin uygulandığı yerlerde mal teslimlerinin ve hizmet ifalarının Katma Değer Vergisinden istisna olduğu hükme bağlanmıştır. Bu hükme göre, serbest bölgelerde gerçekleştirilen teslim ve hizmetlerde Katma Değer Vergisi uygulanmayacaktır.

Serbest bölgelerde harç ve damga vergisi istisnası bulunmakla birlikte, bölge dışında yapılan işlemlerde bölgeyle bile ilgili olsa harç ve damga vergisi alınacaktır. Bununla mütakip serbest bölgede yapılacak icra işlemleri İcra ve İflas Mevzuatına tabi olmaktadır. Türkiye de, kara para denetiminin uluslararası usullere göre uygulanabilmesi, vergilendirme sisteminin etkinliğinin yeterliliğine bağlıdır. Ayrıca vergi kolaylıklarından yararlanmak amacıyla her ilde kurulmaya çalışılan bölgeler yaratacağı katma değere göre değerlendirilmelidir.

Türkiye’de 2000 yılında 16 serbest bölge 11 milyar dolar ticaret hacmi yaratmış ve bölgelerde bulunan 448’i yabancı, 2.275’i yerli firma 19.432 kişiyi istihdam etmiştir. Gümrük Birliği ile Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının artması sonucu, yabancı işletmelerin sayısında da artış gözlemlenmiştir. Ülkemizdeki serbest bölgeler henüz çok kısa bir geçmişe sahip olmalarına rağmen, almış oldukları mesafe ile ülkemizin dış ticaretindeki payı giderek artmaktadır. Sağlanan vergi kolaylıkları firmaları serbest bölgelere çekmekte; ithalat, ihracat, yabancı sermaye, istihdam ve teknoloji transferi yaratmasıyla olumsuzluklarını silmekte ve önemini giderek arttırmaktadır.

EKLER**Sayfa**

EK 1. DÜNYA'DA SERBEST BÖLGELER	124
EK 2. TÜRKİYE'DE Kİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ SERBEST BÖLGE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	125
EK 3. SERBEST BÖLGELERİN TİCARET MERKEZLERİNE UZAKLIĞI.....	126
EK 4. SERBEST BÖLGELERİN SAĞLADIĞI MALİYET AVANTAJLARI.....	127

EK 1. DÜNYA'DA SERBEST BÖLGELER

S. No	Ülke Adı	Serbest Bölge Sayısı	S. No	Ülke Adı	Serbest Bölge Sayısı
1	A.B.D.	214	32	İtalya	2
2	Almanya	7	33	Jamaika	3
3	Arjantin	5	34	Japonya	4
4	Aruba	4	35	Kazakistan	2
5	Avusturya	4	36	Kenya	14
6	B.A.E.	5	37	Kolombiya	11
7	Bahama Adaları	2	38	Kostarika	9
8	Bangladeş	3	39	Malezya	13
9	Belize	2	40	Mauritius	2
10	Bolivya	4	41	Meksika	107
11	Bosna - Hersek	2	42	Mısır	6
12	Brezilya	8	43	Moldova	2
13	Bulgaristan	6	44	Panama	3
14	Çin (Hong Kong dahil)	125	45	Polonya	2
15	Dominik Cumhuriyeti	28	46	Portekiz	2
16	Ekvador	2	47	Romanya	4
17	El Salvador	8	48	Rusya Federasyonu	3
18	Endonezya	26	49	Slovakya	2
19	Filipinler	18	50	Slovenya	6
20	Finlandiya	4	51	Sri Lanka	3
21	Guatemala	3	52	St. Lucia	2
22	Hırvatistan	4	53	Sudan	4
23	Hindistan	7	54	Tayland	10
24	Hollanda Antilleri	3	55	Tayvan	3
25	Honduras	15	56	Türkiye	19
26	İngiltere	6	57	Uruguay	5
27	İran	5	58	Ürdün	7
28	İrlanda	2	59	Venezüella	2
29	İspanya	4	60	Vietnam	6
30	İsrail	4	61	Yugoslavya	10
31	İsveç	4	62	Yunanistan	3

Kaynakça: **Dünya Gazetesi**. (Özel Ek 25. Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999).

EK 2. TÜRKİYE'DE Kİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ SERBEST BÖLGE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
Serbest Bölge ile ilgili yasal düzenleme	Serbest bölgelerle ilgili yasal düzenleme müstakil bir kanun ve yönetmelikle yapılmıştır.	Serbest bölgelerle ilgili yasal düzenleme Gümrük Kanunu ve Gümrük yönetmeliği içerisinde yapılmıştır.
Serbets Bölge uygulamaları	Serbest bölgeler bir ekonomi ve dış ticaret uygulamasıdır.	Serbest bölgeler bir gümrük rejimidir.
Malların serbest bölgede kalış süresi	Malların serbest bölgede kalış süresine ilişkin bir kısıtlama yoktur.	Tarım ürünleri dışındaki malların serbest bölgede kalış süresine ilişkin bir kısıtlama yoktur.
Serbest bölgenin yer ve sınırının belirlenmesi	Serbest bölgenin yer sınırları Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenir.	Serbest bölgelerin yer ve sınırının üye devletler kendilerini belirler, ancak serbest antrepoların kuruluşu diğer üye ülkelerce onaylanır.
Malların serbest bölgede bulunduğu süre içerisinde tabi olabileceği gümrük rejimleri	Serbest bölgelerde gümrük mevzuatı geçerli olmadığından, gümrük kanunu ile düzenlenmiş hiçbir gümrük rejimi serbest bölgedeki mallar için uygulanmaz. Bu konuda Türkiye veya yabancı menşeli mallar arasında ayırım yoktur.	Topluluk dışı mallar serbest bölgede buldukları sırada; serbest dolaşıma sokma, genel işleme, dahilde işleme, gümrük denetimi altında, işleme, geçici ihracat, terk ve imha gibi gümrük rejimlerine tabi tutulabilir.
Serbest bölgenin yasal durumu	Türkiye gümrük bölgesi üzerinde ve gümrük hattı dışında olduğu kabul edilen etrafi çevrili alanlardır.	Topluluk gümrük bölgesi içerisinde etrafi çevrili özel alanlardır.
Serbest bölgedeki malların durumu	Türkiye ile serbest bölge arasındaki mal sevkiyatı ihracat rej. tabidir. Serbest bölge ile diğer serbest bölgeler arasındaki dış ticaret rejimi uygulanmaz.	Topluluk mallarının serbest bölgeye sevki ihracat rejimine tabidir. Serbest bölgeye getirilen topluluk gümrük bölgesinde sayılmaz.
Serbest antrepo uygulaması	Serbest bölgelerde üretim, hizmet ve ticaret faaliyetlerinin yanında depolamada yapılabildiğinden, ayrıca serbest antrepo uygulamasına gerek bulunmamaktadır.	Bazı üye ülkelerde serbest bölgeler, bazılarında da serbest antrepolar bulunduğundan, AB mevzuatı her ikisine ilişkin paralel hükümleri içermektedir.
Gümrük İdaresinin serbest bölgedeki konumu	Gümrük görevlileri serbest bölge kapısında gümrük mevzuatı ile verilen görevleri yerine getirirler. Gerektiğinde serbest bölge içerisinde de görev yapabilirler.	Gümrük görevlileri hem serbest bölge içerisinde hem de serbest bölge kapısında görev yaparlar. Stok kayıtlarının kontrolünden, serbest bölgede yapılacak inşaat izinlerine kadar serbest bölgenin işleyişinde geniş yetkileri vardır.

Kaynakça: " Türkiye'de Serbest Bölgeler ," Dünya Gazetesi, (İstanbul: Özel Ek.25, 2 Haziran 1999), s.32

EK 3. SERBEST BÖLGELERİN TİCARET MERKEZLERİNE UZAKLIĞI

A-BAŞLICA İÇ MERKEZLERE OLAN MESAFESİ

BAŞLICA İÇ MERKEZLER	ANTALYA		MERSİN			İZMİR		
	Karayolu (km)	Denizyolu (mil)	Karayolu (km)	Denizyolu (mil)	Demiryolu (km)	Karayolu (km)	Denizyolu (mil)	Demiryolu (km)
ANKARA	544		482		693	582		824
İSTANBUL	724	602	932	729	1136	565	282	884
İZMİR	469	402	890	574	1083			
ADANA	553	274	69	68	68	898	626	1064
ANTALYA			484	222		469	402	
MERSİN	484	222				890	574	1083
TRABZON	1037	1068	989	1291		1345	799	

BAŞLICA İÇ MERKEZLER	İSTANBUL			TRABZON		ADANA		
	Karayolu (km)	Denizyolu (mil)	Demiryolu (km)	Karayolu (km)	Denizyolu (mil)	Karayolu (km)	Denizyolu (mil)	Demiryolu (km)
ANKARA	454		567	763		489		674
İSTANBUL				1079		939	826	1116
İZMİR	565	282	884	1345	799	898	626	1064
ADANA	939	826	1116	972	1343			
ANTALYA	724	602		1307	1068	553	274	
MERSİN	932	826	1136	989	1291	69	68	68
TRABZON	1079	571				972	1343	

Kaynak : HDTM. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor (S.379. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 19 Kasım1993) s.11.

B-SERBEST BÖLGELERİMİZİN KULLANDIĞI LİMANLARIN BAŞLICA DIŞ LİMANLARA OLAN MESAFESİ

BAŞLICA DIŞ LİMANLAR	ANTALYA	MERSİN	İZMİR	İSTANBUL HAYDARPAŞA	TRABZON	ADANA YUMURTALIK
TRİESTE	1098	1320	1000	1152	1669	1380
İSKENDERİYE	435	426	534	722	1239	459
VENEDİK	1102	1324	1004	1158	1675	1385
PIRE	364	586	204	352	869	646
AMSTERDAM	3128	3350	3030	3189	3706	3411
ROTTERDAM	3104	3326	3006	3165	3682	3387
HAMBURG	3359	3581	3261	3420	3937	3642
LİVERPOOL	3015	3237	3915	3076	3593	3298
NAPOLİ	919	1147	821	974	1491	1202
NEWYORK	4945	5167	4847	5006	5523	5228

Kaynak : HDTM. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor (S.379. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 19 Kasım1993) s.11.

EK 4. SERBEST BÖLGELERİN SAĞLADIĞI MALİYET AVANTAJLARI

		Normal	Serbest böl
		Milyon \$	Milyon \$
1-İthal Malzeme Maliyeti	Cironun %22'sinin ithal malzeme olduğu kabul edildi	22.00	22.00
1-1 ithal malzeme akreditif masrafı	22 milyon \$ lık ithal malzemenin %22'si kadar akreditif masrafı 22x0.02	0.44	0.44
1-2 akreditif masrafı vergisi	Akreditif masrafının % 5 i kadar banka muameleleri vergisi 0.44x0.05	0.02	-
1-3 K.K.D.F (%3)	% 3 K.K.D.F ser böl de ödenmez	0.66	-
1-4 K.D.V finansmanı	Malzemenin 2 aylık %1 den KDV finansmanı 22x0.15x0.01x2	0.06	-
1-5 ithalat la ilgili sair masraflar		0.756	0.756
2-Yerli Malzeme Maliyeti	Cironun %24 ü kadar yerli malzeme olduğu kabul edildi	24.00	24.00
2-1 KDV finansmanı	Yerli malzemenin 2 aylık %1 den KDV finansmanı 24x0.15x0.01x2	0.072	-
2-2 sair	Yerli malzeme temini ile ilgili sair masraflar	0.496	0.496
3-işçilik:cironun %8 i olarak kabul edilmiştir.8 milyon \$	%65 net işçilik ödemesi 8x0.65	5.2	5.2
İşçiliğin %35 i gelir vergisidir	İşbaşı da işçilik için ödenen %35 muhtasar vergisi yok 8x 0.35	2.8	-
4- Genel imal masrafı			
4-1 Enerji	İSBAŞ da vergisiz enerji imkanı	1.0	0.6
4-2 Endirekt malzeme	Cironun %2'si olarak kabul edilmiştir	2.0	2.0
4-3 Endirekt malzeme KDV finansmanı	Endirekt malzemenin 2 aylık %1 den fazla KDV finansmanı 2x0.15x0x01x2	0.006	-
4-4 Endirekt hizmet	Cironun % 1 i olarak kabul edilmiştir	1.0	1.0
4-5 Endirekt hizmet KDV finansmanı	Endirekt hizmet bedeli için 1 aylık %1 KDV finansmanı 1x 0.15x 0.01x1	0.001	-
4-6 Endirekt işçilik:Cironun % 4 ü olarak kabul edilmiştir	% 68 net endirekt işçilik ödemesi 4x0.68	2.72	2.72
Endirekt işçiliğin % 32'si muhtasar vergisidir	%32 i endirekt işçilik için ödenen muhtasar İSBAŞ da ödenmez 4x0.32	1.28	-
5-Amortisman		4.0	4.0
6-Genel Giderler			
6-1 Enerji gideri	İSBAŞ da vergisiz enerji gideri	0.7	0.5
6-2 Endirekt malzeme:	Cironu % 1 i olarak kabul edilmiştir.	1.0	1.0
6-3 Endirekt malzeme KDV finansmanı	Endirekt malzeme için ödenen KDV nin 1 aylık finansmanı 1x0.15x0.01x1	0.001	-
6-4 Endirekt hizmet:	Cironun % 2'si olarak kabul edilmiştir.	2.0	2.0
6-5 Endirekt hizmet KDV finansmanı	Endirekt hizmet için ödenen KDV nin 2 aylık finansmanı 2x0.15x0.01x1	0.003	-
Ücretler işçiye nazaran yüksek olduğundan bunun % 40'ı muhtasar vergisidir	Personel için ödenen %40 oranında muhtasar İSBAŞ da yoktur 4x0.40	1.6	-

7-Finansman: Cironun %5 I olarak kabul edilmiştir.5 milyon \$	Net 5 milyon \$ finansman 5x0.95	4.75	4.75
Bunun %5 I Finaasman Banka muamele vergisidir.	Finansman giderinin %5 banka muamele vergisi İSBAŞ da yok. %5x0.95	0.25	-
Yıl içinde toplam 5.68 \$ muhtasar vergisi ödememenin getirdiği finansman avantajı Maliyetten çıkarınız	5.68 \$ x ortalama 6 ay x % 12 341.000\$	-	-0.341
SAİR		3.125	3.125
8-TOPLAM MALİYET		84.34	76.646
9-Kurumlar vergisi: Brüt kar % 15 kabul edilmiştir.%40 I vergidir.	% 15 brüt karın %40 İ kurumlar vergisi 15 M. \$ x 0.040	6.26	-
10-Net kar: Brüt kar % 15 kabul edilmiştir.%40 'I vergi ise net kar 15x % 60	% 15 M.\$ Brüt kar x % 60	9.40	23.354

Kaynakça: Öz, Özer ve Verda Yahni. Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları ve İSBAŞ (İstanbul: İSBAŞ Yayınları, 1998)

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Alacaklıoğlu, Suha. **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar**. Ya.No. 1998- 70. İstanbul: İTO Yayınları, 1998.

_____. **Sorularla Serbest Bölgeler, İşlemler ve Mevzuat**. Ya.No. 1998-69. İstanbul: İTO Yayınları, 1998.

Bağrıaçık, Atilla ve Çetin İnanç. **Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler**. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1997.

Çiller, Tansu. **Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1992.

Çimen, Ahmet. **Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri**. Ankara: 1996.

Erdoğan, Engin. **Serbest Bölgeler ve Türkiye’de Bir Model Denemesi**. Ya.No: 110. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985.

Erkan, Hüseyin. **Mersin Serbest Bölgesinin Sektörel Değerlendirmesi, Seminer, Açılış-Tebliğle – Panel**. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 1993.

Erkan, Hüsnü ve Rezzan Tatlıdil. **Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi**. Ya.No.17. Ankara: TOBB Yayınları, 1990.

Güven, Özcan. **İhracat ve İthalatçı’nın El Kitabı. Nasıl İhracatçı Olunur?** İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.

İmregün Oğuz. **Ticaret Hukuku**. Ya.No.9. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Ekim 1993.

Karlık, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**. 4. B. İstanbul: Beta Yayımcılık,1996.

Kırbaş, Sadık. **Vergi Hukuku Temel Kavramlar İlkeler ve Kurumlar**. 7.B. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1995.

Kızılot, Şükrü. **Topluca Türk Vergi Kanunları-Gelir Vergisi Kanunu 1**. Ankara: Etibank Yayınları, 1998.

Küçükcutlu, Namık. **Gümrük Mevzuatı**. Ya.No.1998-28. İstanbul: İTO Yayınları, 1998.

Öz, Özer ve Verda Yahni. **Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları ve İSBAŞ**. İstanbul: İSBAŞ Yayınları, 1998.

Sel, Cüneyd. **1992’ye Girerken Serbest Bölgelerimiz**. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1991.

Togan, Sübidey. **1980’li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Libere-rizasyonu**. Ankara: Türk Eximbank Araştırma Dizisi, 1993.

Tomanbay, Mehmet. **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**. Ankara: Hatipoğlu Yayınevi, 1995.

Tuncer, Selahattin. **Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**. İstanbul: İAV Yayınları, 1992.

_____. **Mersin Serbest Bölgesinin Sektörel Değerlendirilmesi, Seminer, Açılış-Tebliğle-Panel**. İstanbul: İAV Yayınları, 1993.

Tüzmen, Kürşad. **Mersin Serbest Bölgesinin Sektörel Değerlendirilmesi, Seminer, Açılış-Tebliğle-Panel**. İstanbul: İAV Yayınları, 1993.

Yiğit, Mehmet. **İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi**. Kütahya: Üniversite Kitabevi, 1996.

Türk Ticaret Kanunu ile İlgili Mevzuat. Seri No.95. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, 1990.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği. 1.B. İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi, Şubat 2000.

MAKALELER

Akbay, Levent ve Levent Korkut. “Serbest Bölgeler Özelleşiyor 1,” **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 11 Mart 1991.

_____. “Serbest Bölgeler Özelleşiyor 2,” **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 12 Mart 1991.

_____. “Serbest Bölgeler Özelleşiyor 3,” **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 13 Mart 1991.

_____. “Serbest Bölgeler Özelleşiyor 4,” **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 14 Mart 1991.

- Akkuş, Selahaddin. "MESBAŞ ve Sağduyu," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 20 Nisan 1998.
- Alaybeyoğlu, Yalçın. "Türkiye Dünya Serbest Bölge Pazarında Hakettiği Payı Alacaktır," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 15 Temmuz 1985.
- _____. "Mersin ve Antalya," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 16 Temmuz 1985.
- Alkaner, Hami. "Trakya Serbest Bölgesi Temeli Bu Ay Atılacak," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 12 Haziran 1997.
- Argun, Doğan ve Cemal İbiş. "Türk Serbest Bölgelerinde Muhasebe, Vergi ve Sosyal Güvenlik Uygulamaları", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, Y.13, S.1998/1, İstanbul: Süryay Sürekli Yayıncılık, 1998.
- Atik, Pınar. "Menemen Deri Serbest Bölgesi," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.
- Aydemir, Oğuz. "Kurum Kazançlarından Yapılan Gelir Vergisi Tevkifatı'nın, Beyan ve Ödemesi", **Maliye Postası Dergisi**, Y.19, S.424, Ankara: Nabu Gazetecilik Matbaacılık Sanayi, 1 Mayıs 1998.
- Aygen, Erol. "Türkiye'de Serbest Bölgeler ve İskenderun Limanı," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 10 Ocak 1999.
- Aysan, Murat. "Serbest Bölgeler-Gelir ve Kurumlar Vergisi Muafiyeti-Örtülü Kazanç", **Vergi Raporu Dergisi**, İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ekim- Kasım 1999.
- Berberoğlu, Necat. "Güney Kore Massan Serbest Bölgesi", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.4, S.1, Eskişehir: Haziran 1986.
- Bolat, Murat. "Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.
- Cimilli, Ekrem. "Serbest Bölge ve Liman Rejimi", **Eskişehir İ.T.İ.A Dergisi**, C.15, S.1, Eskişehir: Ocak 1979.
- Civan, Nazmi. "Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi; TAYSEB," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.
- Duran, Erkut. "Serbest Bölgelerimiz Kullanıcılara Risksiz ve Karlı Bir Ortam Sunuyor," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Duran, Metin. "Serbest Bölgelerde Faaliyet Gösteren Kurumlar'dan Elde Edilen Kar Paylarının Vergilendirilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, İstanbul: Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği, Mayıs 1996.

D. Düzgören, Mehmet. "Mardin Serbest Bölgesi ve İşleticisi; MASBAŞ," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Ebiçlioğlu, Fatih Kemal. "Serbest Bölgeden Elde Edilen Kazançlar", **Vergi Dünyası Dergisi**, İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği, Aralık 1999.

Ebiri, Kevser Altay. "Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Vergisel Boyutu 1", **Vergi Raporu Dergisi**, S.47, İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Haziran-Temmuz 2000.

_____. "Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Vergisel Boyutu-2" **Vergi Raporu Dergisi**, S.49, İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ekim-Kasım 2000.

Ege, Yavuz. "Serbest Bölgeler Yatırımların ve İhracatın Arttırılmasında Büyük Önem Taşıyor," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Erdoğan, Engin. "Türkiye'de 1980 Yılı Sonrasında Serbest Bölgeler", **Anadolu Üniversitesi Dergisi**, C.4, S.1, Eskişehir: Haziran 1986.

_____. "Serbest Üretim Bölgeleri", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.4, S.2, Eskişehir: Kasım 1986.

_____. "Türkiye'de Serbest Bölgelerin Örgütlenmesi ve Bir Örnek: Antalya Serbest Bölge Örgütü", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Eskişehir: Kasım 1987.

_____. "Serbest Bölgeler ve Türkiye", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.3 ,S.2., Eskişehir: Kasım 1988.

Gedik, Soner . "Türkiye'de Serbest Bölgeler Uygulamasına Doğru", **Vergi Dünyası Dergisi**, S.67, İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği, Mart 1987.

Gökmen, İsmail Hakkı. "Yabancı Yatırımcılar ve Serbest Bölgeler," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Gökyayla, Fahri. "Ege Serbest Bölgesi 7 Aşamada İnşaa Edilecek," **Dünya Gazetesi**. İstanbul; 14 Mart 1991.

Gönenç, Erol. "Kuzey Kıbrıs Serbest Bölge Olacak," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 10 Ocak 1997.

Güngör, Kamil. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Gümrük Vergilerinin Uyumlaştırılması", **Vergi Sorunları Dergisi**, S.129, İstanbul: Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği, 1999.

Işık, Zafer. "Kayseri Serbest Bölgesine İlk Harç Kumtel' den," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 2 Haziran 1999.

Kartay, Hami. "Serbest Bölgelerin İşlerliğine İlişkin Öneriler," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 29 Ocak 1991.

Kınay, Turhan. "Türkiye'de Serbest Bölgeler Uygulaması ve Katma Değer Vergisi Karşısındaki Durumu", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, S.1990/1, İstanbul: Süryay Sürekli Yayınları, 1990.

Koyuncu Mehmet. "Kurumlar Vergisinden İstisna Edilen Kazançlar Üzerinden Yapılacak Stopaja İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerimiz," **Vergi Dünyası Dergisi**, S.243, Y.20, İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği, Kasım 2001.

Kurt, Arif. "En Büyük Serbest Bölge Kayseri'nin," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 23 Haziran 1997.

Kutlay, Fahriye. "Mersin Serbest Bölgesi Genişletilmesi," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 29 Mart 2000.

Morhayim, Sami. "Serbest Bölge Karlarının Vergilendirilmesi," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 12 Haziran 1997.

Namoğlu, İsmet. "Rize Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. ; RİSBAŞ," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Oktay Cemali. "Gelir Vergisi Kanununun 94-6-b-ii Maddesine Göre, Kurumlar Vergisinden İstisna Olan İştirak Hisseleri veya Gayrimenkullerin Satış Kazancı Üzerinden Yapılan Stopaj Gelir Vergisinin Beyanı ve Ödemesi," **Vergi Sorunları Dergisi**, S.151, İstanbul: Maliye ve Gelir Kontrolörleri Derneği, Nisan 2001.

Öz, Erdoğan. "Mal ve Hizmet İthalatının ve Bunlara İlişkin Kur Farklarının Katma Değer Vergisi", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, Y.13, S.1998/9-10. İstanbul: Süryay Sürekli Yayıncılık, 1998.

Özkan, Nur. "Avrupa Serbest Bölgesi Yatırımcıları Cezbetti," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 29 Haziran 1999.

Öztürk Bünyamin. "Kârın Sermayeye İlave Edilmesinin Ortaklar Açısından Menkul Sermaye İradı Sayılmaması," **Vergi Sorunları Dergisi**, S.157, İstanbul: Maliye ve Gelir Kontrolörleri Derneği, Ekim 2001.

Savcı, Şahin. "Ülkemizdeki Serbest Bölgelerin Bugünkü Durumu ve Serbest Bölgelere Tanınan Teşvikler", **Vergi Dünyası Dergisi**, S.133, İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği, Eylül 1992.

Şahin, Hüseyin. "Serbest Bölgelerin Vergi Mevzuatımız Karşısında ki Durumu", **Maliye Postası Dergisi**, S. 409, Ankara: Nabu Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık Sanayi, 15 Eylül 1997.

Şahin, Hüseyin. "Serbest Bölge", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, S.10-1991/3, Ankara: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1991.

Takaz, Ayşenur. "Dünya'daki Tek Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi; İMKB Serbest Bölgesi," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Taşyürek, Erol. "Bugün Dünya Ticareti'nin %20'si Serbest Bölgeler Üzerinden Gerçekleştiriliyor," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek:25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Tolu, Abdullah. "Mal İhracatında KDV İstisnası ve İadesinin Usul ve Esasları ", **Mali Hukuk Dergisi**, S.61, Ankara: Sayıştay Derneği Denetçileri Yayıncılık, Ocak-Şubat 1999.

Tuncer, Kaya. "Serbest Bölge ve Yabancı Sermaye", **Egevizyon Dergisi**, Y.6, S.23, İzmir: ESIAD Yayıncılık, Haziran -Ağustos 1998.

Tuncer, Selahattin. " Türkiye'de Mevcut Serbest Bölge Çeşitleri," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

_____. "Serbest Bölgeler Buldukları Ülkenin Refahı'nın Artmasında ve Dünya Ekonomisi ile Entegre Olmasında Katkıda Bulunmaktadır," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Tüzmen, Kürşad. " Bu Yıl Serbest Bölgeler Talebinde Patlama Yaşanıyor," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 25 Haziran 1997.

Vural, Merih. "Antalya Serbest Bölgesi ve ASBAŞ," **Dünya Gazetesi**. Özel Ek: 25, İstanbul: Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999.

Yalçın, Hüseyin. "Serbest Bölgeler'de Faaliyet Gösteren Hizmet Erbabının Ücretlerinden Gelir Vergisi Tevkifatı Yapılacak mıdır?", **Vergi Sorunları Dergisi**, S.107, İstanbul: Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği, Ağustos 1997.

Yalçın, Tuğrul. "Antalya Serbest Bölgesi," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 8 Ocak 1997.

Yalçınkaya, Enver. "Serbest Bölgeler ve Sigortacılık Faaliyetleri," **Dünya Gazetesi**. İstanbul: 26 Mart 1992.

Yavuz, Ekrem. "Serbest Bölgelerin Başarılı Olma Açısından Yasal Altyapıları", **Vergi Dünyası Dergisi**, S.48, İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği Yayıncılık, 1985.

Yet, Korkut. "Serbest Bölgeden Elde Edilen Gelirin Vergilenmesi", **Vergi Dünyası Dergisi**, S.207, İstanbul: Maliye Uzmanları Derneği Yayıncılık, Kasım 1998.

Bu Yıl Serbest Bölge Talebinde Patlama Yaşanacak . İstanbul: Dünya Gazetesi, 25 Haziran 1997.

En Büyük Serbest Bölge Kayseri'nin. İstanbul: Dünya Gazetesi, 23 Haziran 1997.

Gap İçin Serbest Bölge Son Aşamada. İstanbul: Dünya Gazetesi, 19 Haziran 1997.

Gümrüksüz Mağaza Açma Şartları Belirlendi. İstanbul: Dünya Gazetesi, 23 Temmuz 1999.

İSBİ Trade Plaza: Dünya Ticaretine En Yakın Ticaret Merkezi. İstanbul: Dünya Gazetesi, 2 Haziran 1999.

DİĞER KAYNAKLAR

DPT. **Serbest Bölge Çalışmaları Hakkında Rapor**. Ya.No.3. Ankara: 1985.

DPT. **Serbest Bölge Çalışmaları Hakkında Rapor**. Ya.No.2. Ankara: 1990.

DPT. **Serbest Bölgeler Hakkında Sorular ve Cevapları**. Ya.No.8. Ankara: 1990.

DTM. **Başlıca Ekonomik Göstergeler**. Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Aralık 1997.

DTM. **Başlıca Ekonomik Göstergeler**. Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ekim-Aralık 1998.

DTM. **Başlıca Ekonomik Göstergeler**. Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Temmuz 1999.

DTM. **Başlıca Ekonomik Göstergeler**. Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ocak 2001.

DTM. **Depolama Faaliyetleri**. Ya.No.99/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1999.

DTM. **Envanter Defteri**. Ya.No.2000/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2000.

DTM. Faaliyet Ruhsat Müracaatlarının Değerlendirilmesi, Şube, Şube Adresli Firma vb. Ya.No.98/4. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998.

DTM. Faaliyet Ruhsatı Müracaat Ücreti ile Açık Alan Ruhsat Ücretlerinin Ayrı Hesaplarda Tutulması. Ya.No.98/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998.

DTM. Mal Giriş ve Çıkışları. Ya.No.98/5. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998.

DTM. Serbest Bölgeler Mevzuatı. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, Aralık 1996.

DTM. Serbest Bölgeye Getirilmesi Yasak Olan Mallar. Ya.No.2000/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2000.

DTM. Serbest Bölge Adresli Malların En Kısa Zamanda Bölgeye İntikal Ettirilmesi. Ya.No.2001/3. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2001.

DTM. Tek Tip Fatura Kullanımı. Ya.No.98/7. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998.

DTM. Türkiye'nin Dış Ticareti 1996 (Yıllık Değerlendirme). Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü, 1996.

DTM. Uyuşturucu ve Psicotrop Maddeler. Ya.No.2001/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2001.

DTM. Yabancı Uyruklu Personel Çalışma Esasları. Ya.No.98/3. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998.

DTM. Yeni Serbest Bölge İşlem Formu Uygulaması. Ya.No.98/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998.

HDTM. Açık Stok Alanı. Ya.No.94/5. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1994.

HDTM. Açık Alan Kullanma Ruhsatı. Ya.No.93/8. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1993.

HDTM. ATR ve EUR. 1 ile Menşe Şahadetnamesi Verilmesi. Ya.No.94/1. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1994.

HDTM. Giriş İzin Belgeleri. Ya.No.94/3. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1994.

HDTM. Kullanıcılara Tanınan Teşvikler. Ya.No.90-III/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1990.

HDTM. **Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor.** S.379. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 19 Kasım 1993.

HDTM. **Serbest Bölgelerimiz'93.** Ya.No.2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1993.

HDTM. **Serbest Bölgeden Mal Taşınması ve TIR Karnesi Düzenlenmesi.** Ya.No.94/2. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1994.

HDTM. **32 Sayılı Kararla İlgili Olarak Firmalara Duyuru Yapılması.** Ya.No.93/7. Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1993.

HDTM. **500 \$ Altı Türkiye Mahreçli Malların Bölgeye Girişi.** Ankara: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, Ağustos 1989.

MESBAŞ. "Ücret Tarifesi" Mersin: MESBAŞ Yayınları, 1999.

TBMM. **Serbest Bölgeler (Genel Bir Değerlendirme).** Ya.No.7. Ankara: Kütüphane-Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1984.

Ticaret Bakanlığı. **Serbest Bölgeler Hakkında Hazırlanan Not,** S.378. Ankara: Ocak 1983.

RESMİ GAZETE

Gelir Vergisi Genel Tebliği (191), **Resmi Gazete.** 22528; 19 Ocak 1996.

Katma Değer Vergisi Genel Tebliği (Seri No:39), **Resmi Gazete.** 21169; 12 Mart 1992.

Katma Değer Vergisi Kanunu, Harçlar Kanunu, Finansman Kanunu, Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Vergi Usul Kanunu ve 4481 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4503 S.K.), **Resmi Gazete.** 23948; 29 Ocak 2000.

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği, **Resmi Gazete.** 21520; 10 Mart 1993.

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, **Resmi Gazete.** 24355; 27 Mart 2001.

Serbest Bölgeler Kanunu (3218 S.K.), **Resmi Gazete.** 18785; 15 Haziran 1985.

Türk Ticaret Kanunu (6762 S.K.), **Resmi Gazete.** 9353; 9 Temmuz 1956.

Vergi Usul Kanunu (213 S.K.), **Resmi Gazete.** 10703-10705; 10 Ocak 1961.

4369 Sayılı Kanuna İlişkin Genel Tebliğ (Seri No: 1), **Resmi Gazete**. 23417; 22 Temmuz 1998.

İNTERNET

İSBI. **Mevzuat** .www.isbi.com.tr/indextr.html., Mayıs 2001.

DTM. **Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacmi**, www.dtm.gov.tr/sb/SBIST2.HTM., 05/04/2001.

DESBAŞ. **Kira Tarifesi**, www.desbas.com.tr/tr/kir_tr.htm. Temmuz 2001.

İSBI. **Mevzuat**, www.isbi.com.tr/indextr.htm , Mayıs 2001.

MESBAŞ. **Figures we Reached**, www.mesbas.com.tr/mesbas/fig.htm., 26/02/2001.

Vergi Usul Kanunu. www.hukukcu.com.tr., 29 Eylül 2001.